

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav politologie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Nina Bodláková

Územní ambice české politiky v kontextu 1. světové války

The Territorial Ambitions of Czech Politics in the Context of World War I

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem, kteří mi byli při psaní bakalářské práce oporou. Zejména doc. Vratislavu Doubkovi Ph.D. za jeho ochotu mi vždy poradit a poskytnout potřebné informace.

Dále bych chtěla poděkovat mým kolegům, kteří mi během psaní práce poskytli cenné připomínky k textu.

A nakonec bych ráda poděkovala mé rodině a přátelům za jejich podporu.

Místopřísežné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 22. 6. 2012

.....

Abstrakt

Práce se soustředí na analýzu koncepcí územního vymezení české země-státu, které byly vznášeny v průběhu první světové války ze strany české politiky a nakonec prosazovány na poválečných pařížských mírových jednáních. V období válečném je pozornost zaměřena na státoprávní koncepce české oficiální politické reprezentace a z české politiky v protirakouském odboji na státoprávní koncepce odbojového kruhu Karla Kramáře a odbojového kruhu Tomáše Garrigue Masaryka. Cílem práce je postihnout a zhodnotit různorodou argumentaci historicko-politického, ekonomického či socio-kulturního charakteru ve prospěch dosažení maximálního územního zisku. Hypotézou je, že dominovala argumentace založená na historickém právu.

Klíčová slova: První světová válka-česká politika-československý odboj-pařížská mírová konference-Karel Kramář- Tomáš Garrigue Masaryk

Abstract

The thesis is focused towards analyzing concepts of territorial demarcation of the Czech lands-state which were introduced during World War I by Czech politics and finally pursued through during the Paris Peace Conference. In the period of war the focus is towards constitutional concepts of the Czech official political representation and from the side of anti – austrian Czech political resistance towards constitutional concepts of the resistance circle of Karel Kramář and the resistance circle of Tomáš Garrigue Masaryk. The goal of the thesis is to summarize and evaluate different arguments of historical-political, economical or socio-cultural character benefiting maximal territorial gain. The hypothesis is that the arguments based on historical law dominated throughout.

Key words: First world war-Czech politics-Czechoslovak resistance-Paris Peace Conference-Karel Kramář-Tomáš Garrigue Masaryk

OBSAH

Poděkování

Místopřísežné prohlášení

Abstrakt

Použité zkratky

ÚVOD.....7

1. Předválečné státoprávní koncepce české politiky.....11

2. Vývoj státoprávních koncepcí české politiky v průběhu 1. světové války.....18

2. 1. Státoprávní koncepce české oficiální politické reprezentace.....19

2. 2. Státoprávní koncepce odbojového kruhu Karla Kramáře.....29

2. 3. Státoprávní koncepce odbojového kruhu T. G. Masaryka.....41

3. Územní ambice české politiky a mírová konference v Paříži.....59

ZÁVĚR.....79

Příloha.....83

Použité prameny a literatura.....85

Použité zkratky

AMZV - Archiv Ministerstva zahraničních věcí

PA -Pařížský archiv

ÚVOD

Od přelomu 19. a 20. století se v prostředí české politiky živě rozvíjela diskuze na téma přeměny státoprávního uspořádání Rakouska-Uherska. Do této diskuze přinesla zásadní zlom první světová válka, která otevřela nové možnosti přestavby středoevropského prostoru. Před českou politikou se v proměněné situaci otevřely dvě cesty, kterými se mohla při řešení české otázky nadále ubírat. První cestou bylo nově vytyčit požadavek přetvoření státoprávního uspořádání habsburské říše v souladu s českými zájmy. Druhá cesta pak pro českou politiku znamenala rámec říše úplně opustit a přijít s koncepcemi řešení české otázky, které již s habsburskou monarchií nepočítají.

Základ práce tedy představuje analýza koncepcí územního vymezení české země-státu, které byly vznášeny v průběhu první světové války ze strany české politiky a nakonec prosazovány na poválečných pařížských mírových jednáních. Cílem práce je postihnout a zhodnotit různorodou argumentaci historicko-politického, ekonomického či socio-kulturního charakteru ve prospěch dosažení maximálního územního zisku. Mojí hypotézou je, že dominovala argumentace založená na historickém právu.

V první kapitole práce stručně nastíním státoprávní koncepcce české politiky v době předválečné. Tato pasáž práce ukáže, na jakých základech dané koncepcce stály a jak a proč se od sebe odlišovaly. Dotknu se zde také krátce rozdílného postoje českých Němců a Čechů k státoprávním otázkám, jelikož tyto odlišnosti v jejich postojích se budou prolínat i obdobím válečným a poválečným. V neposlední řadě tato úvodní kapitola vytvoří půdu pro porovnání státoprávních koncepcí české politiky z doby předválečné s těmi z doby válečné.

Samotným jádrem práce se zabývá druhá a třetí kapitola. Druhá kapitola se věnuje státoprávním koncepcím české politiky a jejich vývoji v období první světové války a je rozčleněna do tří částí. První část této kapitoly se zaměřuje na státoprávní koncepcce české oficiální politické reprezentace. Tou míním české politiky a politické strany zvolené ve volbách roku 1911, kteří se sdružili roku 1916 do Českého svazu, jednotného orgánu českých poslanců na říšské radě a do Národního výboru, orgánu všennárodního, jenž byl tvořen zástupci politických stran. Zbývající dvě části kapitoly se zaměřují na státoprávní koncepcce české politiky v protirakouském odboji. Z té jsem si vybrala pro srovnání koncepcce Karla Kramáře a Tomáše Garrigue Masaryka, neboť je zajímavé sledovat, jaké odlišné pohledy na podobu českého (československého) státu, jenž měl být zbudován na troskách habsburské říše, nabídli během války tyto dva významní čeští politici, kteří po válce stanuli shodně v čele

Československé republiky: Kramář jakožto její první premiér a Masaryk jakožto její první prezident. Do odbojových kruhů, které se kolem Kramáře a Masaryka utvořily, řadím v případě Kramáře jeho spolustraníky z mladočeské strany Aloise Rašína, Františka Síse a Bohuslava Frantu a v případě Masaryka Edvarda Beneše a Milana Rastislava Štefánika, neboť z dostupných zdrojů vyplývá, že právě tito lidé se nejvíce podíleli na jejich programovém úsilí. Samotné řazení jednotlivých částí druhé kapitoly není náhodné. Vzhledem k tomu, že celá práce směřuje k pařížské mírové konferenci, seřadila jsem jednotlivé části kapitoly vzestupně podle toho, jak se požadavky zkoumaných segmentů české politiky prosadily na mírové konferenci.

Třetí kapitola, jež celou práci uzavírá, je situována do období poválečného. Věnuje se pařížské mírové konferenci a územním požadavkům, které na ní byly vznášeny ze strany československé delegace. Pozornost je upřena především na hlavní územní požadavky prezentované na konferenci československým delegátem Edvardem Benešem dne 5. února 1919, které současně vyšly ve formě memorand.

Z literatury zabývající se se v této práci sledovaným konceptem řešení české otázky Tomáše G. Masaryka a Karla Kramáře a jejich kruhů je třeba vyzdvihnout zvláště první díl rozsáhlé práce z pera Milady Paulové zaměřené na dějiny českého a jihoslovanského odboje, ve kterém se autorka zabírala rozborem a srovnáním politických plánů Kramářova a Masarykova odbojového kruhu v prvních letech války.¹ Historicky cenná je práce Paulové z toho hlediska, že při jejím psaní autorka spolupracovala s přímými aktéry odbojové akce a získala tak přístup k dnes již nezískatelným materiálům i informacím. Přímou analýzu a srovnání politických plánů Masaryka a Kramáře se pak věnuje ve své studii *Politické plány české Maffie v prvním roce války* Jaroslav Werstadt,² jenž se sám ostatně účastnil protirakouského odboje. Určitý limit této jinak velmi dobré analýzy, která vycházela na pokračování v historickém čtvrtletníku *Naše revoluce*, zasvěceném studiu prvního odboje, pak představuje to, že v době jejího vydání nebyl autor ještě obeznámen se zněním Kramářovy *Ústavy Slovanské říše*.

Co se týče politického vývoje na domácí půdě mezi oficiální českou politickou reprezentací, poskytla mi cennou službu kniha Jana Galandauera, v níž autor zároveň přetiskl některé tematické dokumenty.³ Důležitým zdrojem mi byl i článek Zdeňka Tobolky vydaný

¹ PAULOVÁ, Milada. *Dějiny Maffie. Odboj Čechů a Jihoslovánů za světové války 1914-1918. Díl I.: Ve znaku persekuce*. Praha: Československá grafická unie a.s., 1937.

² *Naše revoluce*, ročník VI., svazek 4., 1929/1930; *Naše revoluce*, ročník VII., svazek III., 1931

³ GALANDAUER, Jan. *Vznik Československé republiky 1918: programy, projekty, perspektivy*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1988.

v *Naší revoluci*, jenž se věnuje debatě o státoprávním prohlášení ke vstupu české politiky na říšskou radu dne 30. května 1917 a v němž autor otiskl i kompletní návrhy vstupních prohlášení.⁴

Publikace, která by se podrobně zabývala jednáním o československých záležitostech na pařížské mírové konferenci, v české historiografii dosud chybí. Stručně se problematiku dotkli Antonín Klimek⁵ či František Čapka.⁶ Nejpodrobnější prací tak zůstává kniha D. Permanové, která je však limitována tím, že autorka neměla v době vydání své knihy přístup k československým materiálům v příslušných pražských archivních fondech.⁷

Cenným zdrojem mi při psaní práce byly paměti T. G. Masaryka⁸ a Edvarda Beneše,⁹ leč je vždy u tohoto typu literatury dbát pozornosti, neboť není neobvyklé, že se autoři uchylují k reinterpetacím po válce se nehodících postojů. Toto platí zejména pro vydané vzpomínky z války sepsané Františkem a Vladimírem Sísovými, na jejichž rozpornosti ve výkladu o činnosti Kramářova kruhu upozornili ve výše zmíněných pracích M. Paulová a Jar. Werstadt. Obdobné revizi válečných postojů se nevyhnula ani veskrze nekritická biografie Karla Kramáře z pera Vladimíra Síse.¹⁰ Mnohem lepší sondu do Kramářova života a činnosti tak představuje biografie napsaná Martinou Lustigovou.¹¹ Paměti Karla Kramáře a Aloise Rašína se však bohužel přímo jejich programové činnosti z prvních let války nedotýkají, neboť paměti prvního končí ještě v období předválečném a paměti druhého pak obsahují z velké míry až zápisky z doby jeho pobytu ve vězení za války.

Z edic dokumentů mi poskytly neocenitelnou službu výbory korespondence mezi Karlem Kramářem a T. G. Masarykem¹² a dále mezi Edvardem Benešem a T. G. Masarykem z doby poválečných mírových jednání,¹³ neboť korespondence umožňuje dobrý vzhled do

⁴ *Naše revoluce*, ročník II., svazek 2.-4., 1924.

⁵ KLIMEK, Antonín. *Jak se dělal mír roku 1919: Československo na konferenci ve Versailles*. Praha: Melantrich, 1989.

⁶ ČAPKA, František. *Versailleská mírová konference a Československo*. Brno: CERM, 1999.

⁷ PERMAN, D. *The Shaping of the Czechoslovak State. Diplomatic History of the Boundaries of Czechoslovakia, 1914-1920*. Leiden: E. J. Brill, 1962.

⁸ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Světová revoluce: za války a ve válce 1914-1918. Vzpomíná a uvažuje T. G. Masaryk*. Svazek připravil Jindřich Srovnal. Praha: Masarykův ústav AV ČR; Ústav T. G. Masaryka, o.p.s, 2005.

⁹ BENEŠ, Edvard. *Světová válka a naše revoluce: Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa*. I.-II. díl. Praha: Čin a Orbis, 1927.

¹⁰ SÍS, Vladimír. *Karel Kramář. Život a dílo: skizy*. Praha: Základ Dra Karla Kramáře a Dra Aloise Rašína, 1930.

¹¹ LUSTIGOVÁ, Martina. *Karel Kramář: první československý premiér*. Praha: Vyšehrad, 2007.

¹² BÍLEK, Jan a kol. (eds.). *Korespondence T. G. Masaryk- Karel Kramář*. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2005.

¹³ ŠOLLE, Zdeněk (ed.). *Vzájemná neoficiální korespondence T. G. Masaryka s Eduardem Benešem z doby pařížských mírových jednání (říjen 1918-prosinec 1919). Část druhá: Dopisy*. Praha: Archiv Akademie věd ČR, 1994.

soukromých úvah a postojů jednotlivých aktérů k otázkám sledovaným v této práci. Důležitým zdrojem mi dále byla velmi dobře připravená edice Masarykových válečných textů.¹⁴ Nelze zde opominout ani třetí díl válečných pamětí Edvarda Beneše, v němž jsou přetištěny dokumenty, které se vztahují k československému boji za samostatný stát.¹⁵ Memoranda, která shrnovala československé požadavky na pařížské mírové konferenci, nebyla v českém prostředí nikdy kriticky vydána. Využívala jsem tudíž francouzského znění memorand vydaných v dvojjazyčné francouzsko-německé edici Hermanna Raschhofera.¹⁶ Při psaní práce jsem též čerpala z fondů Archivu Ministerstva zahraničních věcí České republiky v Praze, z nichž některé (a mnohé jiné) dokumenty vyšly i v tematické edici Jindřicha Dejmka a Františka Koláře.¹⁷

Věřím, že má práce poskytne čtenářům náhled do politických úvah o možné podobě budoucího československého státu a argumentace, kterou čeští politici zdůvodňovali územní rozsah projektovaného státu.

¹⁴ PICHLÍK, Karel (ed.). *T. G. Masaryk: Válka a revoluce I.: články, memoranda, přednášky, rozhovory, 1914-1916*. Praha: Ústav T. G. Masaryka a Masarykův ústav AV ČR, 2005.; MARŠÁLEK, Zdenko; PICHLÍK, Karel (eds.). *T. G. Masaryk: Válka a revoluce II.: články, memoranda, přednášky, rozhovory, 1917*. Praha: Ústav T. G. Masaryka a Masarykův ústav AV ČR, 2008.

¹⁵ BENEŠ, Edvard. *Světová válka a naše revoluce: Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa*. III. díl: Dokumenty. Praha: Čin a Orbis, 1928.

¹⁶ RASCHHOFER, Hermann. *Die tschechoslowakischen Denkschriften für die Friedenskonferenz von Paris 1919/1920*. Berlín: Carl Heamann, 1937.

¹⁷ DEJMEK, Jindřich; KOLÁŘ, František (eds.). *Československo na pařížské mírové konferenci 1918-1920. Svazek I (listopad 1918-červen 1919)*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů; Karolinum; Historický ústav Akademie věd ČR, 2001.

1. Předválečné státoprávní koncepce české politiky

Od přelomu 19. a 20. století na půdě habsburské říše probíhala státoprávní debata, jež byla nesena snahou řešit stále palčivější národnostní otázku přizpůsobením struktury říše jejímu obyvatelstvu. Artikulovaná nespokojenost se stávajícím uspořádáním pramenila z nerovnoprávné distribuce moci mezi jednotlivými národy. V dualisticky uspořádané říši totiž zaujímaly hegemonickou mocenskou pozici dva národy-Němci v Předlitavsku (Rakousku) a Maďaři v Zalitavsku (Uhrách)- a jejich početní síla tomu nikterak neodpovídala.¹⁸ Plnoprávná menšina tak dominovala nad neplnoprávnou většinou, jež se logicky domáhala rovnoprávnějšího postavení, které jí měla zajistit státoprávní proměna říše.

Nerovnoprávné postavení českého národa v Předlitavsku podněcovalo i českou státoprávní debatu, jejíž linii směřování lze charakterizovat jako prorakouskou. Státoprávní požadavky a koncepce české politiky totiž stály pevně na půdě habsburské monarchie. Toto ale neznamena, že by česká společnost nebyla dostatečně vyspělá na to, aby mohla uvažovat o úplné státní samostatnosti, ba naopak. Opuštění rakouského rámce však bylo považováno za nevýhodné, nemyslitelné či dokonce za národu nebezpečné. Roli zde hrály geopolitické faktory, skepse z možnosti samostatné existence malého národa obklopeného velkými územními celky či strach z případné poroby. Tyto argumenty pro potřebnost rakouského rámce byly běžnou součástí politického diskurzu. Například v *Rámcovém programu* Masarykových realistů se můžeme dočíst: „*Také my věříme, že bývalá úplná samostatnost zemí českých je dnes nemožná; naše nepočetnost, naše vnitrozemská poloha a fakt, že země české obydleny jsou také Němci (a Poláky) donutily nás k asociaci s národy resp. zeměmi jinými.*“¹⁹ Obraz malého státu ohrožovaného rozpínavostí velkého celku německého zase črtal mladočeský předák Karel Kramář ve své přednášce na české technice 11. ledna 1913: „*O samostatném státu českém ve středu Evropy, na linii státní a hospodářské expanse Germánstva, nedovolují si v Čechách mysliti než nanejvýše nezralé politické děti. Svým geografickým položením a svým hospodářským významem je království*

¹⁸ V Předlitavsku tvořili dle sčítání lidu z roku 1910 Němci přes 35% obyvatel, v Uhrách Maďaři kolem 48% obyvatel. Viz tabulka národnostního složení Rakouska a Uher. In: KREJČÍ, O., *Geopolitika středoevropského prostoru*, s. 138.

Nutno však dodat, že toto sčítání obyvatel se dělo podle obcovací řeči (tj. řeči užívané v běžném styku), tudíž je k datům třeba přihlížet s určitou rezervou a opatrností.

¹⁹ Rámcový program České strany lidové z roku 1900. In: HARNA, J.; KUČERA, M. (eds.), *Politické programy českých „pokrokových“ stran 1896-1920* s. 118.

*České předurčeno býti základním kamenem veliké moci, vlastní nebo cizí. Prvním nedovedlo se udržeti.*²⁰ Skepse vůči samostatné existenci českého státu mimo velké geopolitické celky, kterou je projev prodchnut, u Kramáře přetrvává dlouhodobě.

V zásadě jedinou odchylku od prorakouské linie českých politických stran představovala strana státoprávně pokroková. Její program z roku 1912 uvádí: „*Základním úkolem strany jest usilování o provedení státní samostatnosti zemí českých na základě českého státního práva: při tomto úsilí opírá se strana o státní akty zaručující zvláštní postavení koruny české.*”²¹ Nemluví však již o tom, zdali se tato samostatnost má uskutečnit v rakouském rámci či mimo něj a zřejmě tak nevyklučovali ani vznik zcela samostatného státu v historických hranicích českých zemí, což prokazují budoucí události. Tato strana ale byla v české politice marginální vzhledem k tomu, že v Říšské radě měla pouze dva poslance.

Česká politika se tedy v zásadě shodovala, že českou otázku je třeba, ba dokonce je nutno řešit v rámci habsburské monarchie. Avšak v tom, jak českou otázku řešit, už zdaleka taková jednota nepanovala. A tato koncepční nejednota české politiky ve věci řešení české otázky měla, jak se ukáže, přetrvat i v období válečném.

Dominantní doktrínou, na níž čeští politici ve svých státoprávních požadavcích a koncepcích stavěli, byla už od 60. let 19. století doktrína historického státního práva vyskytující se v různých interpretacích. Jádrem historického státního práva bylo tvrzení, že český stát nikdy nepřestal právně existovat, jeho hranice jsou dány historickými hranicemi zemí Koruny české (tvořené Čechy, Moravou a Slezskem) a jeho poměr k habsburské říši je dán smlouvou mezi panovníkem a představiteli českého státu. Území českých zemí bylo považováno za nedílné a jeho historické hranice za nedotknutelné. Z tohoto pak vycházely různé politické požadavky: např. aby císař korunováním na českého krále uznal českou státnost či požadavek vytvoření generálního sněmu zemí Koruny české (sněmu Čech, Moravy a Slezska). České historické státní právo ve výsledku znamenalo požadavek restituce českého státu, ať už jako součásti rakouské federace, konfederace či ve formě personální unie. Stálo na právní půdě habsburské monarchie. Dovolávalo se zejména pragmatické sankce z r. 1713, císařova kabinetního listu z 8. dubna 1848, císařského reskriptu z r. 1871, jež zvláštní státoprávní postavení zemí koruny české nějakou formou uznávaly.²² Stoupenec neoslavismu Karel Kramář si od federalizace sliboval, že přetvoření Rakouska ve stát spravedlivý ke všem

²⁰ Kramářova přednáška na české technice dne 11. ledna 1913. Cit. dle PAULOVÁ, M., *Dějiny Maffie I*, s. 49.

²¹ Program České strany státoprávně pokrokové. In HARNA, J.; KUČERA, M. (eds.), *Politické programy...*, c. d., s. 98.

²² GALANDAUER, J., *Vznik Československé republiky 1918*, s. 11-12.

jeho národům ho změnil ve stát silný, chránící Slovanů před rozšířením německé moci.²³ Leč dějinný vývoj měl ukázat, že tento příslib byl lichý.

Český historickoprávní program se však střetával s dlouhodobým odporem ze strany českých Němců, přičemž tento česko-německý antagonismus dle mého názoru nejlépe charakterizuje to, že šlo o politiku odlišného zájmu²⁴-českého a německého- která se tak nutně navzájem vylučovala a to hned v několika rovinách. Předně český zápas o historické právo vyvolával v Němcích strach, že ztratí v restituovaném českém státě svou privilegovanou pozici dominující menšiny, kterou jim status quo zajišťoval a tak se spravedlivějším státoprávním úpravám dlouhodobě bránili. Tuto svoji pozici měli odůvodněnou dokonce i filozoficky (vírou v méněcenné a nestátoprávní národy) a ideologicky, když od 60. let 19. století považovali slovanské národy za nebezpečí pro jednotu říše.²⁵

Dalším jablkem sváru byla otázka správy. Němci podníceni strachem o své dominantní postavení usilovali o oddělenou jednojazyčnou správu Čech (na Němci osídlených oblastech německy, na Čechy osídlených česky), což směřovalo k vytváření etnicky jednotných autonomních území.²⁶ Češi se naopak této snaze o autonomizaci bránili, neboť se báli, že by tím došlo k odtržení německých území.²⁷ Německé snahy tak byly vnímány jako útok na nedělitelnost českého území postulovanou historickoprávní doktrínou. Na rozdíl od Němců tak Češi v duchu teritoriálního principu usilovali o dvojjazyčnou a jednotnou správu Čech, což předpokládalo dvojjazyčnost všech úředníků a toto bylo zase nepřijatelné pro Němce většinou neznalé češtiny.²⁸

Poslední rovina, kde se střetávala česká a německá politika, se týkala vztahu k Rakousku. Mezi nacionálními Němci v Předlitavsku (a tedy i v českých zemích) pozitivně rezonovala všenněmecká přesněji velkoněmecká idea, jež směřovala k státnímu a národnímu sjednocení rakouských Němců s Němci v Německé říši v jeden celek.²⁹ Tomuto kýženému sjednocení by však zřízení českého státu bránilo. Zatímco se tak ukazovalo, že někteří Němci se identifikují spíše se „svou“ národní Německou říší než s mnohonárodnostní říší

²³ LUSTIGOVÁ, M., *Karel Kramář*, s. 114.

²⁴ Martin Kučera nacionální rozpor mezi Čechy a Němci nazývá rozporem odlišného zájmu viz KUČERA, Martin. Předpoklady a krystalizace Masarykova pojetí národnostní a státoprávní otázky. In NEUDORFLOVÁ, Marie L. (ed.), *Češi a Němci v pojetí a politice T. G. Masaryka*, s. 20. Mně se však zdá výstižnější „politika odlišného zájmu“.

²⁵ NEUDORFLOVÁ, M. L., Přelom v Masarykově pohledu na postoje rakouských Němců k existenci Rakouska-Uherska začátkem 90. let 19. století. In NEUDORFLOVÁ, M. L. (ed.), *Češi a Němci v pojetí a politice T. G. Masaryka*, s. 36.

²⁶ HAIN, R., *Teorie státu a státní právo v myšlení T. G. Masaryka*, s. 195.

²⁷ KUČERA, M., K povaze vývoje českého boje státoprávního. In *7. sjezd českých historiků*, s. 163.

²⁸ HAIN, R., *Teorie státu a státní právo ...*, c. d., s. 196.

²⁹ Blíže k problematice všenněmectví resp. pangermanismu viz KREJČÍ, O., *Geopolitika...*, c. d., s. 91-110.

habsburskou a jsou ochotni rakouský rámec k dosažení svého sjednocujícího cíle překonat, tak česká politika tuto cestu volit nemohla. Nebyl žádný český stát za rakouskými hranicemi, na nějž by se mohla obrátit pro podporu, kam by mohla po vzoru německém mířit. Ten měli Rumuni, ten měli Italové či Jihoslované, ale Češi nikoliv. Proto také česká politika setrvala na prorakouské pozici, neboť rakouský rámec vnímala jako bezpečný přístav v moři geopolitické nejistoty, jako garanta bezpečného rozvoje českého národa, jenž by mimo habsburskou říši nebyl zaručen.³⁰ A proto se v české kotlině nesetkáme s takovými autonomistickými, separatistickými či iredentistickými tendencemi jako v případě Jihoslovanů či Italů³¹. V očích české politiky si toto český národ dovolit nemohl, a tudíž se česká politika může v komparaci s politikami jiných národů v tomto údobí zdát jako vyhraněně prorakouská, byť tato orientace na habsburskou říši byla motivována často spíše politicko-strategickým kalkulem nežli bezvýhradnou loajalitou habsburské monarchii, což prokáže následující dějinný vývoj.

Zmíněný v několika rovinách se projevující antagonismus českého a německého politického zájmu vedl k jediné věci a to sice k zamrznutí vývoje boje o státní právo, jehož maximem nikdy nepřekonaným po dobu trvání habsburské monarchie se staly *Fundamentální články* z roku 1871, pokus o nastolení rakousko-uhersko-českého vyrovnání. Ty ale pro odpor Němců a i Maďarů nebyly přijaty.

Odpor vůči státnímu právu sdílela s Němci československá sociální demokracie, avšak ta na něj útočila nikoliv z nacionalisticko-šovinistických pozic, nýbrž z pozic antinacionálních a internacionalistických. Historické právo sociální demokraté vnímali jako pozůstatek feudalismu, sociální útisk nadřazovali útisku národnostnímu, zájem českého a německého dělníka byl podle nich stejný, a proto pro ně bylo nepřijatelné historické právo zemí České koruny, uskutečněné na případný úkor Němců.³² Proto také sociální demokraté ve svém programu stavěli na idejích přirozeného práva, které je národnostně spravedlivější. Na rozdíl od práva historického je totiž vztaženo etnicky, nikoliv teritoriálně. Přirozené právo odvozuje práva národů z jejich prosté existence, ne z událostí minulosti jako historické právo. V tom se liší i pohled na řešení české otázky: zatímco historické právo ji chtělo řešit v hranicích historických korunních zemí, pro přirozené právo neměly historické hranice význam, důležitý

³⁰ Martin Kučera se dokonce domnívá, že kdyby české země nebyly chráněny rakouským celkem, došlo by v průběhu 19. století s velkou pravděpodobností k (nacionální) česko-německé etnické válce, která by zřejmě nedopadla pro Čechy příznivě. Viz KUČERA, M., Předpoklady a krystalizace Masarykova pojetí národnostní a státoprávní otázky, c. d., s. 22.

³¹ Jihoslované, zvláště pak Srbové usilovali o jihoslovenské sjednocení či naplnění velkosrbských plánů. In: KREJČÍ, O., *Geopolitika* ..., c. d., s. 137. Italská iredenta v Rakousku s oporou v Itálii chtěla od Rakouska odtrhnout Terst, část dalmatského pobřeží a Jižní Tyroly. In: Galandauer, J., *František Ferdinand d'Este*, s. 115.

³² KUČERA, M., K povaze vývoje českého boje státoprávního, c. d., s. 167.

byl současný stav českého etnika. Na rozdíl od historického práva také nutně nesměřovalo k vytvoření českého státu, byť vznik státního celku v etnických hranicích nevylučovalo. Přirozenému právu národa však mohlo být učiněno zadost i autonomií, ať už teritoriální, kulturní či personální.³³

Sociálnědemokratické koncepce reflektující nutnost řešit národnostní otázku stavěly na národnostně-kulturní autonomii. Jejich výchozím bodem se stal Brněnský program celorakouského sjezdu strany z roku 1899, jenž navrhoval přetvoření Rakouska v demokratický, národnostní spolkový stát na základě nahrazení historických korunních zemí samosprávnými, národnostně ohraničenými obvody.³⁴ Na brněnský program poté navazovaly teoretické práce tzv. austromarxistů, představitelů německorakouské sociální demokracie Karla Rennera a Otto Bauera, jež se snažily nalézt komplexní řešení národnostní otázky. Podle Bauera totiž byly národnostní rozbroje způsobené centralisticko-atomistickou rakouskou ústavou překážkou, která potlačuje to hlavní- třídní boj- a odvádí od něj dělnickou třídu, která se místo v boji třídním angažuje v boji národnostním, což slouží zájmům majetné třídy.³⁵ Řešení, které mělo národnostní rozbroje odstranit, spatřoval v národně-kulturní autonomii založené na personálním principu, podle něhož byl národ chápán suprateritoriálně, tedy ne jako teritoriální korporace, ale jakožto sdružení osob,³⁶ a tím umožňoval zahrnout všechny jednotlivce, kteří se k němu přihlásí, bez ohledu na místo jejich bydliště. Nové Rakousko mělo být dle návrhů austromarxistů silně decentralizováno, korunní země nahrazeny opětovně vzniklými kraji, přičemž teritoriální samospráva by byla kombinována s národně-kulturní samosprávou vzniklou právě na základě personálního principu.³⁷

Na IX. sjezdu československé sociální demokracie roku 1909 navázal na Rennerova a Bauerova teoretická východiska kladoucí důraz na národně-kulturní autonomii ve svém referátu *Národnostní otázka a sociální demokracie* Bohumír Šmeral.³⁸ Mimoto v něm opětovně odmítl české historické státní právo a vůbec možnost zřízení českého státu ať už v rámci Rakouska či mimo něj, když akcentoval potřebu velkých hospodářských obvodů, neudržitelnost českého státu z geopolitických důvodů či národnostní nespravedlivost českého

³³ GALANDAUER, J., *Bohumír Šmeral 1880-1914*, s. 79-80.

³⁴ Hlavní postuláty programu in: KOŘALKA, J., *Češi v habsburské říši a Evropě 1815-1914*, s. 288.

³⁵ BAUER, O., *The Question of Nationalities and Social Democracy*, s. 424-425.

³⁶ Tamtéž, s. 281.

³⁷ Blíže viz Tamtéž, s. 286 ad.

³⁸ Vyčerpávajícím způsobem rozebral Šmeralův referát v komparaci s Bauerovými a Rennerovými návrhy Jan Galandauer. Viz GALANDAUER, J., *Bohumír Šmeral 1880-1914*, s. 105-122.

historickoprávního programu.³⁹ Odmítání českého historického státního práva a prorakouský postoj vydržel československé sociální demokracii až do války.

Přístup k řešení české otázky, jenž se pohyboval mezi oběma zmíněnými póly pojetí práva zaujal Masaryk a jeho realistická strana.⁴⁰ Rámcový program realistů ústy Masarykovými⁴¹ označil smír s Němci za historicky danou nutnost.⁴² Tato snaha o překlenutí česko-německého antagonismu a nalezení kompromisního řešení vycházela z Masarykova přesvědčení o neuskutečnitelnosti státního práva: „*Mají-li tyto země v Rakousku tvořit samostatnější státoprávní celek v historicky dochované nedílnosti, mohlo by se to stát jen za souhlasu národa německého, země české obývajícího. V zemích českých s 9 mil. obyvatel není nás Čechů ani dvakrát tolik, kolik Němců: jestli tato tak značná menšina nepřistoupí na státoprávní požadavky české, jsou tyto požadavky při politické a národnostní situaci středoevropské neuskutečnitelné-stát, v němž by bylo tolik uvědomělých a v každém ohledu zdatných zemězrádců, je nemožný*“.⁴³ Proti historickému státnímu právu tudíž kladli realisté právo přirozené. Masaryk se pro preferenci práva přirozeného opakovaně vyjadřoval a to i v samostatné polemicky psané brožuře se stoupenci státoprávní doktríny (mj. i s Karlem Kramářem) *Právo historické a přirozené*.⁴⁴

Masarykovi realisté ve svém programu vycházeli do velké míry vstříc německým požadavkům a požadovali pro Němce značnou národnostní autonomii: „*Vývoj všech zřízení v zemích českých odkazuje k národnostnímu rozdělení. Jsme tudíž v zásadě pro rozdělení umožňující to, aby si každý národ spravoval záležitosti své sám a na odpovědnost vlastní. Nevidíme v takovém rozdělování žádného porušování jednoty země, naopak vidíme v něm teprve možnost pravé, organické součinnosti. Nevzpíráme se tudíž národnímu rozhraničení okresů soudních a volebních a všech obvodů správních vůbec; podle potřeby mohly by i jednotlivé obce být rozděleny národnostně, zejména k účelům kulturním (školským)*“.⁴⁵ Němcům vycházeli vstříc i v otázce jazykové, když navrhli v programu rozdělit zemi na správní obvody jednojazyčné a smíšené, přičemž země jako celek měla být přirozeně

³⁹ Blíže viz Tamtéž, zejména s. 94, 100-104.

⁴⁰ Oficiální název realistické strany byl Česká strana lidová, od roku 1905 pak Česká strana pokroková.

⁴¹ Masaryk byl jeho hlavním autorem a redaktorem. In: KUČERA, M., Realisté. In MALÍŘ, J.; MAREK, P. a kol., *Politické strany I: Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v období 1861-1938*, s. 376.

⁴² Rámcový program České strany lidové z roku 1900. In HARNA, J.; KUČERA, M. (eds.), *Politické programy...*, c. d., s. 121. Zde citované pasáže z Rámcového programu kopíruje i program realistů z roku 1912.

⁴³ Tamtéž, s. 119.

⁴⁴ „...mně přirozené právo je hlavní a historické vedlejší.“ In: MASARYK, T. G., *Právo historické a přirozené*, s. 10.

⁴⁵ Rámcový program České strany lidové z roku 1900. In HARNA, J.; KUČERA, M. (eds.), *Politické programy...*, c. d., s. 119.

smíšená.⁴⁶ Na druhou stranu však Masaryk i jeho strana v souladu s důležitým postulátem historickoprávní doktríny vycházeli z nedílnosti českých zemí.⁴⁷ Tudíž i přes vyjadřovanou preferenci právu přirozenému a přes požadavek národnostní autonomie pro Němce neuvažovali o vzniku českého státu v etnických hranicích v rámci federalizovaného Rakouska, čímž oscilovali mezi přirozeným a historickým právem.⁴⁸ A proto, že se přirozenoprávní smýšlení Masaryka a realistů pohybovalo v mantinelech daných historickými hranicemi českých zemí, nenavrhovali v této době přičlenění slovenských území k českým, byť Slováci již před válkou označovali za část národa českého.⁴⁹

Realistický program, jenž byl vskutku velice kompromisní, když kombinoval zachování teritoriální integrity českých zemí jako důležitého bodu státoprávní doktríny s tím, že zároveň vycházel vstříc českým Němcům v otázce národnostního rozhraničení správy, se však v dominantní české politické linii neujal. Česká politika jela nadále v zajetých historickoprávních kolejích. Tento její programově nepružný postoj narážel na stejně nepružný postoj Němců. Vyrovňovací akce v Čechách se tak dlouhodobě nedařila, když na otázce školství a rozdělení soudních okresů ztroskotala i série česko-německých vyrovnání z přelomu let 1911-1912 pod vedením ministerského předsedy Karla Stürgaha a místopředsedy F. A. Thuna s kramářovským křídlem české politiky a umírněnými německými nacionály.⁵⁰

Český státoprávní boj tak uvízl ve slepé uličce a tato situace jako kdyby nutně předpokládala nějaký radikální zlom, který ho z této slepé uličky vyvede a někam posune, neboť sama rakouská vláda evidentně dlouhodobě nechtěla do česko-německých vztahů zasáhnout autoritativním politickým rozhodnutím.

⁴⁶ Tamtéž, s. 123.

⁴⁷ Na nedílnosti českých zemí při současné ochotě k národnostním ústupkům Němcům stavěl Masaryk dlouhodobě, jak ukazuje jeho článek z r. 1896 Dohodnutí Čechů s Němci. Viz HAIN, R., *Teorie státu a státní právo ...*, c. d., s. 196.

⁴⁸ Srov. Tamtéž., s. 200-201.

⁴⁹ „Uherské Slováci pokládáme za část národa českého...“ In : *Program české strany pokrokové z roku 1912*, s. 30.

⁵⁰ KUČERA, M., K povaze vývoje českého boje státoprávního, c. d., s. 175.

2. Vývoj státoprávních koncepcí české politiky v průběhu 1. světové války

Dne 28. června roku 1914 byl v Sarajevu zavražděn spolu se svojí chotí následník habsburského trůnu arcivévoda František d'Este. Následný vývoj pak nabral směr ústící ve válečný konflikt rozměru, který otřásl celým světem. Konflikt mezi dvěma válčícími bloky – státy Dohody okolo evropských mocností Velké Británie, Francie a Ruska a Centrálními mocnosti v čele s Německem a Rakouskem-Uherskem – měl proměnit mapu Evropy, jak si v té době dovedl představit jen málokdo.

Vypuknutí války znamenalo zlom pro dosavadní směřování české politiky. Průběh války spojený se sbližováním Rakouska-Uherska s Německem, sílící aktivitou německorakouských nacionalistických kruhů namířenou proti Čechům a protičeskou politikou rakouských vojenských kruhů,⁵¹ vyvolával představu, že je ve hře sama existence českého národa, garantem jehož bezpečného rozvoje přestává Rakousko být. Pocitu národního bezpečí neprospívala ani slova německého kancléře označující konflikt za válku mezi Germány a Slovaný, s nimiž se ztotožnil ve svém článku v Národních listech ze 4. srpna 1914 Karel Kramář.⁵² Hrozba poněmčení českého prostoru v případě vítězství Ústředních mocností, o níž se utvrdil Masaryk po rozhovorech se spřátelenými rakouskými politiky (mj. s budoucím předsedou válečné vlády Koerberem), ho přiměla v prosinci 1914 k definitivnímu odjezdu do ciziny⁵³, a tato hrozba ze strany německé politiky vůči Slovanům (a tedy i Čechům) ale i jiným národům se stane dlouhodobě jedním z důležitých bodů jeho válečných textů.⁵⁴

Česká politika se pod dojmem dějinného zlomu začíná utvrzovat v tom, že Rakousko, jež nebylo před válkou schopno či ochotno se přetvořit v souladu s českými zájmy, již není reformovatelné. Opouští tak rakouský rámec a přichází s koncepcemi územního řešení české otázky, které již s habsburskou monarchií nepočítají, byť jak následující stránky ukáží, tento rozchod s Rakouskem nebyl v české politice stejně rychlý.

⁵¹ Podrobněji k protičeské politice rakouských vojenských kruhů viz ŠEDIVÝ, I., *Češi, české země a velká válka, kapitola Civilisté a vojáci*, s. 153-165

⁵² KRAMÁŘ, K., Světová válka, *Národní listy*, roč. 54., č. 211, s. 1.

⁵³ MASARYK, T. G., *Světová revoluce*, s. 29-31.

⁵⁴ Za všechny jmenujme alespoň úryvek z *Nové Evropy*: „Pangermáni udržují a šíří nepřátelství a nenávisť k sousedním národům, zejména k Slovanům: obzvláště Čechové, pro své zvláštní postavení světové, jsou Němcům trnem v oku.“ In: Masaryk, T. G., *Nová Evropa*, s. 71.

2. 1. Státoprávní koncepce české oficiální politické reprezentace

Vypuknutí války rozrušilo stávající koncepce celé české politiky, neboť Rakousko známé z doby předválečné přestalo existovat a situace ve válečném mocnářství se začala pro Čechy vyvíjet značně nepříznivě. Česká domácí politika upadla pod vlivem událostí ve své většině v pasivitu vyčkávající vývoje situace na frontě. Tento její postoj byl podpořen mezi Čechy rozšířenou perspektivou časného příchodu ruských vojsk do českých zemí. Státoprávní boj z doby předválečné tak měl být na delší dobu pozastaven. Mezi jediné strany, které se v této fázi otevřeně vyslovily pro Rakousko a snažily se tak navázat na předválečnou politickou linii, patřily katolické strany a sociální demokracie.⁵⁵ U katolíků tento loajální postoj nikterak nepřekvapí už vzhledem k tomu, že Rakousko-Uhersko bylo v té době největším evropským katolickým státem.⁵⁶ Sociální demokracie se pokusila navázat na linii své politiky potvrzenou naposledy na XI. sjezdu československé sociální demokracie na Žofíně (1913), tedy na linii prorakouskou, odmítající vytvoření českého státu a akcentující potřebu velkých hospodářských obvodů.⁵⁷ Tento postoj Šmeralova vedení se ale míjel s postoji části sociálně demokratického elektorátu, neboť mladí čeští dělníci, ovlivnění národně sociální stranou, se většinou živelně přikláněli k antimilitarismu a netajili se nepřátelstvím k Rakousku.⁵⁸ Sociální demokracie ale v této postojové mimoběžnosti s veřejností neměla být sama, jak definitivně potvrdí vývoj z jara 1917.

Česká politika také válkou ztratila na delší dobu poslední velké politické fórum, kde mohla artikulovat své zájmy. V březnu 1914 se totiž uzavřela říšská rada, aby se znovu sešla až po třech letech. Zemský sněm byl nefunkční již od r. 1913, kdy byl kvůli trvající německé obstrukci uzavřen tzv. anenskými patenty. A tato neexistence parlamentu (a tím i případné a vlastně i jisté opozice) konvenovala rakouským a tedy i českým Němcům, jejichž aktivity mířící proti zájmům české politiky, jež byly ukázány v minulé kapitole, se s vypuknutím konfliktu rámovaného jako válka Slovanů a Germánů znásobily a vygradovaly směrem k upevnění německé hegemonie v Rakousku. Vrcholem německého programového úsilí byly tzv. *Požadavky rakouských Němců o novém pořádku po válce* vydané o Velikonocích 1916.

⁵⁵ GALANDAUER, J., *Vznik Československé republiky 1918*, s. 45-46.

⁵⁶ Tento loajální vztah katolických kruhů k habsburské monarchii kriticky hodnotil T. G. Masaryk: „*Sám papež nedávno přiznal, že pracuje k tomu, aby si zachoval poslední veliký katolický stát. Klerikalismus je vůdcem rakouského imperialismu, obráceného proti pravoslavi v Rusku a na Balkáně.*“ In: MASARYK, T. G., *Nová Evropa*, s. 121.

⁵⁷ Šmeral svůj prorakouský postoj odůvodňoval v rozhovoru s Benešem nutností chránit v dobách válečných národ, stranu a dělníka před zničením v zájmu opravdového sociálního boje po válce. In: BENEŠ E., *Světová válka a naše revoluce I*, s. 26.

⁵⁸ KOŘÁLKA, J., *Češi v habsburské říši...*, c. d., s. 290.

Němci chtěli rozdělit Rakousko (nazvané „Císařství rakouské“) na území s vlastní samosprávou, nezastoupená na říšské radě (Halič, Bukovina, Dalmácie) a na samostatné jednotné území, tzv. Západní Rakousko. Jediným státním jazykem v Rakousku měla být němčina. Čechy měly být rozděleny na území německá a území smíšená, čemuž odpovídalo i uspořádání orgánů místní samosprávy. Školy měly být v německých oblastech Rakouska pouze německé, ve smíšených oblastech školy daného národa a školy německé. Ostatně jaké postavení měly mít v Rakousku ostatní národy, vystihuje bod postulující, že poměr Němců k jiným národům má být řízen tak, aby bylo stále zajištěno jejich státní a vedoucí postavení.⁵⁹ Tímto programem negujícím české státní právo tak Němci usilovali o potvrzení své hegemonní pozice v Rakousku, aby se díky odloučení Haliče, Bukoviny a Dalmácie dostali do kýžené pozice většinového národa. Český živel měl být rozpuštěn v německém moři. Ministerský předseda Stürgh navíc Němcům slíbil, že se parlament sejde, až budou jejich předpoklady uzákoněny.⁶⁰ Ve vzduchu tak viselo nebezpečí oktrojů.

Češi se tak oproti Němcům ocitli v defenzívě. O tom, jak moc, svědčí už to, že se pokoušeli zjistit, zdali nepůjde využít proti radikálním návrhům rakouských (a českých) Němců pro Čechy mírnějšího plánu Mitteleuropy⁶¹ Friedricha Naumanna, když mezi ním a českými politiky proběhly na jaře 1916 několikery schůzky, přičemž mj. navštívil agárníka Antonína Švehlu na jeho hostivařském statku.⁶² V situaci předválečné, kdy ještě česká politika měla sebevědomí, by koketování s programem, jakým byla Mitteleuropa, bylo jen stěží myslitelné. Tyto námluvy mohly také sotva získat sympatie u zahraničního odboje. Mnohé pasáže Masarykových válečných spisů a zvláště ty v *Nové Evropě* totiž působí i přes nevyčtené námitky jako přímé repliky na Naummanovu ideu Střední Evropy.⁶³

K první veřejnému vystoupení k české otázce přiměl českou politickou reprezentaci až neblahý politický vývoj. Porážka ruských vojsk u Gorlice v květnu 1915, jež zničila vidinu brzkého míru, posunula naopak o krok napřed Němce v uskutečnění jejich cíle spočívajícího v upevnění hegemonického postavení poté, co byl vydán císařův akt z 5. listopadu 1916 slibující zvláštní státoprávní postavení v říši Haliči.⁶⁴ Na hrozbu, že dochází k uskutečňování německých požadavků postulovaných programem z Velikonoc, reagovali čeští politici

⁵⁹ Požadavky rakouských Němců o novém pořádku po válce. Cit. dle HAJŠMAN, J., *Česká Mafie*, s. 141-146.

⁶⁰ PEKAŘ, J., *K českému boji státoprávnímu za války*, s. 12.

⁶¹ Návrh Mitteleuropy (vydané r. 1915) sice počítal se sjednocením střední Evropy pod německým vedením a vytvořením velkého jednotného hospodářského celku, bral však i ohledy na neněmecké národnosti a národnostní práva. Blíže viz KREJČÍ, O., *Geopolitika...*, c. d., s. 103-108.

⁶² KÁRNÍK Z., *Socialisté na rozcestí*, s. 40-41.

⁶³ JAWORSKI, R., Friedrich Naumann a Češi. In MOMMSEN, H.; KOVÁČ, D.; MALÍŘ, Jiří; MARKOVÁ, M. (eds.), *První světová válka a vztahy mezi Čechy, Slováky a Němci*, s. 204.

⁶⁴ GALANDAUER, J., *Vznik Československé republiky 1918*, s. 54.

vytvořením jednotné politické fronty-Českého svazu, společného orgánu poslanců na říšské radě a Národního výboru, orgánu všenárodního, jenž byl tvořen zástupci politických stran.⁶⁵ K této příležitosti vydali prohlášení Českému národu!, v němž psali, že jednají „...*současně v zájmu staroslavné dynastie i velikého historického poslání říše, jež záleží především ve sjednocení a zachování nedílnosti jejích království a zemí, jakož i v naprosté rovnoprávnosti všech národů*...“⁶⁶ Česká politika se tímto z defenzivních pozic dynastií opatrně loajálně připomněla tváří v tvář hrozbě rozštěpení českých zemí. Je zde též k vidění jistá proměna názorových pozic sociálních demokratů, neboť ti se ve snaze dosíci konsenzu s majoritou podepsali pod text zaujímající sice argumentačně oslabený, avšak patrný historickoprávní postoj. Ovšem toto zdaleka ještě neznamená, že se socialisté s historickým právem sžili, jak se ještě dále ukáže.

Zásadní zlom pro do té doby utlumenou státoprávní aktivitu české oficiální politiky pak znamenaly až události jara 1917. Ruská revoluce a heslo práva národů na sebeurčení⁶⁷, které šířila, zapůsobilo i na vnitropolitickou situaci v Rakousku-Uhersku. Revoluční události v Rusku způsobily změnu v postoji rakouských vládních kruhů, které poznaly, že není rozumné pokračovat ve stávající absolutistické politice a vše vyústilo v pád oktrojů. Dne 24. dubna 1917 došlo k oficiálnímu oznámení o svolání říšské rady.⁶⁸ Česká politika tak opětovně získala fórum, kde mohla artikulovat své požadavky. Změněná společensko-politická situace navíc nahrávala tomu, aby opustila svoji defenzivní pozici a navázala na státoprávní boj z doby předválečné. Rozhodujícím dokumentem ukazujícím linii české oficiální politiky ve vztahu k české otázce a k habsburské říši, ale i k programu odboje bojujícímu za hranicemi za samostatný československý stát, se mělo stát jednotné prohlášení Českého svazu ke vstupu na říšskou radu.

Čeští politici opět začali pracovat na státoprávních koncepcích a jak vidno, snažili se v nich navázat na předválečnou politickou linii. Všechny návrhy předložené na předsednictvu Českého svazu byly totiž založeny na dominantní doktríně z doby předválečné- na doktríně historického státního práva. Na historickém právu tak byly založeny návrhy strany agrární a národně sociální, které ovšem nutno říci samy koncepce nevytvořily, ale přejaly elaboráty historika a stoupence historického práva Josefa Pekaře. Historickoprávní hledisko zaujal i

⁶⁵ Předseda Českého svazu byl agrárník František Staněk, místopředsedové Bohumír Šmeral a mladočech Jindřich Maštálka. Předseda Národního výboru byl staročech Karel Mattuš.

⁶⁶ Provolání Českému národu! z 18. 11. 1916. Cit. dle SOUKUP, F., 28. říjen 1918 I, s. 355.

⁶⁷ Ruský ministr zahraničí Miljukov se v projevu vyjádřil pro svobodný stát polský, československý a jihoslovenský. V následné deklaraci se ruská provizorní vláda vyjádřila pro mír podle práva na sebeurčení národů. Blíže k idejím ruské revoluce viz BENEŠ E., *Světová válka a naše revoluce I*, s. 312-314, 317-326.

⁶⁸ GALANDAUER, J., *Vznik Československé republiky 1918*, s. 62.

návrh mladočeské strany. Veškeré návrhy,⁶⁹ ať už z pera mladočechů, agrárníků či národních sociálů (v případě posledních dvou vlastně z pera Pekaře), řešily českou otázku na půdě habsburské monarchie, maximem čehož měla být federalizace říše.

Nelze však říci, že by návrhy nijak nereflektovaly vývoj, jenž se rozběhl na jaře. O tom svědčí to, že se ve zmíněných návrzích, ale i v dalších, které budou předneseny, objevuje právo na sebeurčení národa jako podpůrný nástroj argumentace v prospěch vytvoření českého státu.⁷⁰ Právo na sebeurčení, tj. zjednodušeně řečeno myšlenku, že každý národ si může rozhodovat sám o svém osudu na území, jež obývá,⁷¹ však domácí politici pojímali jinak než Masaryk. Nesloužilo jim jako argument pro vytvoření vlastního a zcela samostatného českého státu, nýbrž státu autonomního v rámci habsburské monarchie. Kromě tohoto rozdílu v interpretaci práva na sebeurčení pomíjely zmíněné návrhy stojící na historickém právu otázku Slovenska. Ve svém celku šly proti zájmům odboje. A šly také i proti zájmům sociální demokracie, která dlouhodobě odporovala doktríně historického práva a jejím stanoviskům. Sociální demokracie se tudíž neztotožnila s žádným návrhem a na schůzi 11. května je vetovala.⁷² Poněkud již jako míjející se s politickou realitou se tak jeví další elaborát z pera Josefa Pekaře, a to sice v loajálním duchu se nesoucí návrh adresy císaři Karlovi, vypracovaný na přání Antonína Švehly, v němž Pekař apeluje na císaře, aby dal průchod českému státnímu právu historickému formou federalizace Rakouska.⁷³ Sotva se dalo očekávat, že by tento návrh adresy obdobný návrhům vetovaným mohl projít u sociální demokracie. Více než co jiného tak Pekařův návrh odráží jeho dogmatické lpění na státním právu a tím i jeho programovou nepružnost. Sám Švehla totiž chtěl, aby adresa, jež se nakonec k císaři nedostala, vycházela vstříc sociální demokracii.⁷⁴

Překonat štěpení mezi zastánci historického a přirozeného práva ohledně podoby prohlášení se pokusil mladočech Zdeněk Tobolka spolu se sociálními demokraty Wintrem a Meissnerem. Jak popisuje Tobolka, návrh měl být doplněním původního návrhu mladočeského o sociálně demokratická stanoviska.⁷⁵ Proto také návrh vypadal značně

⁶⁹ Návrhy státoprávního prohlášení mladočechů, národních sociálů, agrárníků. Cit. dle TOBOLKA Zd. V., Státoprávní prohlášení ze dne 30. května r. 1917, *Naše revoluce*, ročník II., svazek 2.-4., 1924, s. 163-171.

⁷⁰ O právu na sebeurčení v mladočeském návrhu píše Tobolka: „*Tuto akci chtěla* [myšleno mladočeská strana-pozn. NB] *pak posilovati důsledky, vyplývající z idee dobývající si tehdy půdy u všech kulturních národů, z idee sebeurčení a plného rozvoje národů, pro niž se veřejně dne 14. dubna r. 1917 vyslovil Český svaz...*“ in: Tamtéž, s. 164.

⁷¹ RYCHLÍK, J., Individuální a kolektivní práva menšin a tzv. právo národů na sebeurčení včetně odtržení. In OPAT, J. (ed.), *První světová válka, moderní demokracie a T. G. Masaryk*, s. 207.

⁷² TOBOLKA Zd. V., *Státoprávní prohlášení...*, c. d., s. 171.

⁷³ Adresa císaři Karlovi z 18. 5. 1917. Cit. dle PEKAŘ, J., *K českému boji...*, c. d., s. 2-9.

⁷⁴ GALANDAUER, J., *Vznik Československé republiky 1918*, s. 77.

⁷⁵ TOBOLKA Zd. V., *Státoprávní prohlášení ...*, c. d., s. 174.

myšlenkově nekoherentně. Na jednu stranu se v něm totiž píše: „*Většina nás stojí na stanovisku historického státního práva zemí koruny české a trvá na státoprávním ohrazení českých poslanců z r. 1879.*“⁷⁶ Na druhou stranu ovšem uvádí: „*Všichni zástupcové českého národa odmítají však ústavu prosincovou s hlediska přirozeného práva národů.*“⁷⁷ Toto násilné a protirečící si propojení historickoprávního a přirozenoprávního hlediska neuspělo. Sám Tobolka píše, z návrhu měl sice radost Šmeral, ne však všichni ostatní.⁷⁸

Do všech těchto politických dohadů v Českém svazu měl zasáhnout „hlas lidu“. Tím se stal tzv. Manifest českých spisovatelů z 19. května 1917. Jeho nejdůležitějším momentem je, že vnesl do politické diskuze otázku Slovenska. České politiky spisovatelé označují za „*mluvčí československého národa*“⁷⁹ a řešení české otázky spojují s řešením otázky slovenské, což je obrovský rozdíl oproti všem koncepcím, které dosud prezentovala česká oficiální politika, neboť ani jedna z nich slovenskou otázku nereflektovala. A vzhledem k tomu, že se projev spisovatelů se setkal s obrovským ohlasem u většiny národa,⁸⁰ tak se i ve své plastičnosti ukázalo, že dosavadní programová stanoviska české oficiální politické reprezentace zdaleka neodrážela postoje většiny veřejnosti.

Co se týče toho, jak a kde má být česko-slovenská otázka řešena, manifest už nenabízí jasnou interpretaci. „*Program našeho národa je založen jeho dějinami i jeho kmenovou jednotností...*“ (...), *zdálo-li se kdy, že lze jej odkládati nebo omezovati, nutká Vás doba dnešní, abyste jej rozvinuli před fůrem celé Evropy a pak hájili do krajnosti, abyste se domáhali jeho splnění bez výhrad, neboť český lid se ho nikdy nevzdal, ze srdcí československých nikdy nevymizela víra v slavné jeho naplnění!*“ „*Evropa demokratická, Evropa národů svéprávných a svobodných jest Evropou zítřka a budoucnosti.*“⁸¹ Manifest spisovatelů tak mohl být svými čtenáři interpretován jako tlak na autonomii v rámci habsburské monarchie či jako volání po zcela samostatném státě. Nejpodstatnějším momentem Manifestu však je, že měl ovlivnit další směřování politické diskuze. Otázka česko-slovenského spojení a apel k radikalizaci obsažené v Manifestu⁸² se totiž promítly do dalších návrhů prohlášení.

⁷⁶ Kompromisní návrh prohlášení Tobolky, Meissnera, Wintra z 18.5. 1917. Cit. dle Tamtéž, s. 174.

⁷⁷ Kompromisní návrh...Cit. dle Tamtéž, s. 175.

⁷⁸ Tamtéž, s. 176.

⁷⁹ Projev českých spisovatelů k českým poslancům na říšské radě, dokument číslo 9. In GALANDAUER, J., *Vznik Československé republiky 1918*, s. 285.

⁸⁰ KUČERA, M., K problematice výkladu českého domácího odboje. In GEBHART, J.; ŠEDIVÝ, I.(eds.), *Česká společnost za velkých válek 20. století* s. 123.

⁸¹ Projev českých spisovatelů k českým poslancům na říšské radě, dok. č. 9. In GALANDAUER, J., *Vznik Československé republiky 1918*, s. 285.

⁸² Na Manifest navazovaly další radikální proklamace (souboru Národního divadla aj.).

Požadavek připojení Slovenska se poprvé objevil v návrhu prohlášení pokrokaře Adolfa Stránského z 23. května, který vycházel ze zmíněného kompromisního návrhu a spojení se Slováký zapracoval právě pod vlivem manifestu.⁸³ Na základě propojení argumentace historickoprávní s argumentací přirozenoprávní návrh požadoval: „...*slavné obnovení historických státních práv národa českého, rozšířených podle zásad práva přirozeného i na miliony jeho příslušníků sousedících s hranicemi historické vlasti české...*“⁸⁴. Tím se tak Slovensko prvně dostává od sledovaného období do návrhu státoprávního programu české oficiální politické reprezentace, ovšem nutno říci, že na základě tlaku veřejnosti.

Proměna, jakou v politickém uvažování znamenaly radikalizující se společenské tendence, se pak jako první odrazila v návrhu národně sociálního poslance Baxy předloženého též dne 23. května. Je to již návrh jdoucí nad rámec habsburské říše. O habsburské monarchii se v něm nehovoří, zato však plně volá po samostatnosti. Radikalismus do té doby nevídaný. Návrh však vycházel pouze z radikální interpretace historického státního práva a otázku slovenskou vznesenou Manifestem pomíjel. Domáhal se vrácení samostatnosti českému národu, očekával rozřešení české otázky od mírové konference, která měla jeho samostatnost obnovit, a rozhodně prohlašoval, že „*čeští poslanci a pak s nimi i celý národ český jsou pevně odhodláni neustati v tomto v tomto snažení, dokud provedení státní samostatnosti českého národa nestane se skutkem.*“⁸⁵

Svým radikálním a poněkud pozdním hlasem chtěl zasáhnout do debat okolo prohlášení i ústřední orgán domácího odboje, tzv. Tajný výbor (později nazývaný Maffie), jehož organizační rámec byl dotvořen v březnu roku 1915.⁸⁶ Jeho umírněné stanovisko, tzv. minimální program, měl reprezentovat návrh agrárníka Práška.⁸⁷ Prášek ve svém návrhu předneseném 28. května opustil rámec říše, spojoval přirozenoprávní argumentaci s historickoprávní a postuloval: „*Opírajíce se v této dějinné chvíli o přirozené právo národů, posvěcené u nás nezadatelnými právy historickými, (...), hodláme v čele svého národa podniknouti neochvějný zápas o vlastní sebeurčení v samostatném, moderně vybudovaném, demokratickém státě českém rozšířeném a zesíleném o uherské bratry Slováký....*“⁸⁸ Česko-

⁸³ TOBOLKA, Zd. V., *Státoprávní prohlášení...*, c. d., s. 179.

⁸⁴ Stránského návrh státoprávního prohlášení z 23. 5. 1917. Cit. dle Tamtéž, s. 177. Z kompromisního návrhu vycházel i návrh poslance Špačka, ten však byl jen jeho upravenou verzí a nevnesl do debaty nic nového.

⁸⁵ Baxův návrh státoprávního prohlášení z 23. 5. 1917. Cit. dle Tamtéž, s. 181.

⁸⁶ K tomuto blíže viz PAULOVÁ, M., *Dějiny Maffie I*, s. 333-336.

⁸⁷ PAULOVÁ, M., *Tajný výbor [Maffie] a spolupráce s Jihoslavy v letech 1916-1918*, s. 228-230.

⁸⁸ Práškův návrh státoprávního prohlášení z 28. 5. 1917. Cit. dle TOBOLKA Zd. V, *Státoprávní prohlášení...*, c. d., s. 183.

slovenská otázka poprvé programově reflektována Stránským tak měla být řešena podle Práška již ve zcela samostatném státě.

Vlastní postoj Tajného výboru však reprezentoval návrh jiný, jehož autorem byl člen výboru Bedřich Štěpánek.⁸⁹ Text přednesl rovněž až 28. května agrární poslanec Zahradník jako anonymní, což je vzhledem k jeho obsahu pochopitelné. Návrh je totiž explicitním útokem na Rakousko-Uhersko, které spolu s Německem viní z rozpoutání války z touhy po výbojích a ze snahy o zotročení malých národů, rakouskou politiku označuje za zločinnou a český národ utiskující, staví se otevřeně na stranu států Dohody a žádá *“...sloučení veškerého národa československého v jeho historických sídlech v jediný a nedílný politický celek v rámci samostatného státu československého, nadaného všemi atributy plné suverenity státní“* a *„...aby k budoucí konferenci mírové, tomuto prvnímu světovému kongresu národů, byli přibráni povolání zástupcové národa československého...“*⁹⁰ Tímto se tak domácí odboj pokusil přenést program a propagandu zahraničního odboje na půdu parlamentu. O návrhu ale nebylo jednáno, neboť byl předložen anonymně a nikdo z členů Svazu ho nepřijal za svůj.⁹¹ Že ho nikdo nepřijal za svůj, nepřekvapí. Byly-li předchozí návrhy radikální, tak tento šel ve svém obsahu zdaleka nejdále, hraničil s velezrádným plánem a poslanci by se tak nepochybně vystavovali hrozbě trestního stíhání. Maffie se tudíž v tomto minula s politickou realitou.

Čeští političtí představitelé ve své většině ještě k silným a radikálním projevům vnitřně nedozráli. Jak se také ukázalo, zdaleka ještě vnitřně nedozráli k požadavku připojení Slovenska. To logicky plyne už z toho, že původním záměrem, který ale nakonec zhatil odpor sociální demokracie, bylo navázat na předválečné koncepce založené na historickém státním právu stojícím právně na půdě habsburské monarchie. Z hlediska historického státního práva není začlenění Slovenska požadavkem organickým, argumentovat v tomto případě historickým právem by znamenalo se střetnout s historickým právem Uher, jež vychází ze stejných principů. Zpochybnění historické nedílnosti Uher by vytvořilo precedens pro to, aby stejným způsobem mohla být zpochybněna nedílnost českých zemí.

Kupodivu slovenskou otázku programově nereflektoval ani Bohumír Šmeral, jenž sám před válkou kritizoval historické právo za to, že opouští Slováky za hranicemi.⁹² I v proměněné situaci roku 1917 se tak stejně jako před válkou myšlenkově pohyboval v rámci

⁸⁹ PAULOVÁ, M., *Tajný výbor [Maffie] ...*, c. d., s. 229.

⁹⁰ Štěpánkův návrh přednesený 28. 5. 1917 Zahradníkem. Cit. dle TOBOLKA Zd. V., *Státoprávní prohlášení ...*, c. d., s. 186-7. Návrh dokonce předpokládá, že budoucí vývoj spěje k vytvoření Spojených států evropských, předešlým ovšem zbavených despotické cizovlády. V této myšlence tak evokuje Masarykovy plány budoucí evropské federace národů prolínající se jeho dílem *Nová Evropa*.

⁹¹ Tamtéž, s. 187.

⁹² GALANDAUER J., *Bohumír Šmeral 1880-1914*, s. 109.

Předlitavska, ač z hlediska programu sociální demokracie, založeném na přirozeném právu, by se česko-slovenské spojení jevílo jako logické a organické. Slovensko tak do textu prohlášení dostala až aktivita slovenských politiků. Pro dostání Slovenska na pořad jednání dlouhodobě působili slovenští politici ve Vídni (Dérer a Hodža) a v dubnu pak přicestoval stoupenec česko-slovenské jednoty Vavro Šrobár, který spolu se slovenským politikem Antonem Štefánkem a slovakofilem F. Vetrinou působil ve věci slovenské na české politiky, až se podařilo pro Slováky získat Antonína Švehlu.⁹³

A právě na textu přineseném Švehlou se na společné schůzi shodlo předsednictvo Českého svazu a zástupci všech stran v Praze dne 27. května a definitivně jej schválila plenární schůze Českého svazu ve Vídni dne 29. května. Společná schůze tak překlenula problém s nalezením kompromisního návrhu, čehož Český svaz sám nebyl schopen. Prohlášení postulovalo „že nynější dualistický útvar vytvořil k patrné újmě celkových zájmů národy vládnoucí a potlačené a že jediné přetvoření mocnářství habsbursko-lotrinského ve spolkový stát svobodných a rovnoprávných národních států odstraní každé nadprávi národnostní a zabezpečí všestranný rozvoj každého národa v zájmu říše i dynastie“ a tak, „opírajíce se proto v této dějinné chvíli o přirozené právo národů na sebeurčení a svobodný vývoj, posílené nadto u nás nezadatelnými právy historickými, státními akty plně uznanými“ usilovalo o „sloučení všech větví českoslovanského národa v demokratický český stát, zahrnující i slovenskou větev národa, žijící v souvislém celku s historickou vlastí českou“⁹⁴ Prohlášení stálo loajálně na půdě habsburské monarchie stejně jako prohlášení ku vzniku Českého svazu a Národního výboru, požadovalo překonání dualismu a na základě historického a přirozeného práva usilovalo o československý stát v rámci monarchie, podpořený sebeurčovací principem. Požadavek spojení se Slovenskem ale přinesl až tlak zvenčí. Neodpovídalo to původním propozicím. Tento návrh se tak měl stát maximem, k němuž čeští poslanci dospěli, a který nakonec předseda Českého svazu Staněk přečetl na půdě říšské rady dne 30. května.

Vytyčený požadavek spojení českých zemí se Slovenskem znamenal porážku neústupných stoupenců historického práva, jako byl Josef Pekař. Ostatně takto to sám Pekař po válce zhodnotil: „Projev znamenal dokonalou prohru státoprávního programu a tím i mého několikaměsíčního úsilí.“⁹⁵ Projev dokonce kriticky interpretoval jako „v jádře

⁹³ GALANDAUER, J., 30. května 1917-Slovensko poprvé v programu legitimní české politické reprezentace. In VODIČKA, S.; GONĚC, V.(eds.), *Češi a Slováci ve Střední Evropě ve 20. století*, s. 138.

⁹⁴ Vstupní prohlášení Českého svazu na říšské radě, 30. května 1917, dok. č. 10. In GALANDAUER, J., *Vznik Československé republiky 1918*, s. 288.

⁹⁵ PEKAŘ, J., *K českému boji...*, c. d., s. 21.

velkorakouský nesený heslem přirozenoprávním.“⁹⁶ Vytkl i absenci pojmu „české státní právo“. Ať tak či onak, vydáním prohlášení byl ryze historickoprávní pohled na územní vymezení českého státu mezi oficiální českou politickou reprezentací do budoucna překonán.

Mezi druhé poražené lze zařadit sociální demokraty, neboť projev rozbil jejich dosavadní koncepci založenou na národně-kulturní autonomii a odmítání vzniku českého státu. Sociální demokraté tak na rozdíl od stoupenců státoprávní doktríny poprvé stáli před úkolem, jak český stát vymezit a jak ho zasadit mantinelů daných prohlášením ze 30. května. Tomu se tak stalo na mezinárodním fóru, konkrétně na konferenci socialistických stran ve Stockholmu, kde ve své rezoluci zopakovali požadavek federalizace říše a žádali, aby „*v tomto spolkovém státě dosáhli politického sjednocení všichni příslušníci českého národa obývající souvislé území, tedy také Slováci*“⁹⁷ Z formulace hovořící o sjednocení příslušníků obývajících souvislé území plyne, že se v souladu se svým dosavadním ryze přirozenoprávním přesvědčením klonili k etnickému rozhraničení státu,⁹⁸ což jim umožnila již Pekařem kritizovaná absence akcentu na historické státní právo a tedy i chybějící důraz na integritu českých zemí.

Odboj nakonec zcela poražen nebyl. Jeho zájem na zasedání říšské rady 30. května reprezentován v umírněné formě byl a to separátním prohlášením státoprávně pokrokového poslance Kaliny podepsaného i jménem jeho spolustraníka Prunara, kteří však stáli mimo Český svaz. Prohlášení odmítalo odpovědnost českého národa za válku, volalo na základě historického státního práva a přirozeného práva po vytvoření československého státu opírajícího se o právo na sebeurčení, aniž by při tom mluvilo o monarchii či říši.⁹⁹ Tímto se tak alternativní pohled odboje na řešení české otázky střetl na parlamentní půdě s pohledem české oficiální politické reprezentace. I přes tuto svou radikálnost však projev nevyvolal zásah cenzury, nejspíše s vědomím vládních míst o minimálním vlivu strany.¹⁰⁰

Pro bedlivé pozorovatele politického dění by separátní státoprávní ohrazení Kaliny nemuselo být velkým překvapením. Vyústěním předválečného radikálního postoje strany k řešení české otázky byla rezoluce ze sjezdu strany z května roku 1914, jejímž jádrem byl důkaz, že habsburská monarchie ztratila svůj *raison d'être*, otázka české samostatnosti je

⁹⁶ Tamtéž.

⁹⁷ Prohlášení delegace československé sociálně demokratické strany dělnické na Stockholmské konferenci, dok. č. 11. In GALANDAUER, J., *Vznik Československé republiky*, s. 291.

⁹⁸ K tomu blíže např.: GALANDAUER, J., *Bohumír Šmeral 1914-1941*, s. 110-112.

⁹⁹ Kalinovo prohlášení k 30. květnu 1917. Cit.dle MALÝ, J., *K státoprávnímu prohlášení poslance A. Kaliny z 30. května 1917*, s. 32-34.

¹⁰⁰ VESELÝ, Zdeněk. Ke koncepcím české státnosti od konce 18. do počátku 20. století. In KUČEROVÁ, S. a kol. (red.), *Českoslovenství-středoevropanství-evropanství 1918-1998*, s. 93.

otázkou mezinárodní a jediné takto může být rozřešena.¹⁰¹ Dříve než Masaryk se tak státoprávní pokrokaři veřejně rozejdou s Rakouskem a dříve než Masaryk udělají z české otázky otázku mezinárodní.¹⁰² Jdou v rezoluci dokonce tak daleko, že v očekávání vojenského konfliktu Dohodě nabízejí i vojenskou pomoc.¹⁰³ Díky uvedenému pak ani nepřekvapí, že představitelé státoprávních pokrokářů-zmíněný Kalina, Antonín Hajn, Viktor Dyk či Lev Borský -vytvořili po vypuknutí války jeden z protirakouských odbojových kruhů jakožto finální završení dlouhodobých antirakouských tendencí ve straně.

Zajímavým momentem v kontextu výše zmíněné debaty je dubnový vzkaz představitelů zahraničního odboje Masaryka a Beneše do Prahy domácím politikům obsahující pokyny ku příležitosti svolání říšské rady. Čeští politici dle něj mají „žádat rozhodně historické právo státní bez prejudice pro získání Slovenska a bez prejudice pro existenci Rakouska“, což je zdůrazněno apelem: *vy musíte postavit problém českého státního práva. To znamená, že pro nás konstituce prosincová neexistuje*“ a zakončeno razantním pokynem „žádat rozhodně státní právo“.¹⁰⁴ V příslušné části svých memoárů se Beneš bohužel obsahu vzkazu hlouběji nevěnuje.¹⁰⁵ Z obsahu však plyne, že pro Beneše a Masaryka bylo nejlepším argumentačním nástrojem pro dosažení českých cílů české státní právo jakožto nástroj hájící samostatnost a integritu českého státu. Pasus o Slovensku tak byl zřejmě do vzkazu zahrnut, aby prohlášení nezavdalo záminku k tříštění českých zemí podle etnického klíče. Intencím vzkazu tak kupodivu neodpovídal návrh státoprávního prohlášení odboje z pera Štěpánka ani jeho „minimální“ varianta Prášková, což znamená, že v tomto domácí odboj vyvíjel politiku nezávislou na zahraničí. Nejlépe tak tyto požadavky Masarykova kruhu splňoval radikální návrh Baxy.

Česká oficiální politická reprezentace i přes radikalizaci, kterou do ní vývoj jara 1917 přinesl, stále v této fázi zůstává z velké části prorakouská, byť květnové prohlášení bylo vzhledem k svému obsahu paradoxně vůči Rakousku radikální a tím i v dané situaci nesplnitelné. Vůči prohlášení se totiž zvedla vlna odporu ze strany vůdčích národů říše-tradičního odpůrce českých státoprávních požadavků Němců a kvůli Slovensku pochopitelně i ze strany Maďarů, takže by vláda sotva dala průchod českým požadavkům.¹⁰⁶ V každém

¹⁰¹ WERSTADT J., Politické plány české Maffie v prvním roce války, *Naše revoluce*, roč. VII, sv. 4., 1931, s. 409.

¹⁰² Masaryk prvně veřejně vystoupí proti Rakousku v červenci roku 1915 v Ženevě u příležitosti oslav výročí smrti Jana Husa.

¹⁰³ Tamtéž, s. 410.

¹⁰⁴ Masarykův a Benešův vzkaz do Prahy, v Paříži na počátku dubna 1917, č. 32. In BENEŠ, E., *Světová válka a naše revoluce III*, s. 111-113.

¹⁰⁵ Viz BENEŠ, E., *Světová válka a naše revoluce I*, s. 442-445.

¹⁰⁶ K tomu viz GALANDAUER, J., *Vznik Československé republiky 1918*, s. 85-86.

případě debata okolo prohlášení dobře ukázala, jak byla česká politika jako celek ještě v této fázi rozštěpená ve svém pohledu na řešení české otázky a mnohdy se postoje politiků v této věci vysloveně negovaly. Patrná byla zejména dichotomie mezi postoji odboje a české oficiální politické reprezentace.

Maximální ambicí české oficiální politické reprezentace měl zůstat požadavek připojení Slovenska na základě přirozeného práva k českým zemím v rámci rekonstruované monarchie. A to ještě vzhledem k absenci důrazu na integritu českých zemí nabízelo prohlášení různé interpretace územní podoby projektovaného státního celku. Radikální vývoj v české politice, jenž vrcholil od podzimu 1917, byl už totiž v režii odboje. Dosavadní vedení strany národně sociální, sociálně demokratické i mladočechů byla totiž nahrazena lidmi napojenými na strukturu domácího odboje (Kramář, Rašín, F. Sís, Klofáč, Stříbrný, Soukup či Bechyně).¹⁰⁷ A tím také skončily veškeré snahy o přebudování monarchie, aby se příslovečnou tečkou za loajálními státoprávními koncepcemi stala deklarace poslanců na říšské radě a zemských sněmech, tzv. Tříkrálová deklarace z 6. ledna 1918¹⁰⁸, která již jde svým obsahem nad rámec monarchie, když o habsburské říši už vůbec nehovoří, zato žádá svobodný a svrchovaný československý stát zdůrazňujíc historické hranice českých zemí a vycházejíc z práva národů na sebeurčení požaduje i účast na mírové konferenci a tím tak poprvé oficiální prohlášení české domácí politiky souzní se záměry odboje.

2. 2. Státoprávní koncepce odbojového kruhu Karla Kramáře

Karel Kramář se definitivně rozchází s Rakouskem poté, co se ocitlo ve válce s Ruskem.¹⁰⁹ Po vypuknutí konfliktu se kolem něj utváří odbojový kroužek tvořený jeho spolupracovníky z mladočeské strany-poslancem Aloisem Rašínem a generálním tajemníkem strany Františkem Síssem, k nimž se posléze připojuje i mladočeský poslanec Bohuslav Franta. Ten se stane členem tohoto spikleneckého kroužku v prosinci 1914, kdy se propůjčí jako posel a doručí programová stanoviska Kramářovy skupinky Vsevolodu Svatkovskému do Švýcarska.¹¹⁰

¹⁰⁷ KUČERA, M., K problematice výkladu českého domácího odboje, c. d., s. 124.

¹⁰⁸ Deklarace českých poslanců na říšské radě a zemských sněmech proti postupu Rakouska-Uherska při Brestlitevském mírovém jednání-tzv. Tříkrálová deklarace, dok. č. 12. In GALANDAUER J., *Vznik Československé republiky*, s. 284-296.

¹⁰⁹ LUSTIGOVÁ, M., *Karel Kramář*, s. 122.

¹¹⁰ PAULOVÁ, M., *Dějiny Maffie I*, s. 291-292.

Kramářův kroužek, jenž byl od vypuknutí konfliktu v otázce českého osvobozenického programu koncepčně aktivní, vycházel z Kramářova tajného projektu *Ústavy Slovanské říše*, do jehož obrysů byli Rašín a František Sís od počátku zasvěceni.¹¹¹ Projekt se sice datuje ještě do doby předválečné (květen 1914), ale na své aktuálnosti získává až s vypuknutím války, a proto jsem ho zařadila až do této kapitoly. Jeho uskutečnění totiž nutně počítá s válkou, rozbitím Rakouska-Uherska a konečným vítězstvím Ruska. V megalomanském projektu Slovanské říše Kramář řeší nejen českou otázku, ale i otázku uspořádání celého středoevropského regionu vůbec. Proč se Kramář vydal cestou této široké všeslovanské koncepce inkorporující český stát do velkého územního celku a nikoliv-jako později Masaryk-cestou zcela samostatného státu, vyplývá z jeho skepse k možnosti bezpečné existenci malého státu mimo velké geopolitické celky, která se dobře odrážela již ve zmiňované přednášce na české technice z roku 1913. Když se tak z Kramářova pohledu začne ukazovat, že jeden velký geopolitický celek-Rakousko-Uhersko-jíž nemůže být přetvořen v silný a mocný stát garantující české resp. slovanské zájmy,¹¹² nalézá řešení v podobě vytvoření jiného velkého geopolitického celku- Slovanské říše- pod vedením Ruska, kterou lze považovat za vrchol jeho předválečného slovanství a rusofilství.¹¹³

Slovanská říše,¹¹⁴ jejíž projekt ústavy se ještě před válkou dostal prostřednictvím Kramářova přítele, ruského novináře a zpravodajce, Vselovoda Svatkovského v červnu 1914 do rukou tehdejšího ruského ministra zahraničních věcí Sazonova, se skládala z Ruské Říše, Carství (království) polského, Carství (království) českého, Carství bulharského, Království srbského a Království černohorského (kdyby se nepřipojilo k Srbsku). V čele měl být ruský car, jenž by byl zároveň i carem polským a českým a reprezentoval by říši navenek. Dominantní roli v říši mělo mít v Kramářových úvahách Rusko. Stačí jen pohled na složení orgánů říšského zákonodárství. V Říšské radě mělo mít Rusko ze 42 hlasů 25 a to ještě zástupce Čechů a Poláků měl na návrh svých zastupujících náměstků v těchto zemích jmenovat sám car. Takto koncipovaná Říšská rada měla pravomoc donutit svazové státy svou většinou k plnění povinností. I navrhované rozložení mandátů jednotlivých zemí v Říšské Dumě bylo uspořádáno značně v prospěch Ruské říše, když z jejích 300 členů měla mít 175.

¹¹¹ Tamtéž, s. 82.

¹¹² Tento rozchod s Rakouskem měl dle vlastních slov Kramáře nastat r. 1908 po anexi Bosny a Hercegoviny. In: Výňatek z rukopisu Vlastimila Klímy „Masaryk a Kramář“, pojednávající o jejich postoji k Rakousku a Rusku. In BĚLOŠEVSKÁ, L.; SLÁDEK, Z (eds.), *Karel Kramář. Studie a dokumenty k 65. výročí jeho úmrtí*, s. 117.

¹¹³ Blíže ke Kramářově předválečnému slovanství a rusofilství viz LUSTIGOVÁ, M., *Karel Kramář, kapitola Předválečné rusofilství a slovanství*, s. 101-118.

¹¹⁴ Kramářova Ústava Slovanské říše (podle vzoru Deutsche Bundesakte, květen 1914), dok. č. 1. In GALANDAUER, J., *Vznik Československé republiky 1918*, s. 243-250. Územní rozhraničení Slovanské říše měl sice načrtnout Svatkovskij, ale na základě rozhovorů s Kramářem. In: PAULOVÁ, M., *Dějiny Maffie I*, s. 58-59.

Kramář se však v úvahách nezastavoval „pouze“ u národů slovanských, on dokonce předpokládal, že k Slovanské říši budou postupně formou válečných či celních smluv postupně připoutány i další státy jako Rumunsko, Řecko, ale dokonce i územně okleštěné Maďarsko.

Rozsah české jednotky v říši měl být dán územím Království českého, Markrabství moravského a západní částí Rakouského Slezska, k nimž by se připojilo jihozápadní pohraničí Pruského Slezska, kde se zachoval český živel (Kladsko aj.), země lužicko-srbské ve východním Sasku a pruské okresy přiléhající na severu a slovenská území severního Uherska, jejichž jižní hranice šla po středním Dunaji od Bratislavy k Vyšehradu (Visegrádu) a dále po přímé linii na východ k hranici Uherské Rusi a Západní Haliče. Severní hranice Slovenska není zmíněna, neboť ta byla na rozdíl od jižní dána historickou hranicí mezi Horními Uhrami a Polskem, a proto byla v plánech Kramáře i Masaryka vymezována pouze hranice jižní a to na základě uvažovaného rozložení slovenského etnika v Horních Uhrách. Jižní slovenská hranice tak byla hranicí etnografickou, nikoliv historickou.¹¹⁵

Plán zmiňuje ústupek ve věci historických hranic českých zemí, neb východní části Rakouského Slezska (tedy polská část Těšínska) měly připadnout carství Polskému. To se však brzy v Kramářových plánech změnilo. O budoucí části Československa-Uherské Rusi (tj. Podkarpatské Rusi)-zde bylo uvažováno jako o součásti Ruska. V tomto plánu se také poprvé vyskytuje idea propojení Čech s Jihoslovany ve formě tzv. koridoru¹¹⁶ oddělujícího od sebe Rakousko a Uhry, když by srbskému království, tvořenému srbskými, chorvatskými a slovinskými územími, připadla jihozápadní a západní část Uher vybíhající daleko na sever až k střednímu Dunaji, kde by se Srbsko setkala s Čechami.

Kramářův projekt je prost jakýkoliv argumentů a zdůvodnění, proč pro český stát (a vůbec pro jakoukoliv jednotku v této slovanské říši) požaduje zrovna takové územní rozhraničení. Jak však vyplývá z územních požadavků, Kramář měl ambici připojit k českému státu území, která mu dříve náležela, avšak již po dlouhou dobu byla součástí Německa. To je případ zmiňované obojí Lužice, nacházející se na sever od severních výběžků Čech-frýdlantského a šluknovského- která byla součástí českého státu od dob Karla IV. do roku 1635, kdy připadla Sasku a až do Vídeňského kongresu roku 1815 byla formálně vnímána jako léno české koruny. V období první světové války byla Dolní Lužice a východní část

¹¹⁵ Jižní hranice Slovenska se v plánech odboje různě proměňovala, to však není předmětem zkoumání této práce. K tomu pouze nutno dodat, že pojem „etnografická hranice“ nelze brát absolutně, neb území zahrnovalo i neslováky.

¹¹⁶ Kramář a jeho skupinka tento výraz ve svých textech na rozdíl od Masarykova kruhu nepoužívají. Já ho zde však pro zjednodušení věci užívat budu.

Horní Lužice součástí Pruska, přičemž její horní část byla vtělena do Pruského Slezska a zbylá část Horní Lužice byla součástí Saska.¹¹⁷ Kladsko bylo součástí českých zemí až do válek o dědictví rakouské, kdy od roku 1742 připadlo spolu s velkou částí původně českého Slezska Prusku a toho času bylo začleněno v Pruském Slezsku.¹¹⁸ Z tohoto je tak patrné, jak se s válkou mělo proměnit pojetí historického práva. Zatímco v době předválečné bylo historické právo argumentačním nástrojem usilujícím o restituci českého státu ve stávajících hranicích zemí Koruny české (Čech, Moravy a Slezska), tak během války dochází k posunu a historické právo se stává nástrojem pro nárokování území, která k zemím Koruny české historicky patřila.

Kramářova všeslovanská koncepce však byla od počátku problematická. Například vůbec neřeší, zdali by se zmiňované národy chtěly podřídit ruské moci. Svatkovskij měl sice podle svých slov projekt konzultovat i s Jihoslovany¹¹⁹, o koho se ale přesně mělo jednat, již nebylo specifikováno. Zdá se jen těžko uvěřitelné, že by se Jihoslované bojující během války za samostatný jihoslovanský stát chtěli poté, co se vymaní z Rakouska-Uherska, začlenit do impéria pod nadvládou Rusů. Srbsko, Černá hora i Bulharsko navíc byly v této době již zcela samostatné a nechce se věřit, že by se této vydobyté samostatnosti vzdaly. Ostatně Bulharsko prokázalo svůj případný postoj k této všeslovanské ideji dostatečně tím, když vstoupilo v září roku 1915 do války proti Rusku. Kramářův plán tak byl již od počátku značně nerealistický, sám ruský velvyslanec ve Vídni Nikolaj Šebekov ho dokonce označil za příliš fantastický.¹²⁰ Obtížnou uskutečnitelnost své všeslovanské koncepce ale Kramář neviděl či ani vidět nechtěl a nadále s ní měl pracovat a rozvíjet ji. Z tohoto také plynula válečná zahraničněpolitická orientace Kramáře a jeho kruhu, kdy uskutečnění jejich koncepce stálo a padalo s Ruskem.

Během války plány Kramářova domácího odbojového kruhu proudily ke spojencům dvěma kanály: skrze Františka Síse jeho bratru Vladimírovi v Sofii, který měl na základě zpráv z Prahy vytvořit memorandum pro dohodové vlády a do Švýcarska zmíněnému Svatkovskému a skrze něj poté do Ruska. V instrukcích a vzkazech mířících za hranice lze vysledovat tři tematické roviny, které se v nich prolínají. První z nich se týká pohledu na samostatný český stát:¹²¹ „*Samostatnost úplná nevýhodná, ale ovšem naprostá autonomie a*

¹¹⁷ Blíže k vývoji Lužice a jejího vztahu k českému státu viz BOBKOVÁ, L.; BŘEZINA, L.; ZDICHYNEC, J., *Horní a Dolní Lužice*, s. 50 ad.

¹¹⁸ Blíže k vývoji Kladska a jeho vztahu k českému státu viz MUSIL, F., *Kladsko*, s. 17 ad.

¹¹⁹ PAULOVÁ, M., *Dějiny Maffie I*, s. 58-59.

¹²⁰ KOSTA, P., Lužičtí Srbové ve Výmarské republice. In NEUDORFLOVÁ, M. L. (ed.), *Češi a Němci v pojetí a politice T. G. Masaryka*, s. 219.

¹²¹ V této části práce používám pro označení projektovaného celku pojmu „český stát“, byť od počátku se počítalo s připojením Slovenska. Kramář a jeho kruh však s pojmem „československý stát“ neoperují a navíc to, o co najmě usilovali, byla obnova českého státu v jeho dávné historické podobě. Naopak v případě Masaryka

zeměbranecké vojsko“¹²² „Nepřejeme si státu úplně izolovaně samostatného, nýbrž přejeme si-a to je přáním v Čechách jednomyslným, aby český stát byl organicky sloučen s Ruskem speciálně pro politiku zahraniční, vojenskou i hospodářskou...“¹²³ Ruská kombinace tak byla v instrukci vydávána za přání všeho lidu, což nebyla pravda, neboť Masarykův kruh prosazoval-jak se ještě uvidí-koncepci odlišnou. Nutno však dodat, že Kramářův projekt zapadal do v této počáteční fázi války značně rozšířeného rusofilského citění českého obyvatelstva, které bylo tehdy umocněno postupem ruských vojsk. V explicitně vyjadřované kramářovské skepsi vůči žádoucnosti existence českého státu mimo velké geopolitické celky, která je obsažená v instrukcích, měl mladočeský kruh zůstat nadále názorově konzistentní. V souladu s projektem Slovanské říše tudíž usiloval o vtělení českého státu do svazku s Ruskem. Rašínovi je pak přisuzována¹²⁴ úvaha nad praktickými aspekty tohoto svazku, jež byla zaslána na přelomu ledna a února 1915 Svatkovskému: „*Samostatné Čechy by měly veliké výdaje, zvláště na obranu země. Státní a celní svazek přinese jim právě v tom směru výhody, jež mohou býti ještě podepřeny výhodnou smlouvou obchodní.*“¹²⁵

Druhá rovina se týká vztahu k Habsburské monarchii. Kramářův kruh totiž počítal i s eventualitou pro zachování Rakouska-Uherska. To zřejmě souviselo s již zmíněnou skepsí k existenci malého státu mimo velké geopolitické celky. Radši než, aby v případě, že slovanská koncepce nevyjde, usilovali i nadále o odtržení od habsburské monarchie, plánovali samostatnost v jejím rámci. I v tomto byli v instrukcích a zprávách názorově konzistentní. Takto se hned v první zprávě Svatkovského do Ruska, jemuž v prosinci 1914 předali mladočeši svá programová stanoviska pro ruskou vládu prostřednictvím B. Franty, píše, že v případě zachování Rakouska-Uherska by byl „rozvoj Čech zajištěn do budoucna jenom širokou autonomií...“¹²⁶ Z únorové (1915) první instrukce do Sofie vyplývá, že pro případný samostatný stát v habsburské monarchii žádali „ústavní poměr jako Uhry“ a „úplnou ovšem a samostatnou autonomií“.¹²⁷ O Slovensku však ani slova. To znamená, že by v případě zachování habsburské monarchie navázali na předválečnou státoprávní koncepci založenou na

užívám sousloví „československý stát“, neboť pro něj byla od počátku česko-slovenská jednota základním kamenem jeho válečného politického programu, i když i on zdaleka ne vždy píše o československém státě.

¹²² První instrukce Kramářova kruhu do Sofie z února 1915. Cit. dle PAULOVÁ, M., *Dějiny Maffie I*, s. 366.

¹²³ Druhá instrukce Kramářova kruhu do Sofie z jara 1915. Cit. dle Tamtéž, s. 412.

¹²⁴ PAULOVÁ M., *Dějiny Maffie I*, s. 311.; WERSTADT, J. Politické plány české Maffie..., *Naše revoluce*, roč. VI, sv. 4., 1929/1930, s. 399-400.

¹²⁵ POPOV, A., Čecho-slovackij vopros i carskaja diplomatia v 1914-1917 gg, „Krasnyj archiv“, sv. 33, 1929, s. 13. Cit. dle PAULOVÁ, M., *Dějiny Maffie I*, s. 311.

¹²⁶ Mežd. otnoš. III., sv. VI., s. 235. Cit. dle Tamtéž, s. 296.

¹²⁷ První instrukce...Cit. dle Tamtéž, s. 365.

obnově českého státu v historických hranicích. Požadavek spojení se Slováký byl tak pro mladočechy aktuální jen v případě rozbití Rakouska-Uherska.

Třetí rovina se týká územní rozlohy státu a ta již dostála značných proměn. V tom se odráželo, jak válka jakožto hybatel změny s potenciálem proměnit stávající mapy, akceleruje politickou fantazii, neboť otevírá možnost prosadit požadavky za dosavadní geopolitické situace stěží myslitelné. Toto se projevilo hned v prosincové zprávě Svatkovského. Zpráva se odkazuje pro podrobnosti na zmiňovanou *Ústavu Slovanské říše*, a tudíž je český stát projektován jako jednotka s plnou vnitřní autonomií v jejím rámci. Podstatné však je, že hranice českého království či vícekrálovství pod vládou cara se měla rozšířit „na jih do Dolních a Horních Rakous až k Dunaji; Vídeň však ponechati stranou. Uherské a slovácké kraje dlužno připojiti ke království až po Dunaj a od jeho ohbí přímým směrem na východ.“¹²⁸ Z toho plyne, že zatímco původní česká jednotka v slovanské říši měla být nad rámec českých zemí a Slovenska tvořena některými německými oblastmi, nyní k ní přiřadili i bez pochyby značná území náležející k Rakousku, konkrétně oblasti Dolních a Horních Rakous, čímž by hranice českého státu na jihu šly z velké části po důležité vodní dopravní tepně-Dunaji. Český stát by tak v zásadě sousedil s hlavním městem Rakouska-Vídní.

Proč by tato území měla být připojena, se již neuvádí, ovšem bezpochyby dali mladočeši v tomto požadavku průchod své fantazii, zřejmě pod dojmem postupu ruských vojsk. Od těchto velkých plánů vůči Rakousům ale Kramářův kruh upustí. Lze se domnívat, že kvůli argumentační obhájitelnosti a tedy i prosaditelnosti územních požadavků. Pozornost tak mladočeši zaměří na oblasti Dolních Rakous, jejichž připojení bylo organičtější. Žila v nich totiž početná česká menšina, což umožnilo mladočechům založit územní požadavky na přirozenoprávní argumentaci.¹²⁹ Zatímco požadavek připojení částí Dolních Rakous byl v případě Kramáře novum, tak naopak Masaryk a realisté mysleli spojení s Čechy v Dolních Rakousích (a Vídní) už před válkou, což odpovídalo jejich přirozenoprávnímu uvažování. Čechy v Rakousích však nechtěli propojit s českým národem v českých zemích teritoriálně- v tomto se za hranice zemí Koruny české nevydávali stejně jako v případě Slovenska- nýbrž je chtěli zahrnout do české samosprávy suprateritoriálně, na základě principu personality.¹³⁰

Na další proměny v plánech mladočechů ukázala zmiňovaná první instrukce do Sofie: „Čechy, Morava, Slezsko, Uherské Slovácko, z Rakous od Švechat Dunaj k jezeru na jih

¹²⁸ Mežd. otnoš. III., sv. VI., s. 235. Cit. dle Tamtéž, s. 296.

¹²⁹ Sčítání z r. 1910 udávalo celkový počet Čechů v Dolních Rakousích na 122 329. In: Vácha, V. *České Rakousy-územní zisk ze dne 31. 07. 1920*, [online]. cit. [2012-3-22]. Dostupné online z WWW: http://www.valka.cz/clanek_10365.html

¹³⁰ *Program české strany pokrokové z roku 1912*, s. 27.

[asi Neusiedlerskému-pozn.N.B.], *kde hranice slovinské. Po Dunaji až k uherským Slovákům. Lužice. Kladsko.*“ „*Dráha na jih jedna garantována*“.¹³¹ A právě opětovně vyjádřená idea koridoru a i nově požadavek zajištění dráhy na jih odkazují na tužbu, která začne být aktivně programově vyjadřovaná po vypuknutí války a tou je tužba po moři. S vypuknutím války se totiž v představách politiků otevírá příležitost, jak zajistit národu žijícímu ve vnitrozemí přístup k moři a tím zároveň i českému průmyslu a obchodu přístup k jižním námořním přístavům a usnadnit tak hospodářskou výměnu. Průnik k moři, do této důležité mocensko-hospodářské sféry, byl velmi lákavý a v očích politiků v proměněné geopolitické situaci i uskutečnitelný. Idea koridoru, jakéhosi stvrzení česko-jihoslovanské jednoty, měla tudíž i své praktické aspekty. Plán koridoru, zde značně nejasně vymezeného, pak vykazuje několik změn oproti původnímu projektu Slovanské říše. Zde se totiž pomýšlelo na připojení části území koridoru rovnou k českému státu s tím, že by jej spojoval pouze se Slovinskem. Kramářův kruh tak opouští představu jihoslovanského sjednocení, s níž původní plán ještě počítal, aby se s válkou začal orientovat na Slovince a rozvíjet možnosti česko-slovinského spojení. K Slovincům měl sám Kramář blízko proto, že s nimi spolupracoval na říšské radě.¹³²

V další instrukci do Sofie z jara 1915 se žádá krom zemí Koruny české „*část Dolních Rakous, velká části Uher se Slováky od říše německé Lužice, Kladsko, část Slezska.*“¹³³ Nepochybně zde dochází ke stupňování územních požadavků. Už se požaduje „velká část Uher“ a nově i část německého Slezska jdoucí nad rámec toho, co žádali dosud. V této instrukci se také objevuje argument, proč je žádán stát v tomto rozsahu: „*V tomto útvaru nahradí si Čechové ztráty, které za tři století utrpěli germanisací a maďarisací, rozhodně zachrání ty, kdož byli odnárodněni v poslední generaci a jichž možno čítat ve všech zemích i v Uhrách na jeden milion, a které v Rakousku, i kdyby bylo nejideálněji spravedlivé, bychom ztratili definitivně.*“¹³⁴ Kramářova skupinka totiž značně nadsazeně kalkulovala s tím, že v novém útvaru se může počet Čechů a Slováků z odhadovaných stávajících 9 milionů vyšplhat i díky českým navrátilcům z ciziny až na 12 milionů. Už však pomíjí, že budou zároveň k tomuto území přičleněny oblasti německé a také maďarské, a tudíž poměr národnostního složení obyvatelstva již tak příznivý nebude už vzhledem k tomu, že v samotných českých zemích žila-jak známo-početná německá menšina.¹³⁵ Toto také

¹³¹ První instrukce...Cit. dle PAULOVÁ, M., *Dějiny Maffie I*, s. 365.

¹³² Tamtéž, s. 412.

¹³³ Druhá instrukce...Cit. dle Tamtéž, s. 412.

¹³⁴ Druhá instrukce...Cit. dle Tamtéž.

¹³⁵ Ze sčítání lidu v r. 1910 lze odhadnout počet Němců v Čechách, na Moravě a v rakouském Slezsku na cca přes 3,5 milionu. Tabulky etnicko-jazykového složení obyvatelstva Čech, Moravy a rakouského Slezska in: KOŘALKA, J., *Češi v habsburské říši...*, c. d., s. 140-142.

znamenal, že se projektovaný stát v představách Kramářova kruhu postupně se stupňujícími se územními požadavky vzdaloval tomu, aby mohl být pojímán jako stát národnostně česko-slovenský resp. většinově česko-slovenský, kteroužto ambici Kramář v *Ústavě Slovanské říše* měl. Není však vyloučeno, že obyvatelstvo českého státu vnímal Kramářův kruh širší optikou, jakožto obyvatele velkého slovanského celku, kde by se neslovanský živel rozpustil ve slovanské většině, a proto byla otázka dalších národností ze zpětného úhlu pohledu nedůsledně opomíjena jako v tomto směru nepodstatná. V této instrukci je také uvažováno nad tím, jak stvrdit plánovaný „posun českého státu k moři“ a to sice formou možné unie česko-slovenské, která českému státu zajistí přístav, přičemž „*nevzdáváme se dotud naděje na Terst*“.¹³⁶

K této instrukci se také váže taktický pokyn k textu budoucího memoranda Spojencům, obsažený v soukromém dopise Fr. Síse bratrovi, jenž postuloval, že „*francouzskému a anglickému vyslanci budiž vypuštěno, že Čechy si přejí být ústavně spojeny s Ruskem, budiž ponecháno jen spojení s celkem jihoslovanským*“.¹³⁷ Evidentně si v Praze uvědomovali, že varianta spojení s Ruskem nemusí být u západních spojenců příliš populární. Ovšem zároveň zdůrazněno bylo, že „*v podání nic neměnit, aby nebylo rozporu mezi tímto a jiným, poslaným na podzim do Švýcar*...“¹³⁸

Nabízí se otázka, do jaké míry byli s Kramářovými slovanskými plány obeznámeni ostatní členové ústředního orgánu domácího odboje-Tajného výboru (Maffie), mezi jehož vůdčí postavy se na jaře 1915 zařadili i Kramář s Rašínem. V Maffii se sice Kramář o plánu slovanské říše zmínit měl, ne však podrobně a ostatní tak měli o plánu představy značně mlhavé. To plyne již ze vzpomínek další významné postavy Maffie-Přemysla Šámala: „*...nečetl nám nikdy nějakého podrobně vypracovaného návrhu, ale pamatuji se velmi určitě, že mluvil o slovanském imperiu, k němuž by náš budoucí stát patřil, o tom, že by některé záležitosti byly společné, ku příkladu vojsko, (...),ale jak opakuji, nějakého přesně vypracovaného návrhu nám ani nepředložil, ani nepřečetl*“.¹³⁹ Kramář se měl na schůzce Maffie odvolávat i na souhlas ruských a jihoslovanských politických kruhů, ale nikdy nespecifikoval, s kým měl slovanskou federaci probírat.¹⁴⁰ Tedy stejně nekonkrétní zmínky jako v případě vzpomínek Svatkovského. Zdali se myšlenka všeobecně uchytila i v ruských

¹³⁶ Druhá instrukce...Cit. dle PAULOVÁ, M., *Dějiny Maffie I*, s. 412.

¹³⁷ Soukromý dopis Fr. Síse do Sofie. Cit. dle Tamtéž, s. 413.

¹³⁸ Soukromý dopis...Cit. dle Tamtéž. Podzimním podáním míněna programová stanoviska Kramářova kruhu zprostředkovaná B. Frantou Svatkovskému v prosinci 1914.

¹³⁹ Vzpomínka Přemysla Šámala. Cit. dle Tamtéž, s. 60. Přemysl Šámal (po Masarykovi od prosince 1914 předseda realistické strany) stane po emigraci Edvarda Beneše v září 1915 v čele Maffie a jejím vůdcem zůstane až do konce války.

¹⁴⁰ LUSTIGOVÁ, M., *Karel Kramář*, s. 126.

kruzích, se nezdá, už vzhledem ke zmiňovanému výroku Šebekova. Šlo tak spíše o souhlas jednotlivců. Kramář se svého slovanského impéria i přes tyto rozpornosti rozhodně nevzdával. Svědčí o tom již jeho vzkaz carské vládě z března roku 1915 zaslaný Svatkovskému: „*Trvejte ze všech sil na Slovanském Impériu: ruský velkokníže-v Polsku, ruský velkokníže-v Čechách,*¹⁴¹ *společné vojsko, společné zahraniční zastoupení-slovem, impérium!*“¹⁴²

V průběhu jara 1915 dochází k další gradaci územních požadavků mladočeského kroužku. První se to projevilo v březnovém memorandu Vladimíra Síse dohodovým vládám, který se však odchýlil od pražských instrukcí a tedy i programu Kramářova kruhu, neboť nerozlišoval textu pro Rusy a západní spojence a uváděl tak všem jednotně jako požadavek zcela samostatný stát a navíc vynechal i spojení s jihoslovanským celkem.¹⁴³ Podstatná je však rozloha českého státu. Nyní je totiž už požadována- až na jisté územní výjimky- obnova středověkého státu z dob Karla IV.,¹⁴⁴ rozšířeného o Slovensko a části Rakous. Projektovaný stát by tvořilo „*království české, markrabství moravské, vévodství slezské (rakouské i pruské)*¹⁴⁵, *markrabství lužické (Horní i Dolní), horní Uhry, obývané Slováci, kteří jsou částí národa českého a severozápadní část Dolních Rakous, obydlená Čechy.*“¹⁴⁶ Tedy ne už připojení části německého Slezska, ale rovnou celého! Slovensko a části Dolních Rakous, jsou požadovány na základě přirozenoprávního principu. Zbylá území jsou nárokována na základě historického práva odvoláváním se na akta potvrzující nedílnost českých zemí. Tentokrát se ale Sís neodvolává jen na akta potvrzující nedílnost stávajících korunních zemí, nýbrž i na akta potvrzující nedílnost středověkého státu tvořeného Čechy, Moravou, celým Pruským a Rakouským Slezskem a obojí Lužicí. Zde se tak dobře projevuje zmiňovaný posun v pojetí historického státního práva, které už nestojí právně pouze na půdě habsburské monarchie, ale i na půdě středověkého státu.

Kromě historickoprávního argumentace ospravedlňující takto rozsáhlý státní útvar je zmíněn ještě argument strategický: „*Kdyby všechny jeho požadavky* [míněno českého národa- pozn. N.B.] *byly uskutečněny, našel by autonomní český stát se svými 13 miliony obyvatel dosti síly k tomu, aby paralysoval vliv Německa, které se snaží z Rakouska politikou úzké*

¹⁴¹ Tím je míněn zástupce cara-panovníka na českém trůně.

¹⁴² Vzkaz K. Kramáře carské vládě (březen-duben 1915), dok. č. 2. In GALANDAUER, J. *Vznik Československé republiky 1918*, s. 256.

¹⁴³ Možné důvody toho, proč se Vl. Sís odchýlil od pražských instrukcí, dobře rozebral J. Werstadt. Viz WERSTADT, J., *Politické plány české Maffie...*, *Naše revoluce*, roč. VII, sv. III, 1931, s. 296-297.

¹⁴⁴ Mapa státu z dob Karla IV. byla ostatně podkladem pro mapku k memorandu. Mapka in: PAULOVÁ, M., *Dějiny Maffie I.*, s. 416.

¹⁴⁵ Celé Pruské Slezsko se mělo dle Vl. Síse dostat do memoranda na výslovné přání ruského vyslance Savinského. In: SÍS, V., *Karel Kramář*, s. 240.

¹⁴⁶ Memorandum Vladimíra Síse pro dohodové vlády z března 1915. Cit. dle PAULOVÁ, M., *Dějiny Maffie I.*, s. 420.

centralizace a útisku slovanských národů učiniti povolný nástroj k uskutečnění svých plánů na germánskou nadvládu. Český stát by měl dosti vlivu, aby udržel evropskou rovnováhu...“¹⁴⁷ Memorandum se tak snažilo dokázat, že rozsáhlý útvar by sloužil jako faktor evropské rovnováhy, jako bariéra zadržující německou výbojnost. Už ale nereflektovalo, že v něm samotném budou začleněny značné německé najmě pohraniční oblasti (Pruské Slezsko, Lužice aj.), takže proti Němcům se stavěla paradoxně bariéra z Němců.

Co se týče zmíněného počtu obyvatel, je nutno podotknout, že ve válečných textech se jedná o pouhé odhady, obvykle málo přesné. V tomto memorandu je počet obyvatel evidentně podhodnocen, neboť budoucí Československo bez Podkarpatské Rusi mělo v roce 1921 13 milionu obyvatel.¹⁴⁸ V memorandu je také zmíněna eventualita pro zachování Rakouska-Uherska, kdy by český stát měl být „*postaven k Rakousku v též poměr jako Uhry*.“¹⁴⁹ Území, které by český stát zahrnoval, není jmenováno, ale vzhledem k únorové instrukci se zdá, že Sís míní pouze stávající země Koruny české. Koridor zde není zmíněn, na spojení s mořem je ale souladně s instrukcemi myšleno železnici „*směrem k moři Jaderskému s přístavem Fiume (Rjekou)*“.¹⁵⁰ O ohlasu územních požadavků memoranda ze strany dohodových politiků se však již ze vzpomínek Vl. Síse nelze mnoho určitého dozvědět, byť on sám reakce hodnotil jako příznivé.¹⁵¹

Na dalekosáhlé představy vyjádřené memorandem navázal v září 1915 další instrukcí František Sís.¹⁵² To už ale byli Kramář i Rašín za svou činnost zatčeni. Ovšem nikoliv za své slovanské plány, ty zůstaly rakouským úřadům utajeny.¹⁵³ Sísova nová instrukce opět razantně vylučuje úplnou samostatnost českého státu-... „*to není v zájmu českého národa a z toho důvodu jednomyslně netoužíme po takové samostatnosti a nepřejeme si jí.*“¹⁵⁴ - a požaduje vtělení autonomního českého státu do ústavního svazku s Ruskem. Jak tedy vidno, zbytek mladočeského kruhu nepouštěl slovanskou koncepci ani po jarní ruské porážce a zatčení svých druhů. Zmíněny jsou v instrukci užší ústavní styky se Slovinskem, případně dokonce rovnou stát česko-jihoslovinský a s tím i přístup k moři. To také vypovídá o tom, jak

¹⁴⁷ Memorandum...Cit. dle Tamtéž, s. 421.

¹⁴⁸ WERSTADT, J., Politické plány české Maffie..., *Naše revoluce*, roč. VII., sv. III., 1931, s. 299.

¹⁴⁹ Memorandum...Cit. dle PAULOVÁ, M., *Dějiny Maffie I*, s. 420. Po válce Vl. Sís vzpomínal, že v Praze vůbec nepřipouštěli tutu variantu pro zachování Rakouska-Uherska. To však je revizí původního postoje nehodícího se do poválečných nálad. Viz SÍS, V., *Karel Kramář*, s. 239.

¹⁵⁰ Memorandum...Cit. dle PAULOVÁ, M., *Dějiny Maffie I*, s. 420.

¹⁵¹ Viz WERSTADT, J., Politické plány české Maffie..., *Naše revoluce*, roč. VII., sv. III., 1931, s. 300.

¹⁵² Ohledně datace není úplná shoda. Werstadt ji datuje do března, zatímco Paulová do září. Přiklonila jsem se k zářijové variantě, neboť tato datace lépe odpovídá.

¹⁵³ Samotná Kramářova *Ústava Slovanské říše* ostatně nebyla veřejnosti známá ještě dlouho po válce. Až r. 1934 ji publikoval Jaroslav Papoušek. In PAULOVÁ, M., *Dějiny Maffie I*, s. 59.

¹⁵⁴ Třetí instrukce Kramářova kruhu do Sofie ze září 1915. Cit. dle Tamtéž, s. 414.

silná byla touha zajistit si cestu na jih. Nad rámec značných požadavků memoranda zmiňuje pro český stát ještě „*více z Dolních Rakous, kde jsou Češi, z Uher, kde jsou Slováci (Šoproň a Mošoň, kde je 80.000 Chorvatů, což potřebujeme k spojení s jižními státy)*“, z *Horních Rakous Vitorazsko*“.¹⁵⁵ Graduují tak i územní požadavky založené na přirozeném právu. Vůči připojení celého Pruského Slezska se však již objevují pochyby, zdali budou „*s to stráviti Němce*“.¹⁵⁶ Etnické složení obyvatelstva na daných územích do této doby instrukce pomíjely, hlavní bylo, že na území byl nějaký historický nárok. Zde už se evidentně uvažuje, zdali taky pomalu nebude počet Němců v daném státě větší, nežli Čechů a Slováků. Blíže se zde také rýsuje územní podoba koridoru, kterou prosazoval Masaryk, a která byla zatím notně nejasná. Vyplývá však, že by minimálně část koridoru přináležela k českému státu. Na zmíněných územních požadavcích měl Fr. Sís ještě vytrvat, neboť obsáhlé a poslední dochované poselství do Sofie z října 1915 obsahuje požadavky třetí instrukce.¹⁵⁷

Postupným přidáváním „zcizených“ částí českého státu na základě historického práva tak Kramářův kruh vygradoval své představy o rozloze českého státu do jeho projektování v historické středověké podobě z dob Karla IV., k němuž by přináležely na základě přirozenoprávního principu i čím dál širší oblasti slovenské v Uhrách a české v Dolních Rakousích a pak i přístup k moři pomocí koridoru a dráhy na jih. Mladočeši tak vlastně žádali prakticky vše, co z nějakých důvodů, ať již etnických či zejména historických, žádat mohli. Trefně označil tyto dalekosáhlé územní plány Kramářova kroužku historik J. Werstadt za „*jakýsi český imperialismus*“.¹⁵⁸

Zajímavé je, že Kramářův kruh nikde nerefletoval otázku územní podoby dalších jednotek ve slovanské říši a zaměřoval se jen na jednotku českou. O tom, že sám Kramář dále počítal s širokým slovanským svazkem, svědčí vzkaz carské vládě z března 1915. Stejně tak vypovídá i zpráva Svatkovského z dubna 1915: „*Kramář je proti úplné samostatnosti Čech, žádá slovanskou federaci, včetně s jižním Slovanstvem v rámci Ruska*“.¹⁵⁹ Avšak instrukce Fr. Síse do Sofie už o slovanské federaci nemluví, pouze o autonomii českého státu v rámci Ruska a bližších ústavních stycích se Slovinskem. Z toho by plynulo, že zároveň pracoval

¹⁵⁵Třetí instrukce...Cit. dle Tamtéž. Vitorazsko bylo v Dolních nikoli Horních Rakousích. Této chybě by odpovídalo, proč ho žádal Sís zvlášť. I ono bylo (a je) obydleno českým živlem. Memorandum ho navíc dle mapky zahrnovalo. Nutno podotknout, že Vitorazsko je termín novodobý, skutečné Vitorazsko ve smyslu jasně definovaného kompaktního území s konkrétní panskou správou nikdy neexistovalo. In: CHRÁSTECKÝ, M. (ed.), *Hlučínsko, Valticko, Vitorazsko...*, s. 107.

¹⁵⁶Třetí instrukce... Cit. dle PAULOVÁ, M., *Dějiny Maffie I*, s. 414.

¹⁵⁷PAULOVÁ, M., *Dějiny Maffie II*, s. 39-40, 42.

¹⁵⁸WERSTADT, J. Politické plány české Maffie..., *Naše revoluce*, roč. VII., sv. III., 1931, s. 307.

¹⁵⁹Zpráva ruského žurnalisty Svatkovského o Kramářových a Masarykových představách o československém státě (duben 1914), dok. č. 4. In GALANDAUER, J., *Vznik Československé republiky 1918*, s. 257. Dokument je samozřejmě z roku 1915, uvádím ho však s původní datací.

mladočeský kruh i s „užší“ slovanskou koncepcí, tedy se svazkem s Ruskem a se Slovinskem. Není však zároveň nepravděpodobné, že Kramář své druhy do celkových podrobností impéria nezasvětil, neboť zprávy, v nichž se na něj odkazovalo, adresoval Kramář pouze Svatkovskému, jenž celý projekt znal. To by také vysvětlovalo, proč otázka impéria jako takového nebyla v sofijských instrukcích reflektována.

Kramář však svou koncepci, které první ránu zasadil rok 1915 a ruské porážky, druhou ještě větší svržení cara na jaře 1917 a finální pak těsně po jeho návratu z vězení bolševická revoluce na podzim téhož roku, neopouštěl ani po válce. Plyne to již z jeho korespondence s Masarykem z doby mírových jednání v Paříži. Kramář nadále viděl záštitu českých zájmů v příslušnosti k velkému geopolitickému celku, nedovedl si představit, že by nově vzniklý stát mohl sám o sobě rovnocenně koexistovat v sousedství větších států a zajistit si sám své zájmy. Snažil se tak spasit Rusko prosazením protibolševické intervence. „*My s Benešem jsme úplně zajedno ohledně politického dosahu našeho zakročení* [myslí tím protibolševickou intervenci, o které se domnívá, že s ní Beneš souhlasí-pozn.N.B.], *oba cítíme, že jen tak bychom se dostali z poníženého postavení načínajícího státu, kterému ještě nikdo nepřivykl- kdežto o Polsku se mluví už 100 let a o Rumunsku i Srbsku 60 let-, a pro kterého je postavení parvenu zrovna nyní v této situaci tragické. Kdybychom mohli spasit Rusko a udělat slovanskou demokratickou, snad demokratickou federaci, bylo by naše postavení na všecku budoucnost' ve Slovanstvu vedoucí-nemuseli bychom se bát německé Ostpolitik a spojenectví Němců s Rusy a Japonci...Pak by s námi tak nejednali na Těšínsku a nikde! A člověk by nemusel okolo sebe slyšet samé Polsko...*“¹⁶⁰ Kramář si evidentně sliboval, že díky Rusku si česko-slovenský národ vydobude ve Slovanstvu vůdčí postavení a také posílí svou pozici vůči Polsku, se kterým se Češi dostali do vleklého sporu o Těšínsko. Rusko tak vnímal i jako garanta československých hranic. Obdobně psal o spáse Ruska a jeho potřebě pro československý stát o pár dnů později: „*Nyní je to podruhé, kdy bychom mohli Rusko spasit, zbavit se navždy strašného nebezpečí aliance rusko-německé-my ji zde vidíme a cítíme se roditi,-zabezpečiti navždy nás i hospodářský rozkvět našeho národa, zabezpečiti naši republice důstojné místo mezi národy, pomoci svou autoritou také Jihoslovanům...*“¹⁶¹ Kramářova slovanská koncepce však byla již pohřbena během dějin a tyto apely se tudíž mýjely s politickou realitou.

¹⁶⁰ K. Kramář T. G. Masarykovi, dne 11. února 1919 (Paříž), č. 200. In BÍLEK, J. a kol. (eds.), *Korespondence T. G. Masaryk- Karel Kramář*, s. 313.

¹⁶¹ K. Kramář T. G. Masarykovi, dne 14. února 1919 (Paříž), č. 201. In Tamtéž, s. 317.

Přesto na plány slovanské federace Kramář nezapomene ani nadále, aby se k nim podrobněji vrátil ve svém spisu *Na obranu slovanské politiky* (1926), kde představuje slovanské souručenství, jakousi svou alternativu ke Společnosti národů. Příležitost ke vzniku slovanského souručenství se dle Kramáře objeví, jakmile v Rusku padnou bolševici a toto nové Rusko obnoví svou mocenskou pozici. Jádrem budoucího slovanského souručenství mělo být Rusko, Československo a Jugoslávie. Ostatní by už dle Kramáře přišlo samo. Takto by byla v Kramářových očích nejlépe zaručena bezpečná existence Československa, neboť „*slovanské souručenství by bylo dost silné a mocné, aby slovanským státům zajistilo jejich vnitřní svobodu, vnější samostatnost i nedotknutelnost hranic.*“¹⁶² Materiální i vojenská síla států slovanské federace by byla garancí zachování míru a pokoje, přičemž by tyto státy byly v celém rozsahu své vnitřní politiky zcela samostatné, jen otázky politiky zahraniční a obrany společných zájmů by byly koordinovány, zejména aby bylo zabezpečeno fungování společné obrany.¹⁶³ Ovšem tyto Kramářovy představy již nelze než nenazvat v kontextu dějinného vývoje utopickými.

2. 3. Státoprávní koncepce odbojového kruhu T. G. Masaryka

Masaryk se definitivně rozchází s Rakouskem po vypuknutí války a tento rozchod posléze označí za otázku svědomí, které mu v habsburské monarchii nedovolilo nadále zůstat.¹⁶⁴ Na rozdíl od Kramáře začíná tvořit koncepci samostatného státu, za niž bude spolu se svým odbojovým kruhem v zahraničí bojovat, až po vypuknutí války. A nutno říci, že ve srovnání s koncepcí Kramáře rozvíjí koncepci do velké míry dichotomickou. Tato dichotomie se nejlépe demonstruje na oněch třech rovinách, které byly sledovány v předchozí části práce. Zatímco ve vztahu ke zcela samostatnému státu byli mladočeši skeptičtí a projektovali český stát jako autonomní jednotku ve svazku s Ruskem popř. v rámci slovanské říše pod jeho vedením, od čehož se také odvíjela jejich výhradně proruská orientace, tak Masaryk projektuje stát zcela samostatný a orientuje se na všechny státy Dohody, zejména pak na ty západní. Na rozdíl od Kramáře a spol. také nevytváří plány pro případ zachování habsburské monarchie a naopak důrazně připomíná, že „*proti Rakousku musí národ být v opozici, i kdyby*

¹⁶² KRAMÁŘ, K., *Na obranu slovanské politiky*, s. 102.

¹⁶³ Tamtéž, s. 95-96.

¹⁶⁴ MASARYK, T. G., *Nová Evropa*, s. 56.

vyhrálo.¹⁶⁵ V otázce územní rozlohy projektovaného státu už lze mezi Kramářovými a Masarykovými plány najít určité průsečíky. K politickému programu Masarykovu je však zároveň nutno podotknout, že byl ovlivněn i tím, že Masaryk veřejně vystupoval jako zástupce širšího politického a ideového proudu.¹⁶⁶ Na rozdíl od Kramářova kroužku, jenž si svou (vše)slovanskou koncepci rozvíjel v zásadě utajovaně a separátně bez ohledu na požadavky druhých, tak naopak Masaryk tyto požadavky musel brát v potaz.

„Můj politický program byl sloučením českých tužeb, jak byly formulovány programem státoprávním historickým a přirozenoprávním; myslil jsem stále na připojení Slovenska...“¹⁶⁷ „Vycházel jsem z historického státního práva českých zemí, podle něhož nám patřila úplná restituce našeho státu; někdy jsem i dovozoval, že náš stát de iure ještě existuje. Ale zdůrazňoval jsem stále také právo přirozené, zvláště se zřetelem na Slovensko.“¹⁶⁸ Tento Masarykův válečný program založený na kombinaci historického práva a přirozeného práva ukazuje, jako moc válka proměnila i jeho státoprávní koncepci, což je zejména patrné příklonem k historickoprávní argumentaci. Zatímco před válkou se Masaryk vůči historickoprávní argumentaci vymezoval, vyjadřoval se pro preferenci práva přirozeného, české státní právo považoval kvůli českým Němcům za neuskutečnitelné a sám pro ně navrhoval značnou národnostní autonomii, označuje dohodu s Němci za historicky danou nutnost, tak s vypuknutím války tyto snahy o shodu opouští a vydává se naopak cestou historického státního práva hájit integritu českých zemí a nepřerušenou právní samostatnost českého státu.¹⁶⁹

Proč tento důraz na historické právo? Jsou zde dva faktory. Za prvé již zmíněný fakt, že Masaryk vystupoval jako mluvčí širšího politického spektra a musel tak agregovat i požadavky druhých. Pakliže, jak již bylo řečeno, vycházela většina politických stran z doktríny historického práva, musel to nepochybně Masaryk reflektovat. Aby kladl důraz na historické státní právo, apeloval ještě před jeho druhou cestou do Holandska v říjnu 1914

¹⁶⁵ Masarykův vzkaz ze Švýcar do Prahy, v Ženevě v druhé půli června 1915, č. 7. In BENEŠ, E., *Světová válka a naše revoluce III*, s. 37.

¹⁶⁶ V říjnovém rozhovoru se Seton-Watsonem Masaryk řekl, že krom svých stoupenců se cítí být mluvčím stran socialistické, státoprávní, národně socialistické a mladočechů. Viz SETON-WATSON, R. W., Memorandum o rozhovorech profesora T. G. Masaryka a R. W. Seton-Watsona v Rotterdamu. In PICHLÍK, K. (ed.), *T. G. Masaryk: Válka a revoluce I*, s. 37. Později v rozhovoru se Svatkovským v exilu v prosinci 1914 už Masaryk prohlásil, že zatímco prostřednictvím Seton-Watsona oznámil své názory vládám Dohody jako pozorovatel, nyní již tak činí v dohodě s představiteli realistů, národ. socialistů, státoprávníků s tím, že rozhovory měl i se soc. demokraty, agrárníky i mladočechem Scheinerem, který má spojení s Kramářem. Viz SVATKOVSKIJ, V. P., Zpráva o rozhovorech T. G. Masaryka a V. P. Svatkovského v Římě. In Tamtéž, s. 42.

¹⁶⁷ MASARYK, T. G., *Světová revoluce*, s. 28.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 310.

¹⁶⁹ Viz např. MASARYK, T. G., *Nezávislé Čechy*. In PICHLÍK, K. (ed.), *T. G. Masaryk: Válka a revoluce I*, s. 64.; MASARYK, T. G., *Nová Evropa*, s. 144-146.

vůdce strany státoprávně pokrokové Antonín Hajn a předák národně sociální strany poslanec Choc, což jim měl dle vzpomínek přítomných Masaryk slíbit.¹⁷⁰ Na druhou stranu ale nebyl důraz na historické právo u Masaryka v proměněné válečné situaci něčím zcela neorganickým. Už před válkou Masaryk vycházel z integrity českých zemí a neusiloval o jejich rozčlenění podle etnických hranic. Nyní byl nucen bránit samostatnost a integritu českých zemí na mezinárodním poli, k čemuž historické právo bylo logickým nástrojem a lze tak i považovat příklon k historickoprávní argumentaci z jeho strany za politický kalkul. Ostatně tento kalkul se odráží v jeho poválečné poznámce k memorandu pro Brity *Nezávislé Čechy*: „V něm jsem zdůraznil právo historické na naši samostatnost.... To bylo nutné, protože si v Anglii mnozí politikové úpravu budoucí Evropy představovali více podle principu národnostního.“¹⁷¹

V prospěch zachování územní integrity českých zemí vůči případné ideji odtrhnout území s německými obyvateli užíval Masaryk kromě historického práva i podpůrných argumentů. Takto uváděl, že by bylo krajně nesnadné vést udržitelnou hranici na základě etnografickém,¹⁷² k čemuž dodával poukaz na značnou národnostní promíšenost oblastí českých zemí.¹⁷³ Jako podpůrný argument užíval i argument hospodářský, neb si byl vědom významu průmyslových středisek německých oblastí severních Čech pro českou ekonomiku, a proto žádal, aby bylo s těmito kraji z důvodů hospodářské soběstačnosti státu počítáno.¹⁷⁴

Těmito argumenty bránil Masaryk historické hranice před politiky ze států Dohody, aby mu současně sloužily jako obrana proti aspiracím českých Němců. To se projevovalo ve vztahu Masaryka k právu na sebeurčení,¹⁷⁵ jehož užíval jakožto argumentačního nástroje pro ospravedlnění secese českého národa od habsburské monarchie a vytvoření samostatného státu, avšak zároveň se výše zmíněnou argumentací bránil snahám českých Němců o odtržení jimi obydlených oblastí od českých zemí. Svá stanoviska vůči právu na sebeurčení českých Němců včetně podtržení diskontinuity německých území opakoval i po válce.¹⁷⁶

Sám koncept práva na sebeurčení byl od počátku rozporuplný už tím, jak definovat národ a tedy i subjekt práva na sebeurčení.¹⁷⁷ Zároveň panovala nejednotnost v tom, jestli právo

¹⁷⁰ WERSTADT, J., Politické plány české Maffie..., *Naše revoluce*, roč. VI, sv. 4., 1929/1930, s. 375.

¹⁷¹ MASARYK, T. G., *Světová revoluce*, s. 52.

¹⁷² SETON-WATSON, R. W., Memorandum o rozhovorech..., c. d., s. 40.

¹⁷³ MASARYK, T. G., *Nová Evropa*, s. 152, s. 187.; MASARYK T. G., *Nezávislé Čechy*, c. d., s. 67.

¹⁷⁴ SETON-WATSON, R. W., Memorandum o rozhovorech..., c. d., s. 39.

¹⁷⁵ Pojem „právo na sebeurčení“ je frekventován v Masarykových textech a projevech z Ruska, tj. z doby po tamní březnové revoluci, jež toto právo vynesla do popředí. Viz MARŠÁLEK, Z.; PICHLÍK, K. (eds.), *T. G. Masaryk: Válka a revoluce II*, s. 100, 102, 178, 220.; MASARYK, T. G., *Nová Evropa*, oddíl č. 15 a 20.

¹⁷⁶ MASARYK, T. G., *Světová revoluce*, s. 353-355.

¹⁷⁷ K tomu RYCHLÍK, J., Individuální a kolektivní práva menšin..., c. d., s. 207-213.

na sebeurčení zahrnovalo právo na secesi a vytvoření vlastního státu (masarykovská interpretace) či jen na autonomii v rámci státu stávajícího. A zde se Masarykova interpretace měla střetnout s interpretací západních dohodových států, neboť ty až do průběhu roku 1918 toto právo pojímaly jako právo národů na politickou autonomii a nechtěly tak habsburskou monarchii rozčlenit.¹⁷⁸ Paradoxně tak do té doby představám západních politiků (včetně známého proponenta myšlenky práva na sebeurčení, amerického prezidenta Woodrow Wilsona) odpovídalo spíše prohlášení české oficiální politické reprezentace z 30. května a z některých úhlů pohledu ještě lépe jeho sociálně-demokratická interpretace zakládající stát v etnických hranicích. Nikoliv tedy Masarykovo volání po zcela nezávislém státě zbudovaném na troskách habsburské říše.

Hlavní požadavek Masarykova kruhu tvořilo spojení českých zemí se Slováký obývanými oblastmi Horních Uher. Požadavek připojení Slovenska je u Masaryka novinka. Přestože Slováký označovaly předválečné realistické programy za část národa českého, programové vytyčení spojení se Slovenskem se u Masaryka objevuje na rozdíl od Kramáře až s vypuknutím války. Masaryk však nebyl v české politice jediný, pro koho se možnost artikulovat požadavek spojení se Slováký otevřela až s válkou, což ukázala i debata mezi oficiálními politickými reprezentanty, a v kontextu jeho předválečných postojů to ani nebyl požadavek překvapivý. Z jeho textů však implicitně vyplývá i určitá účelnost připojení Slovenska. Jako první lze v tomto zaznamenat aspekt geopolitický, kdy Masaryk nachází ve Slovensku jakýsi únik z německého obklíčení směrem k velké slovanské říši, k Rusku, neboť „*pro zdar plánu je nezbytné, aby Rusko hraničilo přímo s Čechami.*“¹⁷⁹ Z počátku totiž Masaryk, jenž řeší otázku česko-slovenskou v kontextu širší reorganizace Evropy, počítá se sjednocením Polska pod svrchovaností Ruska, k němuž přiřazuje i oblasti Podkarpatské Rusi. V sousedství ruském nachází Masaryk i ekonomickou výhodnost, neb by to „*vedlo k rozvinutí čilých hospodářských styků mezi oběma státy.*“¹⁸⁰

Slováci však otevírají Masarykovi i možnost argumentovat ve věci samostatného československého státu v jeho historicko-etnických hranicích principem většiny jakožto měřítkem pro národnostní rozhraničení Evropy, neboť je přeci spravedlivější, aby tři miliony Němců žili pod vládou Čechů a Slováků (tj. v neněmeckém státě), než aby více než devět

¹⁷⁸ Viz HAIN, R., *Teorie státu a státní právo ...*, c. d., s. 217-218, 220-222.

¹⁷⁹ SETON-WATSON, R. W., *Memorandum o rozhovorech...*, c. d., s. 39. Pojmem „Čechy“ Masaryk dlouho označuje budoucí Československo.

¹⁸⁰ MASARYK, T. G., *Všeněmecká střední Evropa, nebo nezávislé Čechy?*. In PICHLÍK, K. (ed.), *T. G. Masaryk: Válka a revoluce I*, s. 190.

milionů Čechů a Slováků žilo pod vládou Němců (tj. v německém státě).¹⁸¹ Tato argumentace zároveň odkazuje k tomu, že Slováci umožnili Masarykovi překlenout problém, jenž byl akcentován v realistických programech jako důvod, proč nešlo za dané situace dosíci uskutečnění státoprávního programu-tj. neblahý poměr německého obyvatelstva vůči českému. Nyní je již slovanské obyvatelstvo projektovaného státu stavěno do pozic jasné většiny. Ve Slovensku tak nachází Masaryk onu národní oporu Čechů za hranicemi, oporu, která v očích předválečné politiky nebyla.

Slovensko bylo požadováno na základě přirozeného práva, a proto musel zahraniční odbojový kruh přijít s vymezením poměru Čechů a Slováků jakožto jednoho národa, zvláště dokazoval-li Masaryk před mezinárodní veřejností, že mnohonárodnostní státy se již přežily. Souladně tak s programovým postojem předválečným prohlašoval, že „*Slováci jsou Čechy, přestože užívají svého nářečí jakožto spisovného jazyka.*“¹⁸² Beneš zase dospěl ke stanovisku, že Češi a Slováci jsou jednoduše „*zcela prostě Češi, skládající se ze dvou živlů.*“¹⁸³ Nejradikálněji k otázce česko-slovenské jednoty přistupoval Slovák Štefánik, jenž nikdy nemluvil o otázce československé, pouze o otázce české a stejně tak ani nemluvil o Slovácích, nýbrž jen o Čěších, přičemž razil tezi, že „*Češi jsou Slováci, bydlící v zemích českých a Slováci jsou Češi, bydlící na Slovensku.*“¹⁸⁴ Domníval se navíc, že v budoucnu by se Slováci bez Čechů neudrželi, bál se maďarského nebezpečí.¹⁸⁵ Toto nebyla obava neoprávněná, ba naopak. Slováci byli od roku 1867 vystaveni sílící maďarizaci, byla jim zrušena Matice, gymnázia, postupně i obecné školy, ve veřejné správě se nemohl uplatnit žádný Slovák hlásící ke své národnosti, soudy, banky atd. byly obsazeny jen Maďary či pomadžarštěnými Slováky.¹⁸⁶ Dokonce měli někteří vlastenci odhadovat existenci Slovenska na maximálně 30-50 let!¹⁸⁷ Boj o stát československý tak byl zároveň i bojem o záchranu slovenského etnika.

Přestože bylo tedy Slovensko všeobecně požadováno na základě přirozeného práva, sklouzl Masaryk ve svém zásadním válečném programovém spisu *Nová Evropa* z konce roku 1917 k argumentu historickoprávnímu, když tvrdil, že Češi mají přirozené a historické právo

¹⁸¹ MASARYK, T. G., Budoucí stav Čech. In MARŠÁLEK, Z.; PICHLÍK, K. (eds.), *T. G. Masaryk: Válka a revoluce II*, s. 50.; MASARYK T. G., *Nová Evropa*, s. 153.

¹⁸² MASARYK T. G., *Nezávislé Čechy*, c. d., s. 65.

¹⁸³ BENEŠ, E., *Zničte Rakousko-Uhersko!*, s. 55. Tento spis vyšel již během války poprvé r. 1916 francouzsky jako *Détruisez L'Autriche-Hongrie*, posléze byl přeložen do italštiny a angličtiny. Spis vymezoval historickou vzájemnost Slováků a Čechů, líčil jejich dějinný boj proti německému a maďarskému útlaku, zakotvoval jejich roli ve světovém konfliktu a shrnoval politické, ekonomické a strategické důvody pro jejich samostatnost.

¹⁸⁴ BENEŠ, E., Milan Rastislav Štefánik, *Naše revoluce*, roč. II., sv. I., 1924, s. 16.

¹⁸⁵ Tamtéž.

¹⁸⁶ MARTINICKÝ, P. st., Edvard Beneš a Slovensko. In KUČEROVÁ, S. a kol. (red.), *Českoslovenství-středoevropanství-evropanství 1918-1998.*, s. 173.

¹⁸⁷ Tamtéž.

na jeho přiřazení, aby souladně s touto tezí označil Slovensko za jádro Velkomoravské říše odtržené Maďary v 10. století.¹⁸⁸ Historickoprávní argumentace však v otázce slovenské skýtá úskalí, neboť Slovensko nikdy nepříslušelo k českému státu danému zeměmi Koruny české, jenž se stal roku 1526 součástí habsburské říše a jehož nepřerušená právní kontinuita v této říši byla historickým právem dokazována. Naopak by zde došlo, jak již bylo zmíněno, ke střetu s historickým právem Uher. Odkaz na Velkomoravskou říši také neřeší otázku historických hranic Slovenska, neboť ty jižní z ní jasně nevyplývají. Absence jasného teritoriálního vymezení Slovenska ostatně také umožňovala různě jeho jižní hranice posunovat, což nešlo v případě českých zemí. Nutno však dodat, že tento historickoprávní argument byl ojedinělý.

Co se týče ostatních územních požadavků, byl zde patrný rozdíl v tom, jak na ně nahlížel Kramářův kruh a jak Masaryk. Zatímco Kramář a jeho kruh se na ně dívali ve valné většině případů prizmatem historického práva, což vedlo k tomu, že postupně projektovali stát do podoby, kde by ale Češi a Slováci byli v menšině, tak Masaryk ve vztahu k územním požadavkům zaujímal nanejvýš strategický význam daných území pro projektovaný stát a též etnická příslušnost tamního obyvatelstva k českému národu, přičemž razil tezi, že pravidlem pro rekonstrukci Evropy je, aby byly minority co nejmenší.¹⁸⁹ Z těchto důvodů také historickoprávní argumentace v případě Masaryka není tak častá a omezuje se v zásadě jen na obhajování hranic českých zemí. Zároveň z toho vyplývá i Masarykova ochota k ústupkům ve věci historických hranic českých zemí, byť zde hrál roli i kalkul politický, tj. kdyby nešlo na mezinárodním poli obhájit jejich zachování, což on sám ostatně připouští.¹⁹⁰ Masaryk tak uvažoval o korekturách hranic v prospěch Německa či Rakouska, kdy dokonce od odstoupení částí Moravy a Čech s malým počtem Čechů v souladu se svým minoritním heslem očekával umenšení německé menšiny možná i o milion.¹⁹¹ Přemýšlel takto například o odstoupení severozápadního koutu Čech.¹⁹² Úvahu o přenechání části českého Slezska obydlého Němci Německu, kterou zahrnul Seton-Watson do Masarykova prvního memoranda státům Dohody z října 1914,¹⁹³ však Masaryk opustil a naopak bude reklamovat území z německého (pruského) Slezska. Tyto ústupky v otázce historických hranic jsou v Masarykově případě

¹⁸⁸ MASARYK, T. G., *Nová Evropa*, s. 150. To, že *Nová Evropa* vyjadřovala politický program, za nějž v zahraničí bojoval, zdůraznil Masaryk v předmluvě ke svým válečným memoárům. Viz MASARYK, T. G., *Světová revoluce*, s. 9.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 108.

¹⁹⁰ Viz SETON-WATSON, R. W., *Memorandum o rozhovorech...*, c. d., s. 40.

¹⁹¹ MASARYK, T. G., *Budoucí stav Čech*, c. d., s. 50.

¹⁹² Rozhovor s prof. Masarykem. In MARŠÁLEK, Z.; PICHLÍK, K. (eds.), *T. G. Masaryk: Válka a revoluce II*, s. 274.

¹⁹³ SETON-WATSON, R. W., *Memorandum o rozhovorech...*, c. d., s. 40.

novum oproti předválečnému programu. Kramář, jehož plány byly značně determinovány historickoprávním hlediskem, šel v tomto směru opačnou, když sice ustoupil před válkou v otázce polské části Těšínska, aby však za války rozšířil své nároky rovnou na celé původní Slezsko. Oproti tomu Masaryk byl v otázce Rakouského Slezska ochoten k národnostnímu rozhraničení s Poláky, neboť důležité bylo pro něj Těšínsko zejména z důvodů hospodářských, na mysli mu tanuly tamní zásoby uhlí.¹⁹⁴

Další územní požadavky, které se objevovaly v Masarykových úvahách, vystihuje v zásadě jeho mapa nakreslená v Ženevě v březnu r. 1915.¹⁹⁵ Na ní vyznačil území slovanská (obojí Lužice) a dále pak území obydlená českým živlem, a to sice Vitorazsko a Valticko v Dolních Rakousích, část Kladska a Ratibořska nacházejícího se toho času v pruském (Horním) Slezsku a v neposlední řadě i koridor, u nějž jsou taktéž zmíněni Slované obývající jeho území - Chorvaté a Slovinci. Mapa zároveň odrážela to, jak Masaryk modifikoval s odjezdem do exilu svůj původní program vyjádřený v Seton-Watsonově memorandu, kde v zásadě uvažoval pouze o spojení českých zemí a Slovenska. Toto souviselo se zmiňovaným faktem, že vystupoval jako zástupce širšího politického proudu a musel brát v potaz požadavky druhých. Je patrné, že od Kramáře přejal požadavek připojení Lužice, koridoru a Kladska. Masaryk však modifikoval svůj program nejen pod vlivem požadavků domácího odboje, ale i pod vlivem změn v průběhu války, situace ve společnosti či na základě toho, komu byly programové texty určeny. Podívejme se nyní na zmíněné územní představy blíže.

Uvažované připojení oblastí Dolních Rakous obydlených Čechy bylo jakýmsi vrcholem Masarykovy předválečné programové snahy nějakým způsobem tamní české obyvatelstvo propojit s českým národem v historických hranicích zemí Koruny české, o čemž již byla řeč v předchozí části práce. Válka tak Masarykovi otevírá možnost připojit tyto oblasti teritoriálně, což vyjádřilo již Seton-Watsonovo memorandum.¹⁹⁶ České menšiny v Dolních Rakousích, ale i v Pruském Slezsku dokonce Masaryk navrhoval případně směnit s Němci za území česká obydlená německým živlem.¹⁹⁷

Nepochybně důležitou stálíci programu Masarykova kruhu byl koridor. Po válce Masaryk zdůrazní, že „*nebyl to můj plán, ale mnozí z našich a Jihoslovanů se pro něj rozešli*.“¹⁹⁸ A rozešel se pro něj i on sám, ač se od něj bude dále distancovat se slovy „*úzký koridor 200 km dlouhý mezi Maďary a Rakušany, a Maďary úplně izolující, nezdál se mi*

¹⁹⁴ Viz MASARYK, T. G., Čechy a Polsko. In MARŠÁLEK, Z.; PICHLÍK, K. (eds.), *T. G. Masaryk: Válka a revoluce II*, s. 207.

¹⁹⁵ Masarykova mapa nakreslená v březnu 1915 v Ženevě viz Příloha č. 1, s. 83.

¹⁹⁶ SETON-WATSON, R. W., Memorandum o rozhovorech..., c. d., s. 38.

¹⁹⁷ MASARYK, T. G., Budoucí stav Čech, c. d., s. 42.

¹⁹⁸ MASARYK, T. G., *Světová revoluce*, s. 28.

možný“, ¹⁹⁹ jistě pod vlivem toho, jak mnohé úvahy, které se v době válečné zdály reálně uskutečnitelné, se v situaci poválečné začínají jevit jako pouhé fantastické představy. Ostatně toto poválečné negativní stanovisko Masarykovo koriguje i vzpomínka Beneše, že na poslední schůzi před Masarykovým finálním odjezdem do zahraničí v prosinci 1914 bylo o koridoru jednáno dost podrobně a v celku byla tato myšlenka přijímána.²⁰⁰

Koridor poprvé Masaryk zmínil hned po svém definitivním odjezdu za hranice v rozhovoru se Svatkovským v Římě v prosinci roku 1914, na základě něhož Svatkovskij koncipoval zprávu pro ruskou stranu.²⁰¹ Blíže Masaryk rozvedl ideu koridoru v memorandu *Nezávislé Čechy* napsaném koncem dubna 1915 pro britského ministra zahraničí Edwarda Greye. Koridor měl být utvořen z částí uherských okresů prešpurského, šoproňského, mošošského a vaského, přičemž Masaryk od počátku počítal s tím, že by tento pruh země oddělující od sebe Rakousko a Uhry spojoval československý stát se sjednoceným státem jihoslovanským, který zpočátku nenazývá Jugoslávie, ale Srbsko či Velké Srbsko. Tím se tak propozice Masaryka a jeho kruhu liší od propozic Kramářova kruhu, neboť tam se už idea jihoslovanského sjednocení opouštěla. Naopak Masaryk s jihoslovanským sjednocením počítá a to pod vedením Srbska. Pro Masaryka bylo totiž důležité prosadit jediné vojenské a politické jihoslovanské vedení, k němuž byli dle něj předurčeni pouze Srbové a Srbsko a podporoval tak zároveň unitaristické sjednocení Jihoslovánů se Srby a za jejich vedení.²⁰² I přestože pak později v *Nové Evropě* píše o jugoslávské (jihoslovanské) federaci, stále dodává, že se jedná o federaci „politicky vedenou Srbskem.“²⁰³

V otázce toho, proč má být koridor utvořen, se Masaryk soustřeďuje zejména na jeho praktické aspekty. Etnické argumenty v tomto případě nebyly příliš průchodné, neboť jak sám píše, tak obyvatelstvo koridoru je německé se značnými chorvatskými menšinami a až jih je slovinský.²⁰⁴ První argument označuje koridor za jakousi satisfakci za značné slovenské a srbo-chorvatské menšiny, které zřejmě zůstanou Uhrám a za zacházení Maďarů se Srby a Chorvaty „způsobem hodným středověkých Hunů.“²⁰⁵ Upozorňuje i na brutální maďarizaci, které byli dlouhodobě vystaveni Slováci. Koridor by tak „odškodnil“ československý a jihoslovanský stát za ztrátu části jejich národních příslušníků a útisk ze strany Maďarů, jemuž

¹⁹⁹ Tamtéž.

²⁰⁰ BENEŠ, E., *Světová válka a naše revoluce I*, s. 30.

²⁰¹ SVATKOVSKIJ, V. P., Zpráva o rozhovorech T. G. Masaryka a V. P. Svatkovského v Římě. In PICHlíK, K. (ed.), *T. G. Masaryk: Válka a revoluce I*, s. 42.

²⁰² GANZA-ARAS, T., Masarykův postoj k chorvatské a jihoslovanské otázce od konce 19. století do roku 1918. In OPAT J. (ed.), *První světová válka, moderní demokracie a T. G. Masaryk*, s. 186.

²⁰³ MASARYK, T.G., *Nová Evropa*, s. 188.

²⁰⁴ MASARYK T. G., *Nezávislé Čechy*, c. d., s. 68.

²⁰⁵ Tamtéž.

byly uherské slovanské menšiny vystaveny. Další argument je již ryze praktický a vyjevuje tak to, co již bylo zmíněno, tedy motivaci zajistit vnitrozemskému státu přístup k moři a usnadnit tak hospodářskou výměnu mezi státy. Koridor by totiž usnadnil hospodářské styky mezi průmyslovými Čechami a zemědělským Srbo-chorvatskem a vedl by z Čech k tamním přístavům.²⁰⁶ Lze tak tento argument nazvat argumentem hospodářským. Nutno dodat, že Masaryk stejně jako Kramář uvažoval i o dalším zajištění cesty k moři a to formou železnice na jih k jižním přístavům, ale i k polskému moři v Gdaňsku.²⁰⁷

Následující argument souvisí s vizí, kterou zahraniční odboj rozprostíral před dohodovými politiky. Je to vize reorganizované Evropy, jež bude do budoucna schopna zadržet německou agresi, neboť otázku českou řešil Masaryk resp. jeho kruh zároveň s otázkou celkového poválečného evropského uspořádání. Do této vize se promítaly české obavy z německé expanzivní politiky, které byly patrné již před válkou, následně se s jejím vypuknutím umocnily a podnítily tak snahu o nalezení řešení, jež by zajistilo po válce bezpečnou existenci českého národa, aby zároveň tato vize sloužila jako argumentační nástroj pro to, proč má samostatný český stát vzniknout a proč má vzniknout v projektované podobě, čehož využil ostatně i Kramářův kruh ve svém memorandu. Masaryk tak ve svých válečných textech rozkresluje před státy Dohody plány pangermánské Drang nach Osten (německé expanze na východ), jejíž směr je vyjádřen heslem „Berlín-Bagdád“, aby současně tohoto využíval jakožto strategického argumentu pro obhájení českých územních požadavků, neboť by to byl právě srbsko-český koridor zasazený do bariéry evropských slovanských států, rozkládající se od severu k jihu, jenž by zabránil Německu kolonizovat Balkán a Malou Asii a Maďarům být poslušným předvojem Berlína a měl by tak zároveň i velký význam vojenský.²⁰⁸

Heslo „Berlín-Bagdád“ odkazovalo na německý plán železnice z Berlína do Bagdádu (a finálně do přístavu Basra) v Perském zálivu v tehdejší Osmanské říši. Železnice, která začala být budována již roku 1903, by usnadnila transport zboží a hospodářskou výměnu mezi Německem a jeho zahraničními trhy a v neposlední řadě i s jeho africkými koloniemi, odkud by Německo mohlo snadněji získávat suroviny pro svůj průmysl a jeho koloniální a zámořský obchod by tak nebyl závislý na britské kontrole moří, která by mohla v případě války způsobit fatální výpadek dodávek surovin či odříznout Německo od jeho zahraničních trhů.²⁰⁹ V neposlední řadě by železnice zajistila Německu přísun ropy z Perského zálivu, jehož zásobu

²⁰⁶ Tamtéž.

²⁰⁷ MASARYK, T. G. Všeněmecká střední Evropa, nebo nezávislé Čechy?, c. d., s. 190.

²⁰⁸ MASARYK T. G., Nezávislé Čechy, c. d., s. 68.

²⁰⁹ EARL, E. M., *Turkey, The Great Powers, and The Bagdad Railway*, s. 50.

v regionu označil německý report z roku 1901 za „jezero ropy“ téměř nevyčerpatelné zásoby.²¹⁰ Rozšíření německého ekonomického vlivu do této oblasti se však setkávalo s nelibostí dalších mocností-Ruska, Británie i Francie, které měly v regionu dlouhodobě své zájmy. Ostatně Masaryk sám pojmenoval plán „Berlín-Bagdád“ „*pokusem vytlačit tři jiné národy z Asie*.“²¹¹

Zahraniční odboj tak na Spojence působil svou vizí Evropy svobodných středoevropských národů protikladnou vůči pangermánské vizi všenněmecké Střední Evropy, jejíž politický a hospodářský vliv by se díky bagdádské trati rozpínal až do Asie, z čehož měly dohodové mocnosti reálné obavy. Obraz reorganizované Evropy, v níž by sjednocené Polsko a československý stát spojený koridorem se státem jihoslovanským tvořily hráz zadržující německou expanzi, črtal souladně s Masarykem Beneš, jenž ve vztahu k těmto slovanským státům postuloval, že „*Francie a Itálie, stejně ohrožená Němci, stanou se nutně jejich přirozenými spojenci*.“²¹² Ostatně budoucí spojení samostatného československého státu a Francie v rámci této vize rekonstruované Evropy prezentoval v témže roce (únor 1916) přímo Francouzům Masaryk a to v memorandu s příznačným názvem *Všenněmecká střední Evropa, nebo nezávislé Čechy?*.²¹³

Prezentovaná vize poválečné Evropy zadržující německou agresi, v níž by tak byl zároveň zabezpečen rozvoj československého státu, nebyla marná a bez odezvy. Bude to právě zmiňovaná Francie, do jejíhož poválečného zahraničněpolitického úsilí zapadne. Ta bude na pařížské mírové konferenci usilovat o obnovení rovnováhy moci v Evropě po pádu středoevropské mocnosti Rakouska-Uherska vytvořením hráže z malých států bránících německé expanzi na východ a ve snaze Německo co nejvíce oslabit bude podporovat pro Československo co nejvíce teritoriálních zisků a zajištění silných strategických hranic a naopak se bude bránit jakýmkoliv ústupkům ve věci historických hranic českých zemí vůči Německu.²¹⁴ Francie se tím stane největším obráncem československých územních zájmů na konferenci.

Kromě zmíněných argumentů se ve věci koridoru Masaryk uchýlil i ke konstatování, že by bylo možné žádat koridor též na základě historického práva poté, co vyličil, že tato část

²¹⁰ Tamtéž, s. 15.

²¹¹ MASARYK, T. G., *Nová Evropa*, 81.

²¹² BENEŠ, E., *Zničte Rakousko-Uhersko!*, s. 117.

²¹³ MASARYK, T. G. *Všenněmecká střední Evropa, nebo nezávislé Čechy?*, c. d., s. 185-193.

²¹⁴ Viz PERMAN, D., *The Shaping of The Czechoslovak State*, s. 131-138, 143-145.

byla kdysi slovenská a chorvatská a patřila k Velkomoravské říši.²¹⁵ V této argumentaci však platila již výše popsaná úskalí v případě historických nároků na Slovensko a jeho jižní hranice. Opět se však jedná o argument ojedinělý.

Co se týče toho, ke komu by koridor přináležel, objevovalo se v propozicích několik variant. Navrhováno bylo buď ho celý připojit k Srbsku (tedy původní návrh z Kramářovy *Ústavy Slovanské říše*) či případně připojit jeho severní část k československému státu a jižní k Srbsku.²¹⁶ Tedy v zásadě varianta, která vyplývala z instrukcí Kramářova kruhu do Sofie s tím rozdílem, že zde by se jednalo, jak již řečeno, o spojení se sjednoceným jihoslovanským celkem. Později již Masaryk navrhuje v případě koridoru jeho internacionalizaci, když by nešlo koridor připojit rovnou k československému či jihoslovanskému celku, aby ovšem zároveň rozhodně požadoval, že „*musí být internacionalizována dráha z Bratislavy k moři*.“²¹⁷ Z toho je vidět, jak byla motivace zajistit si přístup k moři silná i v zahraničním odbojovém kruhu. Ze všeho také plyne, že u koridoru zajímal české politiky nanejvýš jeho ekonomický aspekt, ostatní argumenty měly zapůsobit na spojence a pomoci tak koridor prosadit. Obdobně jako Kramář uvažoval i Masaryk jak česko-jihoslovanskou jednotu stvrdit a řešení našel v případné personální unii mezi Srbskem a československým státem.²¹⁸

V kontextu zmíněné vize reorganizované Evropy zadržující německou expanzi je zajímavým momentem návrh, jenž předložil Francouzům roku 1916 M. R. Štefánik, neboť se v něm odchýlil od programu Masarykova, tedy programu, ze kterého jinak zahraniční odbojový kruh vycházel. Návrh, který byl zaslán francouzskému předsedovi vlády, počítal po válce s obklíčením německých národů pásem samostatných království: království polského pod ruským vlivem, srbského a uherského království, českého království, jež by zahrnovalo Čechy, Slezsko a koridor, tj. pás jižně od Vídně, aby mělo společnou hranici se Srbskem a oddělilo tak německé oblasti od Uher a jež by se vyhnulo jakémukoliv ruskému vlivu.²¹⁹ Ruskému vlivu by se vyhnulo tím, že by k českému království nepatřilo Slovensko a tím pádem by nesousedilo s Ruskem, jak plánoval Masaryk. Štefánik tak opouštěl česko-slovenské spojení a prezentoval variantu, jež byla dle něj pro Francii přijatelnější. V jiných

²¹⁵ Řeč předsedu Československé Národní rady prof. T. G. Masaryka, držená v Moskvě na I. udovom shromáždění 15. augusta 1917. In MARŠÁLEK, Z.; PICHLÍK, K. (eds.), *T. G. Masaryk: Válka a revoluce II*, s. 227.

²¹⁶ MASARYK T. G., *Nezávislé Čechy*, c. d., s. 68.

²¹⁷ MASARYK T. G., *Nová Evropa*, s. 188.

²¹⁸ Např. MASARYK T. G., *Nezávislé Čechy*, c. d., s. 70; MASARYK T. G., *Delenda est Austria!*. In MARŠÁLEK, Z.; PICHLÍK, K. (eds.), *T. G. Masaryk: Válka a revoluce II*, s. 14.

²¹⁹ List hlavního velitele francouzských ozbrojených sil generála Joffra předsedovi vlády 26. júla 1916, dok. 35. In GUELTON, F.; BRAUD E.; KŠIŇAN, M. (eds.), *Milan Rastislav Štefánik v archívnych dokumentoch Historické služby francúzskeho ministerstva obrany*, s. 57.

bodech je jeho představa shodná s tím, co prezentoval Masaryk i Beneš. Tedy představa slovanské bariéry bránící německé expanzi na Balkán a do Asie. Z dostupných dokumentů však plyne, že francouzská vláda tento plán nepodporovala, jejím zájmem byla možnost získat nové vojáky pro francouzskou frontu.²²⁰ Štefáníkův návrh se tudíž nestal relevantní alternativou k programu Masarykovu. Navíc jak již bylo řečeno, tak v této době představy o rozčlenění habsburské monarchie Dohoda zdaleka s Masarykovým kruhem nesdílela.

Dalším územním nárokem, který se objevoval v Masarykových plánech, bylo Ratibořsko, které zapadalo do jeho strategicko-etnického hlediska zaujímaného ve vztahu k daným územím. V hornoslezském Ratibořsku žila česká menšina, ovšem zároveň bylo Ratibořsko zajímavé i z hospodářského hlediska, neboť se tam nacházely zásoby uhlí a uhelné doly. Tedy to, co činilo zajímavým i Těšínsko. Požadavek připojení Ratibořska je v Masarykových textech artikulován v zásadě dvakrát. Poprvé pod jednoduchým heslem „*Poláci reklamují Slezsko, my reklamujeme Ratiborsko*“²²¹ a podruhé je připojení českého Ratibořska prezentováno v *Nové Evropě* jako způsob, jak rozmělnit polskou minoritu v českém Slezsku.²²² Masaryka evidentně značně zajímal u Ratibořska aspekt hospodářský, neboť v dopise Benešovi z dob mírové konference o jednáních s Poláky v záležitosti Slezska píše, že „...žádal jsem Ratibořsko; uhlí řekl jsem, mají v Katovicích.“²²³ Na mapce z března 1915 je pak v poznámce na okraji napsáno, že Ratibořsko by se nárokovalo i z historických důvodů, což značilo, že by historického práva využil v tomto případě jakožto podpůrného argumentu pro obhájení územního požadavku, neboť toto území původně přináleželo k zemím Koruny české, než jej spolu s většinou Slezska roku 1742 získalo Prusko. Jako podpůrný argument lze historické právo vnímat i u koridoru a Slovenska, byť tam je tato argumentace problematická, jak již bylo vysvětleno.

Kladsko patrně nehrálo v plánech Masarykova kruhu velkou roli. Kromě zmiňované březnové mapky, kde je část Kladska označena jakožto území etnicky slovanské-neboť jak známo, zde žila česká menšina v oblasti tzv. Českého koutku-se Kladsko vyskytovalo ještě na pár mapách vydaných zahraničním odbojem včetně jedné z roku 1918.²²⁴ V Masarykových textech se však pojem „Kladsko“ jakožto územní požadavek nevyskytuje. Kromě již zmíněné Masarykovy úvahy směřit Čechy v Pruském Slezsku a Dolních Rakousích za česká území s Němci je v *Nové Evropě* obecně vyjádřeno: „*Čechové v pruském Slezsku byli by vráceni*

²²⁰ KALVODA, J., *Genese Československa*, s. 101.

²²¹ MASARYK, T. G., *Čechy a Polsko*, c. d., s. 207.

²²² MASARYK T. G., *Nová Evropa*, s. 153.

²²³ T. G. Masaryk E. Benešovi, dne 1. 2. 1919 (Praha), č. 24. In ŠOLLE, Z. (ed.), *Vzájemná neoficiální korespondence T. G. Masaryka s Eduardem Benešem z doby pařížských mírových jednání II*, s. 172.

²²⁴ Viz VÁCHA, Z., *Československé Kladsko?*. In WOLF, V. a kol.(red.), *Kladský sborník 7*, s. 150.

Čechám.“²²⁵ Když předtím Masaryk vyjmenovává, kde všude jsou české menšiny, zmiňuje kladské a ratibořské území,²²⁶ z čehož by plynulo, že onen obecný požadavek by se vztahoval i na území Kladska. Ze všeho také vyplývalo, že by se klonil jen k připojení území obydlených českým živlem, nikoliv Kladska celého, které bylo většinou německé, což chtěl naopak Kramář. To potvrdzovalo, že Masaryk kladl důraz na to, aby se nezvětšoval počet německé menšiny v českých zemích. V případě Kladska tak Masaryk zaujímal hledisko přirozenoprávní, nikoliv historické jako Kramář.

Zajímavý byl Masarykův pohled na Lužici. Zatímco Kramář ji vnímal jako historickou část českého státu, kterou je třeba získat zpět, pro Masaryka hrála roli protiněmeckého strategického nástroje. Lužice byla totiž v Masarykových očích jakýmsi slovanským kopím vraženým do německého území s hrotem namířeným na německé hlavní město Berlín, jehož úlohou je bránit německé expanzi. Tuto strategickou roli Lužice v Masarykových plánech vyjevila již zmíněná prosincová zpráva Svatkovského: „*Cílem i podmínkou české nezávislosti je co nejvíce oslabit Německo. Proto se při určování hranic Českého království Češi neřídí výlučně etnografií, ale žádají historické a současně strategické hranice. To by mimo jiné umožnilo zachránit Lužické Srby a ohrožovat Berlín z Lužice.*“²²⁷ Lužici pak promptně Masaryk zakreslil do mapky z března 1915, ovšem z memoranda *Nezávislé Čechy* pro Brity ji vynechal, což vysvětloval ve vzkazu do Prahy tím, že „*to by neakceptovali.*“²²⁸ Z toho také plyne, že Masaryk byl lépe informován nežli Kramář ohledně toho, co které dohodové vlády akceptují, neboť memorandum VI. Sise zahrnující Lužici je zhruba ze stejné doby jako memorandum Masarykovo. I později, když se Masaryk snažil představit problém Lužice spojencům, narážel na odpor ze strany západních států, zejména Britů.²²⁹

Ale Masaryk se zcela možnosti připojení Lužice k budoucímu státu nevzdával. Opominul-li lužicko-srbskou otázku v memorandu pro Brity, tak v již jmenovaném memorandu pro francouzskou vládu z února 1916 Lužici zmiňuje, neboť zřejmě očekával v tomto od Francouzů větší vstřícnost. Lužice je v souladu s duchem memoranda prezentována jako další krok k oslabení Německa: „*A tu by pro Spojence vznikl nový problém: otázka lužickosrbská. Připojením Lužických Srbů k Čechám a k Polsku by ze Slezska vznikla nová enkláva. Jakmile by tyto polské kraje pruského Slezska byly připojeny k Polsku,*

²²⁵ MASARYK, T. G., *Nová Evropa*, s. 187.

²²⁶ Tamtéž, s. 153.

²²⁷ SVATKOVSKIJ, V. P., Zpráva o rozhovorech T. G. Masaryka a V. P. Svatkovského v Římě, c. d., s. 42.

²²⁸ Masarykův vzkaz ze Švýcar do Prahy, v Ženevě v druhé půli června 1915, č. 7. In BENEŠ, E., *Světová válka a naše revoluce III*, s. 37.

²²⁹ KOSTA, P., *Lužičtí Srbové ve Výmarské republice...*, c. d., s. 221.

tato enkláva by pro Německo již nebyla mocenskou oporou.“²³⁰ Zároveň se tímto Masaryk snažil, aby dohodoví státníci na Lužické Srby ve svých úvahách nezapomněli. Ještě v *Nové Evropě* z konce roku 1917 uvažuje o tom, že „*Lužičané, kdyby si toho přáli, mohou být přičleněni k Čechám.*“²³¹ Žádal tak pro Lužičany právo na sebeurčení, avšak současně s tím zdůraznil zmíněnou roli Lužice jako strategického nástroje namířeného proti Německu: „*Nepochybuji dost málo, že pangermáni takové řešení pruské otázky odmítnou s největším rozhořčením-Lužičany osvobodit! Na dostřel od Berlína má být svobodná slovanská oblast? Ano-to by bylo vítězstvím spravedlnosti a Nemesisy; jestli spojenci zvítězí, řešení pruské otázky ve smyslu demokracie a národnosti je možné a nutné.*“²³²

Úvah o připojení Lužice, ale i dalších úvah o rozsáhlejších územních nárocích na území s německým obyvatelstvem se Masaryk vzdává na podzim roku 1918, což plyne z jeho korespondence s Benešem: „*Fantasie o připojení Vídně, Pruského Slezska, atd.-fantasie; pokud to žádá minorita neškodí to. Také naši pochopí, že nemůžeme mít více Němců než Čechů.*“²³³ Toto vyjádření je třeba zasadit do kontextu událostí probíhajících na domácí půdě. Od ledna roku 1918 se totiž prohlubovaly odstředivé tendence českých Němců požadujících zřízení uzavřeného německé území v Čechách (provincie Deutschböhmen), kdy navíc rakouská vláda německým požadavkům národnostní dělby území vycházela do velké míry vstříc, jak o tom vypovídá nakonec neuskutečněný vládní návrh z května roku 1918 o zřízení tzv. krajských vlád v Čechách. Po pražském převratu a svolání samostatného československého státu dne 28. října 1918 se pak tyto odstředivé tendence projeví naplno, když čeští Němci vyhlásili provincii Deutschböhmen zahrnující sever a severozápad Čech a následně další tři další provincie s cílem připojit německé oblasti Čech, Moravy a Slezska k Německému Rakousku, které již 21. října vyhlásili německorakouští poslanci a o němž se předpokládalo, že se v budoucnu spojí s Německem.²³⁴ Ukazovalo se tak, že nebude lehké konsolidovat české území již se stávající německou menšinou stavící se do opozice vůči československému státu sotva byl prohlášen, natož kdyby se k českým zemím ještě měly přičlenit další oblasti široce obydlené Němci. Zpráva Maffie, kterou zasílal její vůdce Přemysl Šámal společně s Františkem Rambouskem v půli října 1918 do zahraničí, připomínala „*Nezapomínejte na Lužičany...*“, ale zároveň navrhovala, že „*snad by se dalo docílit spojení*

²³⁰ MASARYK, T. G. Všeněmecká střední Evropa, nebo nezávislé Čechy?, c. d., s. 189.

²³¹ MASARYK, T. G., *Nová Evropa*, s. 187.

²³² Tamtéž.

²³³ T. G. Masaryk Ed. Benešovi, dne 3. 11. 1918 (Washington D. C.), č. 5. In ŠOLLE, Z. (ed.), *Vzájemná neoficiální korespondence...*, c. d., s. 125.

²³⁴ Viz ŠEDIVÝ, I., *Češi, české země a Velká válka*, s. 328-329, 332-33, 347, 350.

[Lužice-pozn. N.B.] *s námi výměnou za Cheb, Rumburg a Šluknov.*²³⁵ To znamená, že domácí odboj stále na Lužici trval, byl však pod dojmem odtřediivých tendencí českých Němců i pro odstoupení některých německých oblastí včetně těch v severočeském šluknovském výběžku vytrčeném do německého území.

O částečném odstoupení německých území, což by se dotýkalo i hůře bránitelných severočeských výběžků, frýdlantského a šluknovského, uvažoval v bouřlivé podzimní době i Masaryk. Pokud by nešlo obhájit historické hranice, navrhoval „*ústupek na Grégrův plán (částečně)*“.²³⁶ Tím odkazoval na plán mladočeského předáka Julia Grégra z roku 1888 na rektifikaci hranic na severu, kdy by oblasti málo obydlené Čechy mohly být odstoupeny, čímž byly míněny právě severočeské výběžky. Ostatně na Grégrův plán umenšení německé menšiny v Čechách upozornil Masaryk již během války v *Nové Evropě*.²³⁷ Lužici, na kterou stále domácí odboj pomýšlel, však Masaryk definitivně pod dojmem událostí zavrhuje a realisticky staví do popředí obranu stávajících českých historických hranic před případným úsilím Německa přičlenit německé oblasti českých zemí, neboť „*necháme jim Lužičany, ergo oni nám Němce.*“²³⁸

Specifická je v plánech odboje role Uherské (Podkarpatské) Rusi. Kramář tuto oblast od počátku přičleňoval k Rusku, stejně tak o tom uvažoval v Seton-Watsonově memorandu Masaryk, když byla aktuální perspektiva brzkého příchodu ruských vojsk do Čech a budoucí stát měl dle plánu sousedit s Ruskem. O této variantě Masaryk uvažuje i po ruské únorové revoluci (1917), kdy v telegramu tehdejšímu ministru zahraničí ruské Prozatimní vlády Miljukovi píše ohledně svých úvah o reorganizaci Evropy o „*spojení haličských a mad'arských Rusínů s Ruskem.*“²³⁹ Prostor pro připojení Uherské Rusi otevřela až ruská prohra, byť Masaryk sám vzpomínal, že zpočátku to bylo „*jen zbožným přáním.*“²⁴⁰ Ovšem aktivita ohledně připojení Uherské Rusi k budoucímu Československu nevycházela z české strany, nýbrž ze strany rusínské a to konkrétně ještě nikoliv ze strany Rusínů žijících na území Uherské Rusi, ale ze strany Rusínů žijících v Americe, kteří od jara 1918 začali aktivně řešit otázku rusínského sebeurčení. To, že se američtí Rusíni, již se v Americe sdružovali na

²³⁵ Zpráva dra Šámala a dra Rambouska dru Benešovi do Paříže, v Praze dne 11. října 1918. In BENEŠ, E., *Světová válka a naše revoluce III*, s. 185.

²³⁶ T. G. Masaryk Ed. Benešovi, dne 3. 11. 1918 (Washington D. C), č. 5. In ŠOLLE, Z. (ed.), *Vzájemná neoficiální korespondence...*, c. d., s. 124.

²³⁷ MASARYK, T. G., *Nová Evropa*, s. 152.

²³⁸ T. G. Masaryk Ed. Benešovi, dne 7. 11. 1918 (New York), č. 9. In ŠOLLE, Z. (ed.), *Vzájemná neoficiální korespondence ...*, c. d., s. 134.

²³⁹ MASARYK, T. G., Telegram P. N. Miljukovi. In MARŠÁLEK, Z.; PICHLÍK, K. (eds.), *T. G. Masaryk: Válka a revoluce II*, s. 60.

²⁴⁰ MASARYK, T. G., *Světová revoluce*, s. 198.

konfesijní bázi, rozhodli pro připojení k Československu, nebylo zdaleka tak jednoduché. Ukazovalo se, že velká část řeckokatolických duchovních zůstávala i na jaře 1918 orientována prouhersky, aby tento postoj změnili v létě 1918, když se ukazovalo, že nově příchozí imigranti jsou proti habsburské monarchii a duchovní tak nechtěli kvůli zastávání prouherské pozice dostat církve do izolace.²⁴¹

Dne 23. července 1918 se v Homesteadu (Pensylvánie) sešli světští i církevní vůdci amerických Rusínů a vytvořili jednotnou Americkou národní radu Uhro-Rusínů. V rezoluci přijaté na závěr se vyslovili v případě zachování hranic Uherské Rusi pro autonomii v rámci Uher, pokud nebudou zachovány, tak chtěli spojení se svými bratry v Haliči a Bukovině či autonomii v blíže nespecifikovaném státě, ale na Československo tu nebylo vzpomenu.²⁴²

Hybatelem změny v prospěch „československého řešení“ se stal příchod agilního Grigorije Žatkoviče do vedení Americké národní rady Uhro-Rusínů. Dne 21. října se Žatkovič setkal s W. Wilsonem, jemuž přinesl memorandum týkající se řešení rusínské otázky a žádal pro Rusíny právo na sebeurčení. Wilson oproti původním propozicím zavrhl variantu autonomie v rámci Uher stejně jako možnost samostatného státu a poradil, aby se připojili k některému slovanskému státu a vstoupili do vytvářené Středoevropské demokratické unie.²⁴³ Právě u příležitosti jejího založení ve dnech 23.-26. října 1918 se setkal Žatkovič s Masarykem a debatovali ohledně připojení Rusi k československému státu. Z Masarykových pamětí vyplývá, že si byl vědom problémů, které mohou s připojením k československému státu Uherské Rusi nastat, i tak však Žatkovič a ostatní měli vyhodnotit, že připojení k československému státu je pro ně nejvíce žádoucí.²⁴⁴

Jak plyne z následného telegramu Benešovi, zajímal Masaryka ohledně připojení Rusi rozměr geopolitický: „*Uhro-Rusíni zde navrhuji federaci s naším státem. Kdyby bylo možné připojit Uhro-Rusíny k nám, byli bychom sousedy Rumunska.*“²⁴⁵ Zajímavé pro něj tak bylo sousedství s možným spojeneckým státem. Rumunsko opravdu posléze uzavře ve dvacátých letech s Československem vojensko-politické spojení, tzv. Malou Dohodu, do níž bude patřit i zde tolik zmiňovaný jugoslávský stát. Později, když se v období poválečné mírové konference začne ukazovat, že vztahy Československa s jeho sousedy-Polskem a Maďarskem-nebudou jednoduché, označuje Masaryk Podkarpatskou Rus za cestu jak,

²⁴¹ POP, I., T. G. Masaryk a otázka Podkarpatské Rusi v závěru první světové války a v době Pařížské mírové konference. In OPAT J. (ed.), *První světová válka, moderní demokracie a T. G. Masaryk*, s. 240-241.

²⁴² Tamtéž, s. 241.

²⁴³ Tamtéž, s. 241-242.

²⁴⁴ MASARYK, T. G., *Světová revoluce*, s. 199-200.

²⁴⁵ T. G. Masaryk Ed. Benešovi (Telegram), dne 28. 10. 1918, č. 3. In ŠOLLE, Z. (ed.), *Vzájemná neoficiální korespondence ...*, c. d., s. 121.

„zabránit Polákům a Maďarům v sousedství.“²⁴⁶ Vidí tak Rus jako strategickou bariéru bránící těsnému spojení a tím i obklíčení československého státu ze strany těchto dvou rivalů Čechů.

Dne 12. listopadu 1918 se ve Scrantonu na sjezdu Americké národní rady Uhro-Rusínů prosadilo „Žatkovičovo“ československé řešení rusínské otázky. Následně mělo připojení k československé republice potvrdit hlasování amerických rusínských farností a spolků dle klíče 1 hlas na 50 členů. Na základě tohoto hlasování bylo počtem hlasů 732 z 1102 rozhodnuto o přičlenění k československému státu. Druhá nejpůvodnější varianta-spojení s Ukrajinou-získala 310 hlasů a naopak celková nezávislost Uhro-Rusínů pouhých 27 hlasů.²⁴⁷ Tímto tak američtí Rusíni rozhodli o vlastním sebeurčení ve formě spojení s Československem. Mezi samotnými Rusíny na domácí půdě se však uvažovalo o jiných řešeních, mezi něž patřilo spojení se Západoukrajinskou lidovou republikou, Ruskem či dokonce autonomie v rámci Uher, aby až posléze utvořená pročeskoslovensky orientovaná Karpato-ruská národní rada vedená Antonem Beskidem rozhodla oficiálně dne 7. ledna 1919 o připojení Uherské Rusi k Československu a toto rozhodnutí předal následně Beskid československé vládě.²⁴⁸ Tímto se také finálně sjednotilo stanovisko rusínské emigrace a Rusínů žijících v Uherské Rusi.

Nezbývá než finálně zhodnotit Masarykovu koncepci. Předně nutno říci, že ze všech tří sledovaných segmentů české politiky se jeho koncepce stala vítěznou, co se týče rámce řešení české otázky. Maximum české oficiální reprezentace-požadavek spojení se Slováky v rámci habsburské monarchie-překonal záhy vnitropolitický vývoj, Kramářovu koncepci pak zase vývoj mezinárodněpolitický, neboť nebylo „jeho“ Ruska. Měla to tak být Masarykova koncepce samostatného československého státu, o níž bude sveden boj na mírové konferenci.

Z porovnání koncepce Kramáře a Masaryka ve vztahu k územní rozloze státu plynou dvě odlišné motivace. Zatímco Kramář chtěl získat zpět „odcizené“ části českého státu a zajistit tak pro český národ stát co největší, z čehož také plynul důraz na historickoprávní argumentaci, Masaryk chtěl českému národu zajistit především stát samostatný a soběstačný. Z toho plynulo, že historickým právem obhajoval najmě právní kontinuitu a územní integritu českých zemí. U zbylých územních nároků kladl důraz na jejich strategický význam pro projektovaný stát, ať už se jednalo o žádoucnost připojení území z důvodů hospodářských či geopolitických. A v neposlední řadě ho zajímala i etnicita tamního obyvatelstva, neboť

²⁴⁶ T. G. Masaryk Ed. Benešovi, dne 13. 7. 1919, č. 80. In Tamtéž, s. 303.

²⁴⁷ Zápis ze dne 24. 12. 1918 o hlasování amerických rusínských farností a spolků ve věci rusínského sebeurčení- Archiv Ministerstva zahraničních věcí (dále AMZV), Praha, Pařížský archiv (dále PA), č. 5125, kniha č. 52.

²⁴⁸ Viz POP, I., T. G. Masaryk a otázka Podkarpatské Rusi..., c. d., s. 243.

usiloval o to, aby minority v budoucím státě byly co nejmenší, což naopak Kramář opomíjel a projektoval tak ve výsledku stát, kde by ale pomalu Češi se Slováci byli v menšině. Oproti Kramářovi byl Masaryk také ochoten k ústupkům ohledně historických hranic českých zemí, ať již jakožto prostředku umenšení německé menšiny či jakožto politického ústupku, kdyby nešlo obhájit stávající historické hranice českých zemí. Agregoval-li Masaryk územní požadavky Kramáře, pak je zároveň neváhal v případě jejich další nežádoucnosti opustit (případ Lužice) či naopak necítil zvláštní potřebu je žádat (případ Kladsko). Shodným bodem obou programů bylo připojení Slovenska na základě přirozeného práva, koridor a rektifikace hranic v oblastech Dolních Rakous, byť tam se evidentně měl lišit rozsah tohoto území žádaného též na přirozenoprávním principu. Definitivní územní podobu nového státu však měla přinést až pařížská mírová konference.

3. Územní ambice české politiky a mírová konference v Paříži

V době válečné pracovala fantazie českých politiků ve vztahu k rozloze projektovaného státu na plné obrátky. Zatímco se však v této době jednalo z jejich strany o pouhé plány, kdy zkoušeli, co je a co není možné žádat a alternovali podle toho svůj program, tak doba poválečná a zejména blížící se mírová konference v Paříži znamenala, že politici museli přijít s uceleným, jasně vymezeným a hlavně také jednotným programem, za nějž budou na konferenci bojovat. Byla to doba, kdy se územní ambice českých politiků měly střetnout s realitou.

V Ženevě probíhala ve dnech 26.-31. října 1918 jednání mezi zástupci zahraničního a domácího odboje. Ta se odehrávala v období turbulentního vývoje na domácí půdě, kdy 28. října došlo nejdříve k svolání samostatného československého státu na české straně, k čemuž se o dva dny později přidali zástupci slovenských politických stran tzv. Martinskou deklarací, jež prohlásila Slováky za větev jazykově i kulturně-historicky jednotného československého národa a požadovala pro něj právo na sebeurčení.²⁴⁹

Během ženevských jednání došlo ke shodě na formě československého státu. Prohlášení nezávislosti československého národa prozatímní vládou československou (tzv. Washingtonská deklarace) vydané dne 18. října 1918, které koncipoval Masaryk a pod nějž se podepsal spolu s ostatními představiteli prozatímní exilové vlády Benešem a Štefáníkem, uvádělo základní charakteristiky budoucího samostatného československého státu včetně toho, že bude mít republikánské zřízení.²⁵⁰ To, že Československo bude republikou, však nebylo tak jednoznačné. Kramář od počátku plánoval, že stát bude monarchií v čele s ruskou dynastií. Tuto myšlenku neopustil ani na ženevských jednáních, kdy prohlásil, že je osobně pro monarchii a pomýšlel na dosazení některého ruského velkoknížete na trůn, jelikož předpokládal, že v Rusku padnou bolševici a navrátí se dynastie Romanovců.²⁵¹

Masaryk taktéž zpočátku války plánoval, že stát bude monarchií, což bylo v jeho případě motivováno nikoliv vnitřním přesvědčením, ale společenským cítěním.²⁵² V otázce dynastické ale nebyl na rozdíl od Kramáře konzistentní. Uvažováno tak bylo z jeho strany o ruské dynastii, což na počátku války podmínila perspektiva příchodu ruských vojsk do

²⁴⁹ Svolání zástupců slovenských politických stran hlásících se k československému státu-tzv. Martinská deklarace (30. 10. 1918), dok. č. 22. In GALANDAUER, J., *Vznik Československé republiky 1918*, s. 317-318.

²⁵⁰ Viz Prohlášení nezávislosti československého národa prozatímní vládou československou, v Paříži dne 18. října 1918, č. 181. In BENEŠ, E., *Světová válka a naše revoluce III*, s. 467.

²⁵¹ BENEŠ, E., *Světová válka a naše revoluce II*, s. 392.

²⁵² To zdůraznil Masaryk i ve svých pamětech: „*Sám jsem byl pro republiku, ale věděl jsem, že většina toho času byla na straně royalistické.*“ In: MASARYK, T. G., *Světová revoluce*, s. 22.

českých zemí a tehdy široce rozšířené rusofilské cítění obyvatelstva či přemýšlel o zmiňované personální unii se Srbskem. Masaryk dával oproti ruské dynastii přednost západní, např. anglické (princ Conaughtský), aby se snáze zavedl parlamentarismus po vzoru západním.²⁵³ Republikánské zřízení se jako návrh v jeho plánech objevuje prvně po porážce ruských vojsk na jaře 1915. Ve zmiňovaném memorandu *Všenecká střední Evropa, nebo nezávislé Čechy* (únor 1916), určeném Francouzům, píše, že „zřízení republiky by vyžadovalo podpory Francie.“²⁵⁴ Francie byla totiž v té době jedinou mocností na straně Dohody, která nebyla monarchií, ale republikou. Posléze v *Nové Evropě* z konce roku 1917, tedy období po pádu carismu a zavedení republiky, již píše, že „československý stát bude nepochybně republikou,“ jelikož „my staletí odvykli jsme mít krále.“²⁵⁵ A republika se také prosadila na ženevských jednáních, kde bylo též dohodnuto složení první československé vlády. Předsedou vlády byl odsouhlasen Kramář, ministrem zahraničí Beneš, Štefánik ministrem obrany ad. Masaryk byl přijat za prvního československého prezidenta.²⁵⁶ A právě Kramář a Beneš, v předchozí části práce představení jako muži odlišné koncepce řešení české otázky, se měli pod hlavičkou jednotného programu stát delegáty československého státu na pařížské mírové konferenci.

Československá vláda se začala na pařížskou mírovou konferenci připravovat velmi záhy. Již 29. listopadu byl zřízen Úřad pro přípravu mírové konference a dne 19. prosince byl přijat zákon povolující 10 milionů korun na přípravy k jednáním a později byla částka zvýšena na 30 milionů korun.²⁵⁷ Právě zde experti začali připravovat podklady sloužící k hájení československých územních požadavků na konferenci. To, jak se tyto požadavky rodily, dobře ukazují příslušné dochované písemnosti z tohoto úřadu, ale i delegace na mírové konferenci.

Ještě před oficiálním zahájením mírové konference dne 18. ledna 1919 se Benešovi podařil velký diplomatický úspěch v otázce hranic. Už 21. prosince 1918 uznala vláda francouzská, dne 7. ledna 1919 vláda britská a následně 8. ledna i vláda italská, že do rozhodnutí mírové konference je uznáno za území československého státu teritorium České koruny.²⁵⁸ S tímto úspěchem tak odjížděla do Paříže československá delegace. V rámci delegace byli jmenováni experti k jednotlivým otázkám geografickým, etnografickým a statistickým (Ant. Boháč, Adolf, Černý, Viktor Dvorský, Tomáš Stypa, Jozef Škultéty ad.), k otázkám historickoprávním (Jan Kapras), Těšínska a českého Slezska (Josef Lukeš), Lužice

²⁵³ BENEŠ, E., *Světová válka a naše revoluce II*, s. 29.

²⁵⁴ MASARYK, T. G., *Všenecká střední Evropa, nebo nezávislé Čechy?*, c. d., s. 190.

²⁵⁵ MASARYK, T. G., *Nová Evropa*, s. 159-160.

²⁵⁶ Bliže k výsledkům ženevských jednání viz BENEŠ, E., *Světová válka a naše revoluce II*, s. 394.

²⁵⁷ DEJMEK, J.; KOLÁŘ, F. (eds.), *Československo na pařížské mírové konferenci 1918-1920 I*, s. 24.

²⁵⁸ Tamtéž, s. 8.

(Arnošt Bart ad.), otázce rusínské (Ant. Beskyd), dále otázkám vojenským (Rudolf Kalhous), kartografickým (Jaroslav Pantoflíček, Jaroslav Salač ad.), právním (Jaroslav Kalláb, Jan Krčmář ad.), hospodářským (Jaroslav Preiss ad.), k otázkám průmyslu, obchodu, koloniálních záležitostí a plavbě (Jan Havlasa, Vladimír List, J. J. Dienelt ad.), otázkám železnic a plavebních cest (Ant. Klír ad.), církevním záležitostem (Marian Blaho), k otázkám dělnickým a sociálním (Josef Hudec, V. Rambousek ad.). Generálním tajemníkem delegace byl Štefan Osuský.²⁵⁹

Záhy se však začaly na konferenci ukazovat rozdíly mezi oběma československými delegáty-Kramářem a Benešem. Beneš, jenž se ukazoval jako obratný diplomat se smyslem pro politickou realitu, si poměrně brzy získal mezi západními politiky značnou reputaci, což mu nemálo usnadňovalo prosazování požadavků republiky.²⁶⁰ Naopak Kramář, jenž strávil část války ve vězení a nepohyboval se jako Beneš dlouhodobě mezi spojeneckými diplomaty, notně přecenil postavení československého státu a jeho možnosti zasahovat a ovlivňovat jednání mocností. Jeho představa, že bude oprávněn s mocnostmi jednat jako rovný s rovnými, vyústila v to, že nebyl na všech jednáních a ve všech kruzích vítaným hostem a nebyl přijímán jako rovnocenný partner.²⁶¹ Sám Beneš si pak na Kramářovo vystupování stěžoval na konferenci nepřítomnému Masarykovi: „*Kramář: naprosto nemožný. Dělá zde zle, nemá smyslu pro význam náš, své osoby, naši úlohu atd. Je deprimován, poněvadž myslil, jak mu budou dělat honneury, jak bude vším točit, jak bude mít význam a všechno v ruce, a vidí, že to tak není, že se musí bojovat a-pracovat, těžce pracovat. Nehrajeme zde žádnou roli, jak on myslím je to dle jeho mínění ponižující atd. (...). Má mentalitu Vídně, není člověk světový, ani ne evropský. Lidé už to vědí. Steed*²⁶² *včera mi už to výslovně řekl. Jsou zklamáni a překvapeni.*“²⁶³

Předběžný náčrt územních požadavků československé delegace zamířil na konferenci již před jejím oficiálním zahájením v memorandu ze dne 13. ledna 1919 vyjadřujícímu se k otázkám řešeným na konferenci. To se jako první se dotklo otázky lužickosrbské. Zmínilo, že Lužičané požadují nezávislost a dovolávají se československé ochrany, ale sám československý stát si tohoto území nežádá, je však morálně zavázán hájit jejich zájmy na

²⁵⁹ Podrobně viz Úplný seznam členů československé delegace na pařížské mírové konferenci-AMZV, Praha, PA, č. 4709, kniha č. 43.

²⁶⁰ DEJMEK, J., *Edvard Beneš I*, s. 233.

²⁶¹ LUSTIGOVÁ, M., *Karel Kramář*, s. 161.

²⁶² Míneň britský novinář Henry Wickham Steed.

²⁶³ Ed. Beneš T. G. Masarykovi, dne 3. 2. 1919 (Paříž), č. 25B. In ŠOLLE, Z. (ed.), *Vzájemná neoficiální korespondence...*, c. d, s. 177.

mírové konferenci.²⁶⁴ Už před zahájením konference se tak ukazovalo, že ne vše, co bylo jako požadavek artikulováno za války, se dostane mezi oficiální požadavky československé delegace v Paříži. Představy Lužičanů však byly evidentně jiné. Interní zpráva pro ministra zahraničí Beneše z 5. prosince 1918²⁶⁵ uvádí, že Lužičané by si přáli připojit jimi obývané území (nikoliv tedy celou Lužici) ke šluknovskému výběžku a také prosí, aby československá vláda podpořila jejich zájmy na mírové konferenci, což vyjadřovalo přiložené memorandum lužickosrbského Národního výboru z 18. listopadu 1918, které dále uvádělo, že jedině připojením k československému státu bude zajištěna budoucnost lužicko-srbského národa. Dočasným zastupováním lužickosrbských zájmů byl v memorandu pověřen Adolf Černý, známý český sorabista, jenž je jakožto člen československé delegace v Paříži podepsán pod množstvím podkladových materiálů k otázce lužickosrbské. Předseda lužickosrbského výboru Arnošt Bart, podepsaný pod memorandumem, se pak sám stal členem československé delegace.

Další body v memorandu z 13. ledna reflektovaly požadavky nám známé z válečných plánů obou odbojových kruhů, ovšem zdaleka ne v tak dalekosáhlé formě, jakou v případě Pruského Slezska prezentoval za války Kramář. Jednalo se o úpravy hranic v Kladsku a Ratiboři, internacionalizaci (zmezinárodnění) železničních drah (např. dráha na jih Praha-Bratislava-Terst) a problém sousedství Čechoslováků a Jugoslávců, tedy koridoru spojujícího území slovenské s jihoslovanským. Navrhnutá byla i internacionalizace Labe. Zajištění spojení s mořem na jihu ať už koridorem či jiným způsobem (dráhou) se stalo jedním z hlavních cílů československé delegace na konferenci. Ostatně již těsně po říjnovém převratu zmínil koridor v memorandu z počátku listopadu pro spojenecké vlády Beneš, jenž oddělení Němců a Maďarů prezentoval jako cestu ke snadnějšímu uplatnění mírových podmínek vůči oběma těmito nepřátelským národům.²⁶⁶ Koncem ledna 1919 vyjádřil hospodářskou nezbytnost průniku na jih Masaryk: „*Potřebujeme cesty k moři. Tohoto přístupu můžeme dosíci na jihu. Je nám úplně lhostejno, kde a jak tohoto přístupu dosáhneme. Na každý způsob*

²⁶⁴ Memorandum československé delegace na pařížské mírové konferenci o zájmech Československa týkajících se projednávaných problémů, datováno 13. 1. 1919-AMZV, Praha, PA, č. 4994, kniha č. 50. Též in DEJMEK, J.; KOLÁŘ, F. (eds), *Československo na pařížské mírové konferenci 1918-1920 I*, s. 157-158.

²⁶⁵ Interní zpráva pro ministra zahraničí Edvarda Beneše týkající se prosby Lužických Srbů o podpoření jejich zájmů na mírové konferenci v Paříži a obsahující memorandum lužického Národního výboru vyslovující přání připojit se k Československu, datováno 5. 12. 1918-AMZV, Praha, PA, č. 5018, kniha č. 51. Též in DEJMEK, J.; KOLÁŘ, F. (eds), *Československo na pařížské mírové konferenci 1918-1920 I*, s. 103-104.

²⁶⁶ Memorandum ministra zahraničí prozatímní vlády Edvarda Beneše Spojencům o situaci v československých zemích a habsburské monarchii, v Paříži dne 3. listopadu 1918, č. 204. In BENEŠ, E., *Světová válka a naše revoluce III*, s. 489.

musíme dostat železnici, která nám tento přístup umožní.“²⁶⁷ Finální roli v prosazení požadavků však měla sehrát jednání mírové konference.

Hlavní československé požadavky, které současně vyšly ve formě memorand, prvně a nejobsáhleji prezentoval dne 5. února 1919 před Radou desíti²⁶⁸ ve více než tříhodinovém exposé Edvard Beneš.²⁶⁹ Beneš v memorandech vycházel z podkladů připravovaných pražským úřadem pro přípravu a experty československé delegace, ale byl to on, kdo jim vtiskl konečnou podobu.²⁷⁰ Podívejme se nyní na ta týkající se československých teritoriálních požadavků a na argumenty, jež měly přesvědčit dohodové státníky, aby Československu přiřkli žádaná území.

Jádro územních požadavků bylo shrnuto v *Memorandu č. 2: Teritoriální požadavky Československé republiky*, jenž bylo jakýmsi úvodním textem k sérii tematických memorand, která se věnovala konkrétním požadavkům. V první části tohoto memoranda byl popsán historickoprávní a teritoriální vývoj českého státu do dob Velké Moravy do 19. století. Text sice přiznával, že kvůli habsburské politice český stát v 18. a 19. prakticky zanikl, ale v teoretické rovině stále byla habsburskými panovníky v jejich aktech uznávána právní existence českého státu a nezávislost české Koruny. Na základě historické tradice českého státu tvořeného zeměmi Koruny české (Čechami, Moravou a Slezskem) a jeho nepřerušené právní kontinuity pak musí tyto země ve svých historických hranicích tvořit základ republiky Československé.²⁷¹ Stejně jako za války, tak i nyní byla historickým právem hájena právní existence a integrita českého státu v hranicích zemí Koruny české.

Problematiky integrity českých zemí se úzce dotýkalo *Memorandum č. 3: Problém Němců v Čechách*, které do velké míry-byť rozpracovaněji-kopírovalo nám známé argumenty Masaryka v prospěch udržení jednoty českých zemí vůči případným snahám o secesi oblastí Čech s německým živlem, což bylo velmi aktuální i během mírové konference. Prakticky od svého ustanovení v listopadu 1918 totiž usilovala nová rakouská republikánská vláda Karla Rennera o připojení německých oblastí českých zemí k Rakousku a podporovala tak od

²⁶⁷ Prezident Masaryk o některých časových otázkách. In FEJLEK, V.; VAŠEK, R. (eds.), *T. G. Masaryk: Cesta demokracie I*, s. 77.

²⁶⁸ Nejvyšší orgán mírové konference, tvořena vždy dvěma zástupci vítězných států-USA, Francie, Velké Británie, Itálie a Japonska.

²⁶⁹ DEJMEK, J.; KOLÁŘ, F. (eds.), *Československo na pařížské mírové konferenci 1918-1920 I*, s. 26.

²⁷⁰ DEJMEK, J., *Edvard Beneš I*, s. 235.

²⁷¹ Mémoire No 2. :Les revendications territoriales de la république Tchécoslovaque. I. Bohême, Moravie, Silésie. In RASCHHOFFER, H. (ed.), *Die tschechoslowakischen Denkschriften für die Friedenskonferenz von Paris 1919/1920*, s. 36-42.

počátku separatistické snahy českých Němců zaštitěné wilsonovským heslem práva na sebeurčení národa, které se projevíly hned po pražském říjnovém převratu.²⁷²

Memorandum proto uvádělo, že populace česká je značně promíšená s německou a nejsou tak skoro žádné čistě německé oblasti a upozorňovalo zároveň na diskontinuitu německých oblastí, která tudíž nemohou z geografických důvodů vytvořit jednotnou provincii. Proti případné snaze vyčlenit severočeská německá území argumentovalo ekonomickými důvody, tedy životní důležitostí tamního hutnického, textilního či důlního průmyslu pro hospodářskou soběstačnost a prosperitu Československa a dále důvody strategickými, neboť stávající hornaté hranice Čech tvoří přirozenou a nutnou ochranou bariéru, což dostatečně prokázala i historie, a bez této bariéry by byly Čechy vydány napospas Němcům. Dále byly zmíněny důvody politické, kdy bylo poukázáno na to, že Němci se v Čechách usazovali uměle jako kolonisté, ovšem v 19. století se situace obrací a dříve německé oblasti a města se čechizují, což je podpořeno i značnou migrací českého živlu do těchto regionů za prací a dochází tak k jejich vzájemnému ekonomickému propojování se zbytkem Čech.²⁷³

Samostatné memorandum bylo věnováno problému Těšínska. Ohledně Těšínska signalizoval již za války ochotu k ústupku z historické hranice českých zemí Masaryk, který měl na mysli hlavně ekonomický a strategický význam tohoto území pro budoucí stát. Těšínské uhelné zásoby pro něj byly důležité i jakožto mocensko-vlivový faktor, což plyne z jeho dopisu Benešovi: „*Musíme mít Karvín (uhlí): když budeme mít dostatek uhlí budeme moci zásobovat Vídeň, B[uda]pešť a Bavorsy a tím budeme mít vliv na tyto státy.*“²⁷⁴ Na jaře 1918 navrhl Beneš kompromisní návrh zástupci Poláků Dmowskému s tím, že hranicí mezi oběma státy by byla řekla Visla, leč k uskutečnění dohody nedošlo.²⁷⁵ Československo tak mělo ve věci Těšínska upadnout do vleklých sporů se státem, o němž ještě v *Nové Evropě* Masaryk psal, že „*tato válka musí oba národy spojit ku promyšlenému společnému postupu.*“²⁷⁶ Místo spojence však získávalo Československo v Polsku rivala.

Memorandum č. 4: Problém Těšínského Slezska je psáno jako obrana proti polským nárokům založeným na přirozeném právu, které vycházely z tamní převahy polského živlu. Memorandum proto shrnovalo několik argumentů pro ponechání Těšínska Československu.

²⁷² Viz DEJMEK, J.; KOLÁŘ, F. (eds.), *Československo na pařížské mírové konferenci 1918-1920 I*, s. 6-9.

²⁷³ Mémoire No. 3.: Le problème des Allemands de Bohême. In RASCHHOFFER, H. (ed.), *Die tschechoslowakischen...* c. d., s. 84-98.

²⁷⁴ T. G. Masaryk Ed. Benešovi, dne 5. 1. 1919, č. 27. In ŠOLLE, Z. (ed.), *Vzájemná neoficiální korespondence...* c. d., s. 148. Karvínem je míněna Karviná.

²⁷⁵ BENEŠ, E., *Světová válka a naše revoluce II*, s. 97.

²⁷⁶ MASARYK, T. G., *Nová Evropa*, s. 162.

Jednalo se především o historické právo, kdy bylo Těšínsko představené jako historická a integrální část českých zemí. Druhým zásadním argumentem pak byl argument ekonomické potřeby Těšínska pro stát. Zde byl zdůrazněn životní význam těšínských uhelných pánví pro český průmysl. V neposlední řadě byla vyzdvížena strategická důležitost a dopravní nezbytnost bohumínsko-košické dráhy, která procházela územím nárokováným Polskem, a jež jako jediná spojovala české země se Slovenskem.²⁷⁷ Z důležitých argumentů je třeba ještě vyzdvihnout důvody politické, neboť kromě toho, že absence dráhy by znemožnila kontakt ekonomický a politický mezi oběma částmi země, tak by zároveň absence uhelných dolů a závislost na případných dodávkách z Polska činila stát předmětem libovůle jeho souseda.²⁷⁸

Přestože memorandum žádalo celé Těšínsko, bylo jasné, že dojde k jeho rozdělení a argumentace historickým právem se tak ukazovala bezpředmětnou. O tom, jak bude rozděleno, se táhly dlouho debaty a vyřešeno to bylo finálně až konferencí ve Spa roku 1920, která Československu přiřkla z ekonomického a strategického hlediska to nejdůležitější, když na území českých zemí zůstal jak karvinský uhelný revír tak i kontrola bohumínsko-košické dráhy po celé délce jejího průběhu.²⁷⁹ S rozdělením Těšínska se nikdy nesmířil Kramář, jenž na něj stále hleděl jako na české území.²⁸⁰ Byl to ostatně on, kdo do memoranda prosadil formulaci zdůrazňující nárok na celé Těšínsko z důvodů historických.²⁸¹ Pro Kramáře se tak Těšínsko navždy stalo „odcizenou“ částí českého státu.

Požadovány byly dále úpravy hranic s Německem a Rakouskem, které v zásadě odrážely požadavky prezentované Masarykovou ženevskou mapou. Ty zběžně načrtla druhá část memoranda *Teritoriální požadavky Československé republiky*. Navržena byla rektifikace historických hranic v oblasti Ratibořska, Kladska a v Dolních Rakousích v oblasti regionu kolem města Gmünd-Cmunt (tedy v oblasti Vitorazska), jímž procházela důležitá železniční trasa a také v severních oblastech Moravského Pole (Valticko). Všechny požadavky byly argumentačně založeny na národnostním (přírozenoprávním) principu, v souladu s čímž memorandum uvádělo, že se jedná o oblasti obydlené českou menšinou. Zároveň byly zmíněny případné možné územní kompenzace za případné rektifikace hranic v prospěch

²⁷⁷ Lapidárně shrnul potřebnost dráhy Masaryk: „...máme-li Karvín, potřebujeme dráhu z Bohumína-Jablunkov-Košice. Jak jinak převážet a rozvážet uhlí?“. In: T.G. Masaryk Ed. Benešovi, dne 5.5.1919, č. 52B. In ŠOLLE, Z. (ed.), *Vzájemná neoficiální korespondence*..., c. d., s. 248.

²⁷⁸ Mémoire No. 4: Le problème de la Silésie de Teschen. In RASCHHOFFER, H. (ed.), *Die tschechoslowakischen* ..., c. d., s. 111-124.

²⁷⁹ ŽÁČEK, R., *Slezsko*, s. 152.

²⁸⁰ LUSTIGOVÁ, M., *Karel Kramář*, s. 223.

²⁸¹ ČAPKA, F., *Versailleská mírová konference a Československo*, s. 11.

Československa-malé modifikace na hranicích s Bavorskem, Saskem či Pruským Slezskem.²⁸²

Rektifikacím hranic s Německem a Rakouskem se poté blíže věnovalo speciální *Memorandum č. 10: Problémy s rektifikací hranic československých a německo-rakouských*. V návaznosti na druhé memorandum zdůraznilo národnostní princip a požadovalo tak reintegraci českého a slovenského obyvatelstva z Rakous a Pruského Slezska do československého státu, aby mohla být pokud možno všechna československá populace zahrnuta ve svém národním státu.²⁸³ Toto se týkalo již zmíněné oblasti Moravského Pole v Dolních Rakousích (Valticka) a taktéž oblasti Vitorazska s železničním uzlem Gmünd, kdy byl etnický argument podpořen i tím, že region je nezbytný pro ekonomický rozvoj Československa a byla připomenuta jeho historická přináležitost k českému státu.²⁸⁴ Historických hledisek tedy mělo být využíváno v argumentaci všude, kde to bylo možné. Oblastí Valticka pak navíc probíhala důležitá železnice Břeclav-Znojmo, jejíž část by jinak zůstala v Rakousku.

Na základě čl. 27, odst. 6 Saintgermainské mírové smlouvy z 10. září 1919 pak bylo do velké míry těmto požadavkům vyhověno, když byla Československu dána oblast Valticka a část Vitorazska, včetně západní části Gmündu s nádražím a železničními závody.²⁸⁵ V připojení obou oblastí hrály roli právě komunikační a národnostní důvody, nebyla však nepovšimnuta ani zmíněná dřívější přináležitost Vitorazska k českému státu.²⁸⁶

Dále byly požadovány drobné rektifikace žádané ze strategického hlediska na hranicích s Pruským Slezskem, Saskem a Bavorskem. Výměnou za zarovnání českých hranic připojením německých oblastí byla nabízena kompenzace ve formě odstoupení ašského výběžku buď Sasku či Bavorsku, což bylo označeno za náhradu dostatečnou, neboť ašský region měl být jeden z nejlidnatějších a nejbohatší v českých zemích. V případě možnosti přímého sousedství Čech s Lužickými Srby byla žádána část saského území, která by vyplnila mezeru mezi lužickosrbským etnicky vymezeným teritoriem a Čechami, čímž by byl

²⁸² Mémoire No. 2. Les revendications territoriales... II. Rectification des frontières de la Bohême, de la Moravie et de la Silésie. In RASCHHOFFER, H. (ed.), *Die tschechoslowakischen ...*, c. d, s. 42-44.

²⁸³ Mémoire No. 10: Problèmes des rectifications des frontières Tchécoslovaques et Germano-Autrichiennes. I. La position de la question. In Tamtéž, s. 277-278.

²⁸⁴ Mémoire No. 10: Problèmes des rectifications... II. Rectifications de la frontière touchant la Basse et la Haute-Autriche. In Tamtéž, s. 278-285.

²⁸⁵ Viz *Conditions of Peace with Austria. Treaty of Peace between the Principal Allied and Associated Powers, 15. 9. 1919*. [online]. cit. [2012-4-18] Dostupné z WWW:

<http://archive.org/stream/conditionspeace00austgoog#page/n31/mode/2up>

²⁸⁶ KAPRAS, J., *O českém státě za války a po válce*, s. 144.

usnadněn vzájemný styk. Na oplátku bylo pro Sasko jako kompenzace nabízeno odstoupení frýdlantského výběžku.²⁸⁷

Na zachování stávající historické hranice tak československá delegace netrvala absolutně. Benešova zpráva do Prahy z počátku

března 1919 zmiňovala návrhy ze strany Britů, Francouzů a Američanů na drobné strategicky odůvodnitelné koncese, týkající se i právě zmíněného ašského a frýdlantského výběžku, avšak zároveň zdůrazňovala, že „*to v ničem neprejudikuje našemu principiálnímu stanovisku státního práva, poněvadž by to byla koncese úmyslná a zároveň výměna za jiné větší území, zejména v Horním Slezsku, Kladsku a jinde.*“²⁸⁸ Sám Beneš byl - stejně jako Masaryk - ochoten z národnostních důvodů slevit z historických hranic, kde to ze strategického hlediska bylo vhodné, byť oficiálně hájil hlavně územní nároky. V neoficiálních rozhovorech však dával na konferenci najevo ochotu k určitým ústupkům částí českého pohraničí, najmě některých výběžků, čímž chtěl umenšit počet Němců v republice.²⁸⁹ Obdobné záměry s českým územím měla i americká delegace, jež preferovala etnický princip. Ta kromě zmíněných dvou výběžků navrhovala odstoupit i výběžek šluknovský a dokonce i Chebsko jako cestu k umenšení německého živlu, což se však setkávalo se silným odporem Francouzů, kteří naopak nechtěli žádné velké ústupky Němcům.²⁹⁰

Ratibořska, na nějž pomýšlel za války jak Kramářův tak Masarykův kruh, se týkalo samostatné *Memorandum č. 8: České Horní Slezsko (Ratibořský region)*. V prospěch připojení tohoto hornoslezského území byla uváděno několik argumentů. Hledisko historickoprávní, které se přímo v tomto případě nabízelo, představilo českou hornoslezskou oblast jako historickou součást českého státu, která ač byla násilně odtržena roku 1742 Pruskem, si zachovala svůj český charakter. Hledisko etnografické, které ostatně bylo v souladu s úvodním memorandem k teritoriálním otázkám součástí všech memorand s nároky vůči Německu, uvádělo, že nárokováná hornoslezská oblast na levém i pravém břehu řeky Odry, je obydlená českým živlem, konkrétně tzv. Moravci. Kromě tohoto „návratu Čechů zpět do vlasti“ bylo zmíněno i ekonomické hledisko. To bylo dokonce v textu podtrhnuto jako to nejdůležitější, neboť velice lákaly tamní uhelné zásoby. Memorandum tak rovnou uvádělo, že Československo jako průmyslový stát potřebuje uhlí, na které je Horní Slezsko bohaté.

²⁸⁷ Mémoire No. 10: Problèmes des rectifications... III. Rectification des frontières touchant la Silésie prussienne.; IV. Rectifications de la frontière touchant la Saxe; V. Rectification de la frontière touchant la Bavière. In RASCHHOFER, H. (ed.), *Die tschechoslowakischen...*, c. d., s. 286-297.

²⁸⁸ Zpráva ministra zahraničních věcí ČSR E. Beneše zahraničnímu výboru Národního shromáždění o jednání mírové konference o otázkách týkajících se Československa, datováno 7. 3. 1919, č. 140. In DEJMEK, J.; KOLÁŘ, F. (eds.), *Československo na pařížské mírové konferenci 1918-1920 I*, s. 246.

²⁸⁹ DEJMEK, J., *Edvard Beneš I*, s. 240.

²⁹⁰ PERMAN, D., *The Shaping...*, c. d., s. 144-145.

Požadován byl uhelný revír rybnický, tedy dle textu jen nepatrná část revíru hornoslezského, neboť - jak bylo uvedeno - republika potřebuje toto uhlí, jelikož ostravské uhelné zásoby se brzy vyčerpají. Zároveň memorandum uvádělo, že v oblastech na východ od Rybníku jsou solné doly, které Československo na svém území nemá. V souladu s tímto byly žádány hornoslezské oblasti i z důvodů hospodářské soběstačnosti státu.²⁹¹

Vidina zisku uhelných zásob byla pro české politiky velmi lákavá. Kramář proto psal z Paříže Masarykovi o možnosti řešit spor s Poláky o Těšínsko formou případné směny části Těšínska za kus Horního Slezska: „*Pro mne by transakce byla možná jen tak, že by nám dali celé Těšínsko a my bychom zároveň smluvili se s Poláky o výměně za kus Horního Slezska, o které já zde nejvíc usiluji, poněvač to je ohromné bohatství uhelné, daleko větší než na Těšínsku. (...) Ovšem za levý břeh Odry, kde jsou naši Češi, bych nedal z Těšínska nic, poněvač tam uhlí není.*“²⁹² Ekonomický aspekt byl pro Kramáře evidentně podstatnější než české etnikum a ukazovalo to tak, že strategický kalkul hrál velkou roli při stanovování teritoriálních požadavků.

Ambice připojit hornoslezské oblasti k Československu se nesetkávaly se souhlasem celé československé delegace. Jan Kapras napsal, že hranice stanovená od Žárova-Ratiboře-Rybníku po severní kraje Hlubčicka s Hlubčicemi by znamenala zbytečnou zátěž československého státu o dalších 40-50 tisíc Němců, a proto byl on i Viktor Dvorský proti.²⁹³ A československé nároky se nakonec na mírové konferenci nepodařilo prosadit, když Československá republika získala z Horního Slezska pouze oblast kolem města Hlučín (Hlučínsko).

Nároky na Kladsko, které od počátku toužil připojit Kramář, shrnovalo *Memorandum č. 9: Problém území Kladska*. V prospěch zisku Kladska bylo zmíněno několik argumentů. První vycházel z historického práva, zmiňoval historickou přináležitost Kladska k českému státu. Druhý stejně klasický argument přirozenoprávní vycházel z toho, že část území Kladska je obydlena českým živlem, přičemž počet Čechů byl odhadnut na 20 tisíc. Dalším argumentem byl argument strategický, kdy by dle memoranda byly české země díky přičlenění Kladska lépe bráněny proti německé invazi, neboť v současnosti tvoří Kladsko základnu pro německý útok směrem na Olomouc, Hradec Králové a Pardubice. S Kladskem by se zkrátila česko-německá hranice a Němci by přišli o železniční trať a možnost připravit

²⁹¹ Mémoire No. 8: La Haute Silésie Tchèque (Région de Ratibor). In RASCHHOFFER, H. (ed.), *Die tschechoslowakischen ...*, c. d., 256-265.

²⁹² K. Kramář T. G. Masarykovi, dne 6. května 1919 (Paříž), č.224. In BÍLEK, J. a kol. (eds.), *Korespondence...*, c. d., s. 363. Slovo „levý“ již bylo v dopise označeno kurzívou.

²⁹³ KAPRAS, J., *O českém státě za války a po válce*, s. 126.

ke shromáždění armádu. Prezentovány byly dvě varianty rozsahu možného územního zisku. První varianta (menší) počítala i s kompenzací za kladská území ve formě javornického výběžku spolu s městy Javorník a Frýdberk. Druhá varianta (větší) prohlašovala, že z důvodů ekonomických a strategických lze požadovat celou oblast Kladska.²⁹⁴ Zřejmě zde nepanovala shoda, jak velké území žádat, a proto bylo ponecháno případné rozhodnutí na spojeneckých státnících.

Kladsko se nakonec součástí Československa nestalo. Koncem března bylo schváleno, že hranice českých zemí budou kopírovat historické hranice s tím, že k nim kromě území dolnorakouských (Valticko, část Vitorazska) budou přičleněna území Kladska a Ratibořska, ovšem Američané si stále představovali odstoupení jak ašského, šluknovského a frýdlantského výběžku, tak i Chebska.²⁹⁵ Nakonec se, vzhledem k panujícím rozporům, Nejvyšší Rada (tehdy už pouze Rada čtyř) rozhodla 4. dubna 1919 pod vlivem Francie pro zachování hranic českých zemí, tak jak byly k 3. srpnu 1914 mezi Německým císařstvím a Rakouskem-Uherskem, což následně zakotvila i mírová smlouva z Versailles.²⁹⁶

Tím tak byla v zásadě opětovně potvrzena varianta, které dosáhl již před začátkem konference Beneš a jediným územním ziskem od Německa se tak stala malá oblast Hlučínska. Také se tímto ale zároveň vyřešily snahy rozštěpit české země dle etnického klíče.

Co se týče oblasti Lužice, tak zde československá delegace v duchu memoranda z ledna 1919 ani nadále nestavěla otázku lužickosrbskou jako územní požadavek, ale jako otázku morální povinnosti podpořit své slovanské bratry a sestry a nedopustit jejich rozpuštění mezi německým živlem. Beneš požadavky Lužičanů na konferenci prezentoval v *Memorandu č. 7: Lužičtí Srbové*. To obsáhle přiblížilo historii Lužických Srbů, neboť se v celku pochopitelně dala předpokládat malá znalost této otázky. Memorandum, prezentující názory Lužických Srbů, žádalo nezávislý lužický stát spojený s Československem, s nímž jsou stále propojeni právními a ústavními svazky a odvolávalo se na wilsonovské právo národa na sebeurčení.²⁹⁷ Obrátily se tak role. Zatímco předtím to byli čeští politici, kteří v otázce Lužice argumentovali historickým právem a usilovali její připojení, nyní o to samé a stejnými prostředky usilovali Lužičané. Ovšem při prezentaci vlastních tj. československých teritoriálních požadavků v již zmíněném druhém memorandu navrhoval Beneš ohledně

²⁹⁴ Mémoire No. 9: Le problème de la région de Glatz. In RASCHHOFER, H. (ed.), *Die tschechoslowakischen...*, c. d., s. 266-274.

²⁹⁵ PERMAN, D., *The Shaping...*, c. d., 153-154.

²⁹⁶ Viz Tamtéž, s. 174-176.

²⁹⁷ Mémoire No. 7: Les Serbes de Lusace. In RASCHHOFER, H. (ed.), *Die tschechoslowakischen...*, c. d., s. 228-248.

Lužických Srbů, že je „*nutné žádat pro ně úplnou autonomii.*“²⁹⁸ Ostatně zpráva československé delegace do Prahy o průběhu jednání na konferenci v otázce lužickosrbské ze 13. února 1919 zdůraznila: „*Hlavně vyhýbáme se řešení ve formě anexe.*“²⁹⁹ To tak značilo, že delegace zaujímal ve vztahu k Lužici značně rezervovaný postoj.

Důvody, proč se situace nevyvíjela po válce pro Lužické Srby příznivě, se pokusil najít Kapras, sám původně proponent spojení Lužice s českými zeměmi. V proměně českého postoje hrála roli poloha Lužice. Masarykovo pojetí Lužice jako strategického nástroje namířeného proti Berlínu bylo totiž nástrojem dvousečným. Kapras zmiňuje, že čeští členové delegace viděli krajně nepříznivou polohu země, tvořící klín do Německa až k Berlínu, a přetínající všechny podstatné spoje mezi východem a západem Německa, čímž bylo jasné, že připojení na rumburský (šluknovský) výběžek nepůjde, neboť by se krajina nedala vojensky chránit a byla by nebezpečná pro mír a existenci státu.³⁰⁰ Do karet Lužičanům nehrálo ani to, že během války o nich nebylo slyšet a u mnohých Britů a Američanů to vyvolávalo dojem, že jde o spolek lidí, kteří se pod pláštěm slovanské národnosti chtějí vyvléci z důsledků války pro Německo a k tomu navíc měly skoro všechny spojenecké státy malé menšiny a příklad Lužice by v tomto kontextu nemusel působit příznivě.³⁰¹ Požadavky Lužických Srbů nakonec neměly dojít na mírové konferenci naplnění.

Hlavním požadavkem vůči Uhrám bylo připojení Slovenska k českým zemím na základě přirozeného práva, tato alfa a omega teritoriálních požadavků jdoucích nad rámec českých zemí. V případě Slovenska na rozdíl od jiných území nešlo na konferenci o to, jestli má být připojeno, ale v jakém rozsahu. Již během války byli totiž Češi a Slováci uznáni státy Dohody za národ spojenecký a českým zemím se Slovenskem bylo přiřknuto právo na samostatnost.³⁰²

Důkladně se věnovalo problému Slovenska Benešem prezentované *Memorandum č. 5: Slovensko. Požadované území na Slovensku*. Memorandum podrobně popsalo začlenění Slováků do Uher a jejich následný vývoj v jejich rámci, včetně popisu národnostního útlatku ze strany Maďarů, jemuž byli Slováci vystaveni od poloviny 19. století, kritice podrobilo

²⁹⁸ Mémoire No. 2. :Les revendications territoriales...VII. Les Serbes de Lusace et les Tchecoslovaque de Vienne. In Tamtéž, s. 80.

²⁹⁹ Situační zpráva z pařížské konference mírové zaslaná československou delegací zahraničnímu výboru Revolučního Národního shromáždění, datováno 13. 2. 1919- AMZV, Praha, PA, č. 4710, kniha č. 43. Též in DEJMEK, J.; KOLÁŘ, F. (eds), *Československo na pařížské mírové konferenci 1918-1920 I*, s. 215-217.

³⁰⁰ KAPRAS, J., *Lužice jako menšina*, s. 19.

³⁰¹ Tamtéž, s. 19-20.

³⁰² Souhrnně o těchto uznáních viz Benešova zpráva do Prahy o uznáních, jichž se dostalo československé Národní radě a armádě od spojenců..., v Paříži dne 11. 9. 1918, č. 58. In BENEŠ, E., *Světová válka a naše revoluce III*, s. 169-175.

situaci ve školství, kulturní i ekonomickou opresi Slováků a odsudku se dostalo i maďarským předválečným národnostním statistikám. Nutno říci, že v dramatickém líčení života Slováků pod maďarskou knutou memorandum příliš nepřehánělo. Memorandum také poprvé podrobně vymezovalo území, které měla slovenská větev československého národa obývat.³⁰³ Hranice, které byly stanoveny dle převahy slovenského živlu, však vedly k rozporným reakcím nejen ze strany spojeneckých států (a pochopitelně Maďarů), ale i z české strany, o čemž ještě bude řeč.

Tematická část úvodního druhého memoranda shrnujícího československé teritoriální požadavky označovala za naprosto nezbytné, aby hranici mezi Maďary a Slováky tvořil také Dunaj. Díky této hranici se republika stane dunajským státem, což bude mít nedozírné důsledky politické a ekonomické, neboť bez dunajské hranice by Československo bylo zbaveno základu, jenž je nezbytný pro jeho budoucí postavení ve Střední Evropě, a který mu umožní ekonomicky a politicky prosadit vůči Maďarům, Němcům, ale i ostatním sousedům.³⁰⁴ Velmi tak záleželo, aby jižní hranice vedla po této strategické vodní cestě. To také úzce souviselo i s ponecháním Bratislavy, města na Dunaji, Slovákům. Bratislava totiž nezapadala do pojetí hranic Slovenska jako hranic etnografických, neboť Slováci v ní byli v menšině.³⁰⁵ Potřebu Dunaje a Bratislavy z ekonomického hlediska zdůraznil v rozhovoru Masaryk: „*Ale třebaže město [Bratislava-pozn. N.B.] je rasově smíšené, je metropolí rozsáhlého zemědělského území, zcela obydleného Slováky, jímž je přirozeným tržištěm a přístavem. Jeho poloha jako jednoho z dunajských přístavů dodává jeho připojení k Československé republice největší důležitosti, neboť tato země, vysoce průmyslově a obchodně vyspělá, obklopená horami, odříznutá od moře, musí mít přístav na velké říční tepně, jinak by se její přírodní zdroje nemohly uplatnit.*“³⁰⁶

Rozsah žádaného slovenského území se nesetkal s úplnou podporou. Velké spory vypukly o úrodnou oblast Žitného ostrova, kterou žádalo Československo, ale jež byla obydlena hlavně Maďary, což se poněkud míjelo s etnografickým vymezováním hranic dle převahy Slováků. Pro jeho začlenění byli Francouzi, avšak Američané a Italové ho chtěli nechat Maďarům, zatímco Briti byli nejednotní.³⁰⁷ Vůči začleňování území s velkými

³⁰³ Mémoire No. 5.: La Slovaquie. Le territoire revendiqué de la Slovaquie. In RASCHHOFFER, H. (ed.), *Die tschechoslowakischen...*, c. d., s. 156-205.

³⁰⁴ Mémoire No 2. :Les revendications territoriales...III. La Slovaquie. In Tamtéž, s. 52

³⁰⁵ Tím, že město bylo většinově německé a maďarské, se československá delegace v oficiálním memorandu netajila, zdůrazňovala však, že předměstí je celé slovenské a město bylo vždy považováno za hlavní město Slovenska. Viz Tamtéž, s. 52.

³⁰⁶ Rozhovor zpravodaje Timesů s prezidentem Masarykem. In FEJLEK, V.; VAŠEK, R. (eds.), *T. G. Masaryk: Cesta demokracie I*, s. 66-67.

³⁰⁷ PERMAN, D., *The Shaping...*, c. d., s. 137.

maďarskými minoritami se stavěl i Masaryk, jenž tak zůstal konzistentní se svou tezí, že minority ve státě mají být co nejmenší. Tuto svou nechuť signalizoval i na mírovou konferenci. Již koncem ledna 1919 doputoval Benešovi vzkaz z Prahy uvádějící, že „*president si nepřeje mnoho území, obydleného Maďary*.“³⁰⁸ Ve věci Žitného ostrova uskutečnil Masaryk dokonce i separátní akci, která se úplně neslučovala s oficiálním postojem české reprezentace v Paříži. Jihoafrickému generálu Smutsovi v osobním rozhovoru naznačil svůj plán pro případ, že by Slováci dostali od spojenců Dunaj až po Ipel', kdy pak plánoval zahájit jednání s Maďary o vydání zbytečného maďarského území, zejména Žitného ostrova ale i Komárenska.³⁰⁹ V otázce Žitného ostrova však nakonec Američané ustoupili ostatním a byl tak začleněn do území Slovenska, když si navíc komise pro československé otázky vyložila Masarykův návrh jako nedorozumění vzhledem k tomu, že českoslovenští delegáti zastávali jiné stanovisko.³¹⁰

Příznivě byla pro Československo vyřešena otázka Uherské (Podkarpatské) Rusi. Rusínům bylo věnováno samostatné *Memorandum č. 6: Problém Rusínů v Uhrách*. Přiblíženy byly základní charakteristiky Rusínů a jejich území včetně jejich situace v Uhrách pod nadvládou Maďarů. Celý požadavek připojení Uherské Rusi jakožto autonomní oblasti k Československu byl založen na tom, že se pro toto řešení vyjadřovali sami představitelé Rusínů, k čemuž byla do příloh uvedena dvě memoranda představitelů Rusínů v Uherské Rusi. Jak ostatně memorandum uvádělo, Rus nikdy nepatřila k československým oblastem a ani na ní nebyly z československé strany vznášeny nároky. Pro podporu možnosti začlenění Podkarpatské Rusi však memorandum uvádělo i podpůrné argumenty, aby nepůsobila Rus jako zcela cizorodý prvek. Takto byla popsána etnická a jazyková spřízněnost Slováků s Rusíny a v mnoha rusínských oblastech i jejich promíšenost a díky stejným socio-ekonomickým podmínkám i stejnorodost jejich zájmů. Navíc by dle textu připojení Rusi umožnilo sousedit Československu s Rumunskem, což je podstatné z hlediska neustále hrozícího maďarského nebezpečí.³¹¹ Memorandum tak zmínilo geopolitický aspekt pojící se s připojením Uherské Rusi, který akcentoval Masaryk.

³⁰⁸ Vzkazy Ed. Benešovi, koncem ledna 1919, č. 23. In ŠOLLE, Z. (ed.), *Vzájemná neoficiální korespondence...*, c. d., s. 168. Obdobně se vyjadřoval Masaryk i přímo ve vlastních dopisech viz: T.G. Masaryk Ed. Benešovi, dne 12.3.1919, č. 30. In Tamtéž, s. 193.; T.G. Masaryk Ed. Benešovi, dne 3. 8. 1919, č. 89. In Tamtéž, s. 331.

³⁰⁹ T. G. Masaryk Ed. Benešovi. Zpráva o setkání s generálem Smutsem, 7. dubna 1919, 8:30-9.40 AM. In Tamtéž, s. 214-215.

³¹⁰ PERMAN, D., *The Shaping...*, c. d., s. 145, 152.

³¹¹ Mémoire No. 6: Le problème de Ruthènes de Hongrie. In RASCHHOFFER, H. (ed.), *Die tschechoslowakischen...*, c. d., s. 206- 223. Stručněji: Mémoire No 2. :Les revendications territoriales...IV. Les Ruthènes en Hongrie. In Tamtéž, s. 56-58.

Myšlenka sousedství Československa s Rumunskem pozitivně rezonovala u Britů a Francouzů, kteří spatřovali v zajištění koridoru k Rumunsku pro Československo pomocí Uherské Rusi řešení, kterým by se nepřátelskému polsko-maďarskému bloku zabránilo zablokovat Československu spojení s Východem.³¹² Tím tedy podtrhli geopolitický význam Uherské Rusi, který zdůrazňoval Masaryk. Kladně se k plánu stavěla konference i z obavy z možného spojení Uherské Rusi se Sověty.³¹³ Uherská Rus tak byla nakonec jedním z požadavků, kterého se podařilo dosáhnout na mírové konferenci.

Důležitým bodem se pro československou delegaci stalo zajištění přístupu k moři pro vnitrozemský stát a tedy i zajištění přístupu českému obchodu a průmyslu do přímořských přístavů, což by usnadnilo zahraniční obchod. Proto byl též zahrnut mezi československé teritoriální požadavky koridor. Tomu se věnovala pátá část druhého memoranda v sekci s názvem *Sousedství Čechoslováků a Jugoslávců*, která do velké míry rozváděla argumenty, které v případě koridoru představilo již Masarykovo memorandum *Nezávislé Čechy*.

V *Sousedství* bylo zmíněno, že na území žijí chorvatské a slovenské menšiny, stejně však i Němci a Maďaři. Argumenty pro zřízení koridoru však na etnickém principu nestály a obracely se směrem vytyčeným Masarykem. Text memoranda zdůraznil, že ve všech ekonomických, politických a vojenských bojích vedených Němci za ovládnutí střední Evropy sloužili Maďaři Němcům jako nástroj dominance nad Čechoslováky a Jugoslávci. Na tomto stála celá politika Němců a Maďarů, kdy si tito mezi sebou dělili obyvatelstvo, nad kterým poté dominovali. Tato jejich politika zároveň vytvořila předpoklady k pangermánské politice a tedy i německému průniku na Balkán, do Konstantinopole a Perského zálivu. Celé toto bylo umožněno právě sousedstvím Němců a Maďarů. Koridor, který by tvořily čtyři východomaďarské okresy-Mošon, Šoproň, Vas a Zala-, by nesloužil jako hráz proti vojenské invazi (zde text přiznával, že je to prakticky nebránitelné), ale vytvořil by předpoklady pro mírové uspořádání. Koridor by totiž nadále zamezil alianci Němců a Maďarů a jejich spolčování proti Slovanům a tedy i jejich útisku. Navíc by díky tomu, že by Maďaři byli odděleni od Němců a nemohli by tak nadále sloužit jako nástroj německé dominance nad střední Evropou, byly položeny základy nového politického systému v této části Evropy, který by vytvořil podmínky pro spolupráci Čechoslováků a Jugoslávců, ale i pro demokratizaci Maďarska. Němcům by bylo zabráněno v ekonomickém průniku na Balkán a v uskutečňování jejich pangermánské expanze a oddělení Maďaři by byli nuceni se sblížit s Čechoslováky a Jugoslávci, neboť by potřebovali získat jiný přístup k moři. Memorandum tak prezentovalo

³¹² PERMAN, D., *The Shaping...*, c. d., s. 151.

³¹³ KLIMEK, A., *Jak se dělal mír 1919*, s. 25.

koridor jako cestu jako provázat Maďarsko se sousedními státy, což by mělo příznivé dopady i na povahu jeho politiky. Kromě této strategické argumentace byl zmíněn i argument hospodářský, neboť sousedství Československa a Jugoslávie by usnadnilo hospodářské styky mezi těmito dvěma státy, ale i mezi Československem a Itálií. Samotný koridor pak měl být rozdělen mezi Československo (okresy Mošon a Šoproň) a Jugoslávii (okresy Vas a Zala).³¹⁴ Člen delegace a vojenský stratég Rudolf Kalhous navíc spatřoval v koridoru cestu, která oběma slovanským státům umožní „*výměny a převoz důležitých válečných potřeb, ve stavu mobilizačním i seskupení vojenských sil mimo vlastních hranic.*“³¹⁵

Akcent na vojensko-strategická hlediska, jenž byl i v memorandu týkajícím se Kladska, vyvěral jistě i z určitých obav československé strany z některých sousedních států, zejména z Německa, a československá strana tak hledala způsoby, jak případnou hrozbu umenšit, pročež se snažila prostřednictvím nárokováných územních získat určitá strategická místa pro stát. Tímto směrem ostatně mířila i úvaha Kalhousova. Ovšem zároveň sloužily československé vojensko-strategické argumenty zejména k tomu, aby požadavky prošly u dohodových státníků, neboť vina za válku se v té době přičítala najmě Německu a jeho expanzivní politice a tyto argumenty tak měly přesvědčit, že díky daným územím se do budoucna znesnadní, ba dokonce znemožní další německé výboje.

Internacionalizace koridoru v memorandu navrhována nebyla, ale ve zprávě československé delegace z mírové konference ze dne 7. února 1919, dotýkající se Benešem prezentovaných požadavků, už je o území koridoru zmíněno, že „*eventuelně by mohlo býti dáno pod správu Lize Národů.*“³¹⁶ V novější situační zprávě do Prahy ze 13. února se objevuje varianta, „*že by byl internacionalisován a mandát jeho správy bychom měli my.*“³¹⁷ Ovšem hospodářský průnik Československa k moři skrze koridor se s velkým úspěchem na konferenci nesetkal. Kromě Francie jej nikdo nepodporoval a velký odpor vyvolal u Italů, kteří v něm spatřovali průnik do své zájmové sféry ve Středozeří.³¹⁸ Ve věci koridoru psal později do Prahy v březnu 1919 Beneš, že „*velké šance na úspěch v této věci nejsou,*“ jelikož

³¹⁴ Mémoire No 2. :Les revendications territoriales... V. Le voisinage des Tchécoslovaques et des Yougoslaves. In RASCHHOFER, H. (ed.), *Die tschechoslowakischen...*, c. d., s. 58-66.

³¹⁵ Strategický význam Dunaje a koridoru, datováno 22. 2. 1919-AMZV, Praha, Mírová konference a reparace 1918-1938, č. 141, karton č. 2. Podepsáno rukou „Kalhous“.

³¹⁶ Zpráva československé delegace na mírové konferenci v Paříži o postupu jednání týkajícího se československých záležitostí, datováno 7. 2. 1919-AMZV, Praha, PA, č. 4725, kniha č. 43. Též in DEJMEK, J.; KOLÁŘ, F. (eds.), *Československo na pařížské mírové konferenci 1918-1920 I*, s. 206-210.

³¹⁷ Situační zpráva z pařížské konference mírové zaslaná československou delegací zahraničnímu výboru Revolučního Národního shromáždění, datováno 13. 2. 1919- AMZV, Praha, PA, č. 4710, kniha č. 43.

³¹⁸ PERMAN D., *The Shaping...*, c. d., s. 147-148.

„na své straně máme Francouze rozhodně, ostatní však váhají...“,³¹⁹ čímž poukazoval na to, že tento požadavek zřejmě nebude průchodný, neboť kromě Francie, která ostatně podporovala pro Československo prakticky jeho všechny územní požadavky, pro něj nikdo není.

Perspektiva toho, že by měl vnitrozemský stát pojištěn díky koridoru přístup na jih k moři a k tamním přístavům, se velice uchytila v českých průmyslových a obchodních kruzích. Takto zamířil k československým představitelům v Paříži koncem června 1919 dopis Obchodní a živnostenské komory v Praze, který na základě uskutečněné porady zástupců obchodních a průmyslových kruhů, žádal, aby „houževnatě byl zastupován požadavek koridoru našeho s Jugoslávií, kterého jest nám třeba z důvodů hospodářských i bezpečnosti vlastního státu,“ přičemž bylo připomenuto, že „záleží Čechoslovákům na volné cestě k moři.“³²⁰ Tužby Obchodní a živnostenské komory-evidentně motivované ekonomickými hledisky-však nedošly naplnění, neboť koridor nakonec utvořen nebyl.

Československo však myslelo na zajištění přístupu k moři i jinými způsoby. To vyjadřovala šestá část druhého memoranda, která se zabírala dopravními a komunikačními požadavky. V části nazvané *Internacionalizace dopravních prostředků* bylo úvodem zmíněno, že některé nové státy (jako právě Československo) nemají přímý přístup k moři. Požadována tak byla internacionalizace některých velkých řek z ekonomických a strategických důvodů, která by navíc dle textu napomohla rozvoji vztahů mezi státy ležícími podél těchto řek. Takto byla žádána hlavně internacionalizace Dunaje, jehož internacionalizací by byl umožněn Československu ekonomický rozvoj. Dunaj ostatně hrál v očích politiků z ekonomického i dopravně-strategického hlediska velmi důležitou roli, na což odkazoval i boj o hranice Slovenska na Dunaji a samo Československo bylo prezentováno jako dunajský stát. Dále byla navrhována internacionalizace Labe, která by zase umožnila nezávislost na Německu a i internacionalizace řeky Visly. V sekci týkající se internacionalizace drah se objevily i požadavky internacionalizace drah na jih, které tak navazovaly na požadavky zajištění spojení s jižním mořem železniční dráhou, jež byly akcentovány již za války. To se týkalo i drah Bratislava-Terst či Bratislava-Rijeka, kdy memorandum zdůraznilo, že v těchto oblastech má Československo značné ekonomické zájmy a tyto dráhy by mu navíc napomohly udržovat

³¹⁹ Zpráva ministra zahraničních věcí ČSR E. Beneše zahraničnímu výboru Národního shromáždění o jednání mírové konference o otázkách týkajících se Československa, 7. 3. 1919, č. 140. In DEJMEK, J.; KOLÁŘ, F. (eds.), *Československo na pařížské mírové konferenci 1918-1920 I*, s. 247.

³²⁰ Dopis Obchodní a živnostenské komory v Praze československému Ministerstvu zahraničí v Paříži s příloženým zápisem z porady obchodních a průmyslových kruhů o hospodářských stycích s Jugoslávií, jenž vyjadřoval prosbu, aby byl na konferenci bráněn požadavek česko-jihoslovanského koridoru, datováno 21. 6. 1919-AMZV, Praha, PA, č. 5203, kniha č. 54.

úzké styky s Itálií, Jugoslávií a i ostatními národy na Balkáně. A již klasicky se objevila geopoliticko-strategická úvaha, neboť tyto dráhy by dle autorů memoranda zamezily průniku Němců na Balkán a zároveň i tomu, aby se Čechy ocitly v izolaci, obklopené německým valem. Požadována byla také internacionalizace dráhy Praha-Štrasburg-Paříž, kdy by tímto byly upevněny svazky střední Evropy s Francií a německý vliv by byl snadněji potlačen.³²¹ Tato dráha tak byla určitou zárukou francouzské přítomnosti v středoevropském regionu, která by umožnila marginalizovat německý vliv.

Internationalizací drah si chtělo Československo evidentně pojistit, že bude mít zajištěn tranzit zboží bez ohledu na vůli státu, přes který dráha procházela. Tento požadavek však neuspěl, neboť případné zmezinárodnění drah mírová konference považovala za významný zásah do suverenity států.³²² Naopak úspěšnější byl požadavek internacionalizace vodních toků. Mírové smlouvy zajistily internacionalizaci Dunaje, Labe, ale i Odry,³²³ kterou původně československé memorandum nežádalo.

Závěrem se nabízí otázka, zdali Československo požadovalo kolonie. Odpověď zní, že oficiálně nikoliv - v tomto se česká vrcholná politika držela střízlivě při zemi - ale takové návrhy se přesto objevily. Za zajímavost stojí jeden z dokumentů připravených v rámci expertních skupin československé delegace. Dokument nazvaný *Memorandum o zájmu Československé republiky na mezinárodní úpravě otázky kolonií*, který požadoval určité úpravy v navrhované konvenci o Svazu národů (Společnosti národů) ohledně budoucí správy kolonií přináležejících dříve Německu, Turecku či dokonce i ruských území.

Memorandum upozorňovalo, že kdyby si poručenství nad národy „nevyvinutými“ rozdělily mezi sebou státy, které již kolonie mají, vneslo by to do vztahu mezi státy ve Svazu národů moment nerovnosti a žárlivosti a ohrozilo tak cíle, které si Svaz klade. Mandát k poručenství znamená dle autorů prospěch pro mandátářský národ na poli kulturním, hospodářském a etnickém, neboť tento národ pak může umisťovat přebytky svého obyvatelstva do těchto území a nemusí tak trpět vystěhovalectvím svých národních příslušníků do teritorií pod cizí suverenitou. Kdyby tak kolonie připadly těm, co již je mají, ostatní státy by byly omezeny vyživovací schopností svého území tím více, čím se cizí státy budou uzavírat před migrací a tím by dle autorů byla vystupňována nerovnost mezi členy Svazu národů. Pakliže by se tak dle autorů malá přímořská území postoupila i národům malým, ty by tím získaly dostatečný prostor pro umisťování přebytečného obyvatelstva

³²¹ Mémoire No 2. :Les revendications territoriales...VI. L' internationalisation des moyens de communication. In RASCHHOFER, H. (ed.), *Die tschechoslowakischen...*, c. d., s. 66-78.

³²² JAKUBEC, I., *Železnice a Labská plavba*, s. 32.

³²³ Tamtéž, s. 106.

mateřské země. Navíc by toto celé získalo kulturní, socializační a vlastně i mírový rozměr, neboť jak text uvádí, tak lidé „v *zámořských osadách by uvědoměle a sebeurčivě pracovali nejen na velikém kulturním díle, totiž na hospodářském prospěchu své vlasti a tedy celého světa, nýbrž i na sblížení všech národů na společné práci na zajištění bílého plemene, na jeho kooperaci s ostatními rasami, zvláště asijským, a na zamezení strašného konfliktu mezi plemeny v budoucnu.*“ A proto je také třeba, aby podíl na koloniích mělo i Československo, neboť „*jak lze si představit hospodářsky i kulturně silnou republiku Československou bez moře, bez vlastních pramenů surovin a potravin, bez opření obchodního styku světového s ostatními národy o pevné body, bez oblasti přelivu pro přebytečné obyvatelstvo budoucích staletí, bez experimentálních stanic pro vlastní organisované studium vědecké?*“ Jako odčinění za to, co Čechoslovákům páchalo Rakouska a Německo po staletí a odvděk za pomoc československého vojska, které v Rusku a na Sibiři přispělo k zadržení Němců a v neposlední řadě i za území „uloupená“ Čechům Němci, jež nemohou být vrácena, „*není zajisto nesprávně požadovati náhradních území ze zámořské konkursní podstaty německé.*“³²⁴

Pomýšleno bylo na německá území v severním pruhu Jihozápadní Afriky, v německé Nové Guiney či dokonce na ruskou Kamčatku, kdy bylo zdůrazněno, že československá správa nad danými územími by vedla k všeobecnému zvelebování těchto nepříliš obydlených teritorií nejen ku prospěchu Čechoslováků, ale i celého lidstva.³²⁵

Tyto koloniální ambice však zůstaly pouze v rovině úvah, na konferenci nebyly předloženy. I po válce však myšlenka na to, že by Československo mohlo získat zámořská území, neupadla zcela. Ve svém dílku s příznačným názvem *Je-li nám třeba kolonisace?* (1923) se cestovatel Vilém Němec zamýšlí - obdobně jako výše zmíněné memorandum - nad problémem československého vystěhovalectví a na otázku, co s tím, odpovídá: „*Tomu by se mohlo odpomoci zřízením československé kolonie v zámoří, závislé na naší republice jako její součásti-kolonie s vlastní samosprávou, československou!*“³²⁶ Vhodné teritorium našel Němec v Habeši (Etiopii), která je dle něj bohatá na nerostné suroviny (měď, železo, cín, zlato), je v ní spousta plantáží (bavlněných, kukuřičných či luštěninových) a oblast se vyznačuje vhodným podnebím i pro na vedro nezvyklé Evropany. Z těchto důvodů zde Němec doporučil československé vládě zřízení kolonie. K uskutečnění těchto koloniálních snů však, jak víme, nikdy nedošlo.

³²⁴ Memorandum o zájmu Československé republiky na mezinárodní úpravě otázky kolonií, nedatováno-AMZV, Praha, PA, č. 5210, kniha č. 54. Pod memorandumem je ručně podepsán cestovatel a člen československé delegace Jan Havlasa, druhé jméno na dokumentu nešlo přečíst.

³²⁵ Tamtéž.

³²⁶ NĚMEC, V., *Je-li nám třeba kolonisace*, s. 5.

Ne všechny teritoriální požadavky, které československá delegace prezentovala na pařížské mírové konferenci, došly naplnění. I tak ale nelze říci, že by Československo neuspělo. Podařilo se uhájit územní integritu českých zemí, byť nakonec byla ztracena část Těšínska. Uhájeny byly strategické hranice Slovenska na Dunaji včetně Bratislavy. K Československu se připojila Podkarpatská Rus, získány byly drobné územní koncese v Dolních Rakousích a v Horním Slezsku.³²⁷ Ze všeho také vyplývá, že tím, jehož představám tato podoba státu nejvíce odpovídala, byl Masaryk. Nepočítáme-li Podkarpatskou Rus, jež začala hrát úlohu v českých politických plánech v souvislosti s vlastní rusínskou aktivitou, byla územní rozloha státu v zásadě tím, o co Masaryk ve své koncepci usíloval, byť nebyl nakonec vytvořen koridor a nebyly připojeny oblasti Horního Slezska v takovém rozsahu, na něž i on pomýšlel. Naopak Kramářovi se měl spolu se snem o mohutném slovanském impériu postupně vytratit i sen o návratu „zcizených“ částí českého státu a dokonce k jeho nelibosti ztratily české země část svého historického území v podobě kusu Těšínska.

³²⁷ Mapka definitivní podoby Československa viz Příloha č. 2, s. 84.

ZÁVĚR

Jak je vidět z předchozích stránek, znamenalo vypuknutí první světové války obrovský zlom pro směřování české politiky, neboť Rakousko doby předválečné, na němž do té doby ve svých státoprávních koncepcích stavěli, přestalo existovat. Situace se začala vyvíjet v „novém“ válečném Rakousku pro Čechy nepříznivě, když vývoj začal nebezpečně mířit k upevnění německé hegemonie v Předlitavsku. Část české politiky (jako Kramář či Masaryk) se rozhodla pod vlivem událostí vstoupit do protirakouského odboje a zahájit boj o stát, jenž by byl zbudován mimo rámec habsburské monarchie. Další část, již zde definuji jako českou oficiální politickou reprezentaci, upadla do defenzívy vůči německým státoprávním požadavkům, které svým obsahem představovaly přímý útok na historické státní právo, za něž dlouho majoritní česká politika bojovala.

Vývoj však měl ukázat, že česká oficiální politická reprezentace přese všechno Rakousko zdaleka neopustila. To se projevilo po obratu v dosavadní absolutistické politice rakouských vládních kruhů na jaře 1917, který podmínily revoluční události v Rusku. V souvislosti s přípravou jednotného státoprávního prohlášení Českého svazu ke vstupu na znovu svolanou říšskou radu 30. května 1917 se ukázalo, že prvotním úmyslem českých politiků bylo v prohlášení navázat na předválečnou dominantní doktrínu historického práva a směřovat k restituci českého státu v rámci rekonstruované monarchie. Toto však naráželo na nesouhlas sociální demokracie, která dlouhodobě vytvoření českého státu v rámci i mimo rámec Rakouska odmítala a sama vycházela ve svém programu národnostně-kulturní autonomie z idejí přirozeného práva a dále to naráželo pochopitelně i na odlišné představy domácího i zahraničního odboje, jenž usiloval o stát zbudovaný na troskách habsburské monarchie.

V radikalizující se společenské atmosféře vydaný a všeobecně veřejností přijímaný Manifest spisovatelů vnesl do politické diskuze otázku slovenskou, kterou do té doby domácí politici, kteří kladli ve své většině důraz na historické právo, pomíjeli. A pomíjeli ji i sociální demokraté, přestože absenci reflexe slovenské otázky vyčítali stoupencům historického práva. Ve svých úvahách se tak stále pohybovali v oblasti Předlitavska.

Zatímco slovenská otázka, rámovaná přirozeným právem, nakonec do státoprávního prohlášení Českého svazu pronikla, otázka samostatného státu Čechů a Slováků, kterou se snažil prosadit do prohlášení odboj, však neuspěla, neboť k takto radikálnímu postoji česká oficiální politická reprezentace ještě nedospěla. Jejím maximem se tak stal požadavek

utvoření českého (československého) státu v rámci rekonstruované habsburské monarchie, poněvadž od podzimu se již začal vývoj v české domácí politice spolu s personálními změnami v politických stranách dostávat pod vliv odboje. Vzhledem k absenci akcentu na historickoprávní argumentaci a tedy i na integritu českých zemí navíc květnové státoprávní prohlášení umožňovalo různý pohled na budoucí územní rozlohu českého (československého) státu. Toho využili sociální demokraté, kteří byli vůbec prvně postaveni před úkol český stát vymezit. V souladu se svým dosavadním přirozenoprávním uvažováním tak interpretovali prohlášení jako vytyčení státu v etnických hranicích.

V práci sledované státoprávní koncepce odbojových kruhů Karla Kramáře a T. G. Masaryka se lišily na několika rovinách. Zatímco Kramář usiloval ve shodě se svým již předválečným projektem *Ústavy Slovanské říše* o vtělení budoucího státu do autonomního svazku s Ruskem resp. do mohutné slovanské federace pod ruským vedením, Masaryk plánoval stát zcela samostatný. Na rozdíl od mladočeského Kramářova kruhu se také v kruhu Masarykově nesetkáme s plány B pro případné zachování habsburské monarchie. Naopak Kramářův kruh v tomto případě požadoval restituci českého státu v jejím rámci. Slovensko však v tomto pomíjel, z čehož plynulo, že spojení s ním bylo pro mladočechy aktuální jen v případě válečného vítězství.

Co se týče územní rozlohy budoucího státu, byla jeho podoba v případě Kramáře ovlivněna tím, že se na dané územní nároky díval optikou historického práva, které se mu stalo argumentačním nástrojem opravňujícím nejen restituci českého státu ve stávajících hranicích zemí Koruny české (Čech, Moravy a Slezska), ale i připojení území, která k českému státu dříve patřila. Právě plánům Kramářova kruhu odpovídá úvodní hypotéza, že dominovala argumentace založená na historickém právu, neboť Kramářovi a jeho spolupracovníkům šlo zejména o navrácení „odcizených“ částí českého státu, kdy jejich představy o budoucí rozloze státního celku postupně vygradovaly až k črtání státu z dob Karla IV., v němž by byla kromě českých zemí zahrnuta obojí Lužice, Kladsko a vůbec celé bývalé Slezsko (Pruské i Rakouské) a nadto ještě Slovensko a oblasti Dolních Rakous, k čemuž celému by ještě přináležel navíc koridor směrem k Jižním Slovanům. To, že důraz kladl Kramář a spol. na historické právo, vyjevilo dobře memorandum státům Dohody sepsané na základě pražských instrukcí Vladimírem Síssem, které se při ospravedlňování územních nároků odvolávalo na historická akta potvrzující nejen nedílnost stávajících zemí Koruny české, ale i nedílnost středověkého státu tvořeného českými zeměmi, obojí Lužicí i celým Slezskem. Z důrazu na historickoprávní hledisko pramenila i Kramářova neústupnost ve věci hranic českých zemí, kdy sice ještě v původním projektu Slovanské říše ustoupil v záležitosti

polské části Těšínského Slezska, což se však s válkou změnilo v nárok na rovnou celé bývalé Slezsko. Doživotním zklamáním proto bylo pro Kramáře odstoupení části Těšínska, této historické části českého státu, které získalo Polsko.

Pro Masaryka hrálo oproti Kramářovi historické právo roli argumentačního nástroje, kterým hájil zejména právní existenci a integritu českých zemí. Užívání historickoprávní argumentace, vůči které se před válkou vymezoval, bylo u Masaryka ovlivněno jednak požadavky širšího politického proudu, jenž reprezentoval, jednak i nutností hájit samostatnost a integritu českých zemí-ze které ostatně vycházel již před válkou- na mezinárodním poli, k čemuž bylo historické právo logickým nástrojem. K podpoře celistvosti historických hranic českých zemí využíval i podpůrných argumentů ekonomického či etnického rázu. Zároveň však byl ochoten ve věci historických hranic k drobným koncesím, ať již jakožto případného ústupku politického či jako prostředku k umenšení německé minority, neboť razil heslo, že pravidlem pro rekonstrukci Evropy je, že minority mají být co nejmenší. Z tohoto plynula i Masarykova nechuť k připojení území s velkým počtem Němců či Maďarů, což v případě těch druhých signalizoval i na mírovou konferenci.

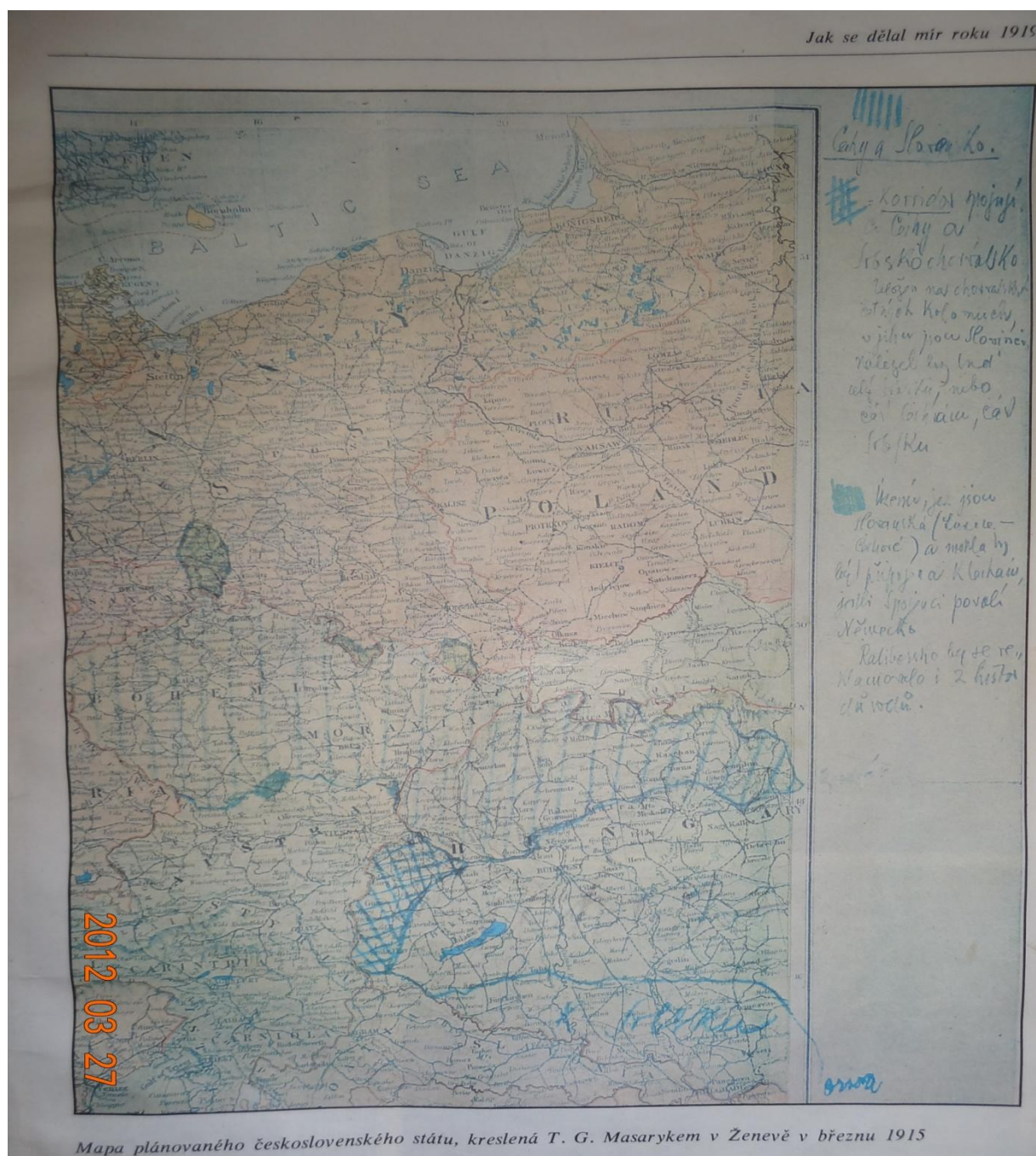
Důraz kladl Masaryk i na strategický význam daných území pro budoucí stát. Takto například viděl - a ostatně nejen on - hospodářský význam případného československo-jihoslovanského koridoru, jehož ideu vyjádřila již Kramářova *Ústava Slovanské říše*. Snaha českých politiků zajistit vnitrozemskému státu a jeho průmyslu a obchodu přístup k moři na jihu v podobě koridoru se bezúspěšně objevila i jako požadavek na mírové konferenci, když nezapůsobily ani hospodářské ani strategické argumenty, jimiž byl plán koridoru podepřen. Zato Lužice, požadavek z Kramářova kruhu, která byla Masarykem prezentována jakožto protiněmecký strategický nástroj, jím byla posléze opuštěna. Požadavek připojení Lužice z československé strany byl nakonec opuštěn a prezentace otázky lužickosrbské na mírové konferenci tak bylo pro československou delegaci otázkou morální povinnosti, nikoliv teritoriálních ambicí. Kladsko, v jehož části žila česká menšina, a o nějž stál Kramář, zatímco u Masaryka a jeho kruhu velkou roli nehrálo, se na mírovou konferenci jako požadavek probojovalo, ale ani rozličné argumenty historickoprávního, přirozenoprávního či strategického charakteru ho nakonec nepomohly prosadit. Podobně dopadlo i Ratibořsko, též historická část českého státu obydlená českou menšinou, jež měl v plánech jak Masaryk, tak i Kramář. Hospodářský význam na uhlí bohatého regionu pro budoucí stát, jenž oba politici vnímali, a jenž byl akcentován i na konferenci, však ani spolu s argumenty historickoprávními a etnografickými neuspěl a z Ratibořska nakonec připadla Československu jen malá část, tzv. Hlučínsko.

Naopak úspěšně dopadlo připojení Slovenska hájené na základě přirozeného práva, které měly v plánech oba odbojové kruhy a které zvláště u Masaryka tvořilo základní osu politického programu. Obdobně úspěšně dopadlo i připojení Podkarpatské Rusi, kterou původně Masaryk i Kramář přiřazovali k Rusku. Iniciativa za její připojení navíc vycházela ze strany Rusínů, kteří se rozhodli o vlastním sebeurčení ve formě spojení s československým státem. A právě to, že se pro sebeurčení rozhodli sami Rusíni, bylo spolu s mocnostmi pozitivně reflektovaným geopolitickým rozměrem Podkarpatské Rusi (koridor směrem k Rumunsku) i součástí argumentů na mírové konferenci. Československé-najmě přirozenoprávní- argumenty byly na konferenci úspěšné i v případě oblastí Dolních Rakous obývaných Čechy (oblast Valticka a Vitorazska), na něž pomýšleli ve svých válečných plánech Kramář i Masaryk.

Zatímco se sny Kramáře o slovanské federaci a mohutném českém státě v jejím rámci postupně vytratily v nenávratno, Masarykova uměřená koncepce, založená na československé jednotě, přežila a byť ne vše, o co Masaryk usiloval, se podařilo na konferenci prosadit, zdaleka nejvíce podoba Československé republiky odpovídala tomu, co za války prosazoval.

Příloha

Příloha č. 1³²⁸

³²⁸ KLIMEK, A., *Jak se dělal mír 1919*, s. 5.

Příloha č. 2³²⁹

³²⁹ Mapka přejata z *Úpravy hranice Republiky československé (Československa) v letech 1918-1924*, [online]. cit. [2012-5-22]. Dostupné z WWW: http://www.ceskatelevize.cz/specialy/nejvetsicech/historie_12

Použité prameny a literatura

1) Archivní materiály

Dopis Obchodní a živnostenské komory v Praze československému Ministerstvu zahraničí v Paříži s přiloženým zápisem z porady obchodních a průmyslových kruhů o hospodářských stycích s Jugoslávií, jež vyjadřoval prosbu, aby byl na konferenci bráněn požadavek československého koridoru, datováno 21. 6. 1919- Archiv Ministerstva zahraničních věcí, Praha, Pařížský archiv, č. 5203, kniha č. 54.

Interní zpráva pro ministra zahraničí Edvarda Beneše týkající se prosby Lužických Srbů o podpoření jejich zájmů na mírové konferenci v Paříži a obsahující memorandum lužického Národního výboru vyslovující přání připojit se k Československu, datováno 5. 12. 1918- Archiv Ministerstva zahraničních věcí, Praha, Pařížský archiv, č. 5018, kniha č. 51.

Memorandum československé delegace na pařížské mírové konferenci o zájmech Československa týkajících se projednávaných problémů, datováno 13. 1. 1919- Archiv Ministerstva zahraničních věcí, Praha, Pařížský archiv, č. 4994, kniha č. 50.

Memorandum o zájmu Československé republiky na mezinárodní úpravě otázky kolonií, nedatováno- Archiv Ministerstva zahraničních věcí, Praha, Pařížský archiv, č. 5210, kniha č. 54.

Situační zpráva z pařížské konference mírové zaslaná československou delegací zahraničnímu výboru Revolučního Národního shromáždění, datováno 13. 2. 1919- Archiv Ministerstva zahraničních věcí, Praha, Pařížský archiv, č. 4710, kniha č. 43

Strategický význam Dunaje a koridoru, datováno 22. 2. 1919- Archiv Ministerstva zahraničních věcí, Praha, Mírová konference a reparace 1918-1938, č. 141, karton č. 2.

Úplný seznam členů československé delegace na pařížské mírové konferenci- Archiv Ministerstva zahraničních věcí, Praha, Pařížský archiv, č. 4709, kniha č. 43.

Zápis ze dne 24. 12. 1918 o hlasování amerických rusínských farností a spolků ve věci rusínského sebeurčení- Archiv Ministerstva zahraničních věcí, Praha, Pařížský archiv, č. 5125, kniha č. 52.

Zpráva československé delegace na mírové konferenci v Paříži o postupu jednání týkajícího se československých záležitostí, datováno 7. 2. 1919- Archiv Ministerstva zahraničních věcí, Praha, Pařížský archiv, č. 4725, kniha č. 43.

2) Periodika

Naše revoluce, ročník II., svazek 1., 1924.

Naše revoluce, ročník II., svazek 2.-4., 1924.

Naše revoluce, ročník VI., svazek 4., 1929/1930.

Naše revoluce, ročník VII., svazek III., 1931.

Naše revoluce, ročník VII., svazek IV., 1931.

Národní listy, ročník 54., číslo 211.

3) Politické programy a spisy

BAUER, Otto. *The Question of Nationalities and Social Democracy*. Z německého originálu přeložil Joseph O'Donnell. Předmluvu napsal Heinz Fischer. Úvodní část pro anglicky mluvící čtenáře napsal Ephraim J. Nimni. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2000. 494 s.

BENEŠ, Edvard. *Zničte Rakousko-Uhersko!*. Přeložil a úvod napsal Jan Reichmann. Praha: Praha : Tiskové a vydavatelské družstvo Československých socialistů, 1920. 143 s.

KRAMÁŘ, Karel. *Na obranu slovanské politiky*. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1926. 107 s.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Nová Evropa: Stanovisko Slovanské*. Brno: Nakladatelství Doplněk, 1994. 196 s.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Právo historické a přirozené*. Praha: Čas, 1900. 43 s.

Program české strany pokrokové schválen třetím valným sjezdem strany konaným v Praze 6. a 7. ledna 1912. Praha: tiskem Edvarda Leschingra, 1912. 185 s.

3) Edice korespondence a dokumentů

BENEŠ, Edvard. *Světová válka a naše revoluce: Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa*. III. díl: Dokumenty. Praha: Čin a Orbis, 1928. 681 s.

BÍLEK, Jan a kol. (eds.). *Korespondence T. G. Masaryk- Karel Kramář*. Praha : Masarykův ústav AV ČR, 2005. 517 s.

DEJMEK, Jindřich; KOLÁŘ, František (eds.). *Československo na pařížské mírové konferenci 1918-1920. Svazek I (listopad 1918-červen 1919)*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů; Karolinum; Historický ústav Akademie věd ČR, 2001. 390 s.

FEJLEK, Vojtěch; VAŠEK, Richard (eds.). *T. G. Masaryk: Cesta demokracie I. Projevy- články-rozhovory 1918-1920*. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2003. 439 s.

GUELTON, Frédéric; BRAUD, Emanuelle; KŠIŇAN, Michal (eds.). *Generál Milan Rastislav Štefánik v archívnych dokumentoch Historickéj služby francúzskeho ministerstva obrany*. Bratislava: Vojenský historický ústav-Ministerstvo obrany SR, 2009. 180 s.

HARNA, Josef; KUČERA, Martin (eds.). *Politické programy českých „pokrokových“ stran 1896-1920*. Praha: Historický Ústav AV ČR, 2010. 227 s.

MARŠÁLEK, Zdenko; PICHLÍK, Karel (eds.). *T. G. Masaryk: Válka a revoluce II.: články, memoranda, přednášky, rozhovory, 1917*. Praha: Ústav T. G. Masaryka a Masarykův ústav AV ČR, 2008. 357 s.

PICHLÍK, Karel (ed.). *T. G. Masaryk: Válka a revoluce I.: články, memoranda, přednášky, rozhovory, 1914-1916*. Praha: Ústav T. G. Masaryka a Masarykův ústav AV ČR, 2005. 348 s.

RASCHHOFFER, Hermann. *Die tschechoslowakischen Denkschriften für die Friedenskonferenz von Paris 1919/1920*. Berlín: Carl Heumann, 1937. 331 s.

ŠOLLE, Zdeněk (ed.). *Vzájemná neoficiální korespondence T. G. Masaryka s Eduardem Benešem z doby pařížských mírových jednání (říjen 1918-prosinec 1919). Část druhá: Dopisy*. Praha: Archiv Akademie věd ČR, 1994, s. 107-425.

4) Literatura memoárového typu

BENEŠ, Edvard. *Světová válka a naše revoluce: Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa*. I. díl. Praha: Čin a Orbis, 1927. 537 s.

BENEŠ, Edvard. *Světová válka a naše revoluce: Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa*. II. díl. Praha: Čin a Orbis, 1927. 612 s.

HAJŠMAN, Jan. *Česká Mafie: Vzpomínky na odboj doma*. Praha: Orbis, 1934. 275 s.

MALÝ, Jaromír. *K státoprávnímu prohlášení poslance A. Kaliny z 30. května 1917: Z historie domácího odboje za války*. Praha: Pokroková revue „Nové Čechy“, 1927. 38 s.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Světová revoluce: za války a ve válce 1914-1918. Vzpomíná a uvažuje T. G. Masaryk*. Svazek připravil Jindřich Srovnal. Praha: Masarykův ústav AV ČR; Ústav T. G. Masaryka, o.p.s, 2005. 639 s.

PEKAŘ, Josef. *K českému boji státoprávnímu za války*. Praha: Historický klub, 1930. 32 s.

5) Knihy a sborníkové příspěvky

BĚLOŠEVSKÁ, Ljubov; SLÁDEK, Zdeněk (eds.). *Karel Kramář. Studie a dokumenty k 65. výročí jeho úmrtí*. Praha: Euroslavica, Slovanský ústav, 2003. 143 s.

BOBKOVÁ, Lenka; BŘEZINA, Luděk; ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice*. Praha: Libri, 2008. 232 s.

ČAPKA, František. *Versailleská mírová konference a Československo*. Brno: CERM, 1999. 19 s.

DEJMEK, Jindřich. *Edvard Beneš: politická biografie českého demokrata. Část 1: Revolucionář a diplomat (1884-1935)*. Praha: Karolinum, 2006. 631 s.

EARL, Edward Mead. *Turkey, The Great Powers, and The Bagdad Railway: A Study in Imperialism*. New York: The Macmillan Company, 1923. 364 s. Dostupné z WWW: <http://archive.org/details/turkeygreatpower00earlrich>

GALANDAUER, Jan. *Bohumír Šmeral 1880-1914*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1981. 347 s.

GALANDAUER, Jan. *Bohumír Šmeral 1914-1941*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1986. 513 s.

GALANDAUER, Jan. *František Ferdinand d'Este*. Praha: Nakladatelství Svoboda-Libertas, 1993. 244 s.

GALANDAUER, Jan. *Vznik Československé republiky 1918: programy, projekty, perspektivy*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1988, 344 s.

GALANDAUER, Jan. 30. května 1917- Slovensko poprvé v programu legitimní české politické reprezentace (Jak Češi překročili řeku Litavu). In VODIČKA, Stanislav; GONĚC, Vladimír (eds.). *Češi a Slováci ve Střední Evropě ve 20. století Materiály z vědecké konference. Sborník Vojenské akademie (řada C)*. Brno: Vojenská akademie v Brně, 1993, s. 135-142.

GANZA-ARAS, Tereza. Masarykův postoj k chorvatské a jihoslovenské otázce od konce 19. století do roku 1918. In OPAT, Jaroslav (ed.). *První světová válka, moderní demokracie a T. G. Masaryk*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1995, s. 179-188.

HAIN, Radan. *Teorie státu a státní právo v myšlení T. G. Masaryka*. Z německého originálu přeložil Stanislav Kučera. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2006. 248 s.

CHRÁSTECKÝ, Metoděj (ed.). *Hlučínsko, Valticko, Vitorazsko...Podobná minulost: historie, obce, atraktivita*. Hlučín: Muzeum Hlučínska, 2008. 243 s.

JAKUBEC, Ivan. *Železnice a Labská plavba ve střední Evropě 1918-1938. Dopravněpolitické vztahy Československa, Německa a Rakouska v meziválečném období*. Praha: Karolinum, 1997. 130 s.

JAWORSKI, Rudolf. Friedrich Naumann a Češi. In MOMMSEN, Hans; KOVÁČ, Dušan; MALÍŘ, Jiří; MARKOVÁ, Michaela (eds.). *První světová válka a vztahy mezi Čechy, Slováky a Němci*. Brno: Matice moravská, 2000, s. 195-206.

KALVODA, Josef. *Genese Československa*. Praha: Panevropa, 1998. 607 s.

KAPRAS, Jan. *Lužice jako menšina*. Praha: Česko-lužický spolek Adolf Černý, 1927. 42 s.

KAPRAS, Jan. *O českém státě za války a po válce : (soubor článků)*. Praha: Český čtenář, 1925. 244 s.

KÁRNÍK, Zdeněk. *Socialisté na rozcestí: Habsburk, Masaryk či Šmeral*. Praha: Karolinum, 1996. 554 s.

KLIMEK, Antonín. *Jak se dělal mír roku 1919: Československo na konferenci ve Versailles*. Praha: Melantrich, 1989. 40 s.

KOŘÁLKA, Jiří. *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815-1914: sociálněhistorické souvislosti vytváření novodobého národa a národnostní otázky v českých zemích*. Praha: Argo, 1996. 354 s.

KOSTA, Peter. Lužičtí Srbové ve Výmarské republice a problém národnostních menšin. In NEUDORFLOVÁ, Marie L. (ed.). *Češi a Němci v pojetí a politice T. G. Masaryka. Sborník z mezinárodní konference pořádané Masarykovým ústavem AV ČR dne 6. prosince 2002 v Praze*. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2004, s. 217-228.

KREJČÍ, Oskar. *Geopolitika středoevropského prostoru. Horizonty zahraniční politiky České republiky a Slovenské republiky*. Praha: Ekopress, 2000. 318 s.

KUČERA, Martin. K povaze vývoje českého boje státoprávního. In *7. sjezd českých historiků, Praha 24.-26. září 1993*. Praha: Historický klub et al, 1994, s. 163-178.

KUČERA, Martin. K problematice výkladu českého domácího odboje 1914-1918. In GEBHART, Jan; ŠEDIVÝ, Ivan (eds.). *Česká společnost za velkých válek 20. století (pokus o komparaci)*. Praha: Univerzita Karlova; Nakladatelství Karolinum, 2003, s. 115-135.

KUČERA, Martin. Předpoklady a krystalizace Masarykova pojetí národnostní a státoprávní otázky. In NEUDORFLOVÁ, Marie L. (ed.). *Češi a Němci v pojetí a politice T. G. Masaryka. Sborník z mezinárodní konference pořádané Masarykovým ústavem AV ČR dne 6. prosince 2002 v Praze*. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2004, s. 11-29.

KUČERA, Martin. Realisté. In MALÍŘ, Jiří; MAREK, Pavel a kol. *Politické strany: Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu. I díl: období 1861-1938*. Brno: Doplněk, 2005, s. 373-393.

LUSTIGOVÁ, Martina. *Karel Kramář: první československý premiér*. Praha: Vyšehrad, 2007. 363 s.

MARTINICKÝ, Pavol st. Edvard Beneš a Slovensko. In KUČEROVÁ, Stanislava a kol. (red.). *Českoslovenství-středoevropanství-evropanství 1918-1998. Úvahy, svědectví a fakta k 80. výročí vzniku Československa 1918-1998*. Brno: Konvoj, spol. s.r.o, 1998, s. 173-181.

MUSIL, František. *Kladsko*. Praha: Libri, 2007. 190 s.

NĚMEC, Vilém. *Je-li nám třeba kolonisace? (Ze zkušeností v Habeši)*. Praha: vlastním nákladem, 1923. 14 s.

NEUDORFLOVÁ, Marie L. Přelom v Masarykově pohledu na postoje rakouských Němců k existenci Rakouska-Uherska začátkem 90. let 19. století. In NEUDORFLOVÁ, Marie L. (ed.). *Češi a Němci v pojetí a politice T. G. Masaryka. Sborník z mezinárodní konference*

pořádané Masarykovým ústavem AV ČR dne 6. prosince 2002 v Praze. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2004, s. 30-44.

PAULOVÁ, Milada. *Dějiny Maffie. Odboj Čechů a Jihoslovanů za světové války 1914-1918. Díl I.: Ve znaku persekuce.* Praha: Československá grafická unie a.s., 1937. 664 s.

PAULOVÁ, Milada. *Dějiny Maffie. Odboj Čechů a Jihoslovanů za světové války 1914-1918. Díl II.: Maffie a politika česko-jihoslovanská. Část první: Proti t. zv. národní straně.* Praha: Československá grafická unie a. s., 1939. 426 s.

PAULOVÁ, Milada. *Tajný výbor (Maffie) a spolupráce s Jihoslovany v letech 1916-1918.* Praha: Academia, 1968. 628 s.

PERMAN, D. *The Shaping of the Czechoslovak State. Diplomatic History of the Boundaries of Czechoslovakia, 1914-1920.* Leiden: E. J. Brill, 1962. 339 s.

POP, Ivan. T. G. Masaryk a otázka Podkarpatské Rusi v závěru první světové války a v době Pařížské mírové konference. In OPAT Jaroslav (ed.). *První světová válka, moderní demokracie a T. G. Masaryk.* Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1995, s. 237-249.

RYCHLÍK, Jan. Individuální a kolektivní práva menšin a tzv. právo národů na sebeurčení včetně odtržení. In OPAT, Jaroslav (ed.). *První světová válka, moderní demokracie a T. G. Masaryk.* Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1995, s. 206-219.

SÍS, Vladimír. *Karel Kramář. Život a dílo: skizza.* Praha: Základ Dra Karla Kramáře a Dra Aloise Rašína, 1930. 328 s.

SOUKUP, František. *28. říjen 1918: předpoklady a vývoj našeho odboje domácího v českosloveské revoluci za státní samostatnost národa. První díl.* Praha: Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství, 1928. 570 s.

ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a velká válka 1914-1918.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. 492 s.

VÁCHA, Zdeněk. Československé Kladsko? Pokus o nástin politicko-odborných snah o připojení Kladska ČSR během 1. světové války a po ní. In WOLF, Vladimír a kol. (red.). *Kladský sborník 7.* Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, 2006, s. 149-180.

VESELÝ, Zdeněk. Ke koncepcím české státnosti od konce 18. do počátku 20. století. In KUČEROVÁ, Stanislava a kol. (red.). *Českoslovenství-středoevropanství-evropanství 1918-1998. Úvahy, svědectví a fakta k 80. výročí vzniku Československa 1918-1998.* Brno: Konvoj, spol. s.r.o, 1998, s. 85-95.

ŽÁČEK, Rudolf. *Slezsko.* Praha: Libri, 2005. 214 s.

6) Internetové zdroje

Conditions of Peace with Austria. Treaty of Peace between the Principal Allied and Associated Powers, 15. 9. 1919.[online].cit.[2012-4-18] Dostupné z WWW:
<http://archive.org/stream/conditionspeace00austgoog#page/n31/mode/2up>

Úpravy hranice Republiky československé (Československa) v letech 1918-1924,[online]. cit. [2012-5-22].Dostupné z WWW:http://www.ceskatelevize.cz/specialy/nejvetsicech/historie_12

Vácha, Vilém. *České Rakousy-územní zisk ze dne 31. 07. 1920,* [online]. cit. [2012-3-22]. Dostupné online z WWW: http://www.valka.cz/clanek_10365.html